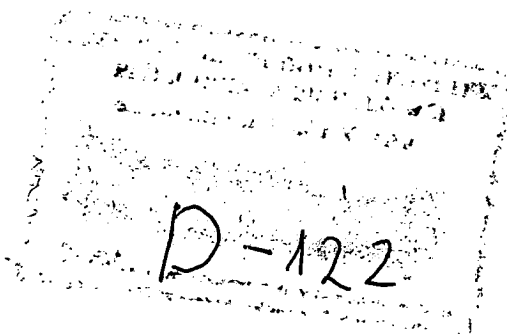

III.

A SZOCIALISTA HAZAFISÁGRA ÉS PROLETÁR NEMZET-
KÖZISÉGRE NEVELÉS PEDAGÓGIAI PROBLÉMÁI AZ ÁL-
TALÁNOS ISKOLA FELSZŐ OSZTÁLYAIBAN

- Doktori értekezés -

Drien Károlyné Movik Angéla

1975

DRIEN KÁROLYNÉ MOVIK ANGÉLA
DOKTORI ÉRTEKEZÉSE

A SZOCIALISTA HAZAFISÁGRA ÉS PROLETÁR NEMZET-
KÖZISÉGRE NEVELÉS PEDAGÓGIAI PROBLÉMÁI AZ ÁL-
TALÁNOS ISKOLA FELSO OSZTÁLYAIBAN

" A szocialista hazafiság és internacionalizmus kölcsönhatásban van a társadalmi, ideológiai élet jelenségeivel; általában nem önmagukban, hanem ezekhez a kérdésekhez kapcsolódva nyilatkoznak meg ..."

/ " A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszerű kérdései "

A MSZMP mellett működő Kulturpolitikai Munkaközösség állásfoglalása - 1974 - /

T A R T A L O M

	oldal
I. B E V E Z E T É S	1
II. A K U T A T Á S	
- célja	4
- tartalma.	5
- módszere.	6
- terjedelme.	8
- értékelési szempontjai.	10
III. AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANULÓKKAL VÉGZETT FELMÉRÉSEK ELEMZŐ ÉRTÉKELÉSE.	
A/ A hazafiság gondolati tartalmának vizsgálata.	12
B/ Az internacionalista tudat vizsgálata	27
C/ A szocialista és a kapitalista tár- sadalmi rendszer összehasonlításának vizsgálata.	34
D/ Az aktív hazaszeretet kérdésének vizsgálata.	41
IV. A VIZSGÁLATOKKAL KAPCSOLATOS MEGÁLLAPÍTÁ- SOK.	46
- Negatívumok a tanulók szemléletében, magatartásában.	62
- Gondok, problémák a hazafias nevelésben	64
V. A TANTERVVEL, A TANKÖNYVVEL, A NEVELÉSI TERVVEL KAPCSOLATBAN VÉGZETT ELEMZÉSEK ÖSSZEGEZÉSE	
a/ Magyar tantervek és tankönyvek.	76

b/ Történelem tankönyvek és tantervek...	81
c/ Földrajz tantervek és tankönyvek. . . .	89
d/ Élővilág tanterve és tankönyvei. . . .	96
e/ Észrevételek a Nevelési Tervvel kapcso- latban.	100
VI. A NEVELŐK KÖRÉBEN SZERZETT TAPASZTALATOK	105
a/ A magyar szakos nevelők megállapításai	108
b/ A történelem és földrajz szakos neve- lők megállapításai.	116
A nevelők tapasztalatainak összegezése	122
VII. JAVASLATOK A SZOCIALISTA HAZAFISÁGRA ÉS A PROLETÁR NEMZETKÖZISÉGRE NEVELÉS HATÉKONY- SÁGÁNAK FOKOZÁSÁRA.	141
VIII. ZÁRSZÓ	145
IX. BIBLIOGRÁFIA	
1/ Felhasznált irodalom	149
2/ Javasolt irodalom	162
X. FÜGGELÉK	
A felméréssel, valamint az egyéni beszél- getésekkel kapcsolatban felhasznált Kér- dőívek	I- VIII.

ooo 000 ooo

BEVEZETÉS

Korunk ideológiai harcainak egyik legfontosabb és legizgalmasabb területe a nemzeti viszonyok szférája, a hazafiság és az internacionalizmus problematikája. Évek óta szélesedik és gazdagodik a hazafiság és a nacionalizmus kérdésében kibontakozott tudományos és sajtóvita. A vita központi kérdéseként a nemzeti büszkeséghez való viszony, s ezen keresztül a nemzeti sajátosság, nemzeti öntudat konkrét tartalmának pozitív vagy negatív megítélésének kérdései kerültek előtérbe. Mindez tükröződik nevelőink megnyilatkozásaiban a szakmai-módszertani továbbképzési nap felszólalásai alkalmával, a nevelőkkel történő egyéni beszélgetés, óraelemzés során. Általában megállapítható, hogy kétféle álláspont ütközik egymással. Az egyik szerint a magyarsághoz való tartozás nem ok, hogy arra büszkék legyünk. A másik szerint a hazafias büszkeség akár Petőfi, akár Lenin hazafiságára gondolunk, része a hazafiságnak. Hazafias büszkeség népünk értékeinek, haladásért vívott küzdelmeinek, e küzdelem képviselőinek és elért eredményeinek megbecsülése, ezek példaként való elismerése nélkül nincs igazi hazaszeretet. Az is igaz, hogy a hazafias büszkeség önmagában nagyon különböző tartalmakat képviselhet, lehet nacionalizmus is az alapja. Önmagában a hazafias büszkeség azonban nem azonosítható az igazi hazafiság egészével, mert a hazafias büszkeség, mint a hazához való, a néphez tartozás melletti szavazat,

csak előfeltétele, csak része, csak eleme az igazi hazafiság teljességének. A hazafias büszkeség tehát még nem igazi és nem szocialista hazafiság, hanem mint nemzeti érzés, mint az országhoz és annak érdekeihez, eszményeihez való pozitív kapcsolódás, csupán előfeltétele a tudatos, a szocialista hazafiságnak.

A nemzeti büszkeség érzését Lenin nem tartotta idegennek az öntudatos proletárforradalomtól. Ennek az érzésnek azonban az anyanyelv és a szülőföld szeretetén kívül határozott szociális és politikai tartalmat adott, szorosan összekapcsolta a dolgozó osztályok forradalmi harcával, a társadalmi haladással, konkrétan a szocialista forradalommal. A lenini értelemben felfogott nemzeti büszkeség magában foglalja a saját szolgai múlt kiméletlenül üszinte bírálatát, továbbá más népek teljes egyenjogúságának feltétlen elismerését, Az ilyenfajta nemzeti büszkeség nem irányul más népek ellen, és nem tart igényt semmiféle nemzeti magasabbrendűségre. Van-e ma alapunk ilyenfajta, lenini módon értelmezett nemzeti büszkeségre? Feltétlenül! Alapul szolgál ehhez a magyar nép története, amely bővelkedett forradalmi megmozdulásokban és szabadságharcokban. De ehhez az is elengedhetetlen, hogy történetiszemléletünk szabaduljon meg a hamis illúzióktól, saját múltunk megcsépítésétől és más népekkel szembeni előítéletektől. Alapul szolgáljon jelenünk, azok a történelmi

változások, amelyek ma végbemennek a magyar nép életében, és amelyeknek mi is aktív részesei vagyunk. / Ez utóbbi terület az, amely nem nyert kellő hangsúlyozást nevelésünkben. Még elég sokan a nemzeti érzést, a hazafiságot népünk multjához kötik csupán. / Nincs szükségünk szépítésre ahhoz, hogy ezek a változások, a szocialista forradalomban eddig megtett út és a ma napirenden lévő feladatok egy ujfajta nemzeti büszkeség, a szocialista hazafiság forrásai legyenek. Nem nacionalista értelemben, tehát nem valamiféle nemzeti magasabbrendűség értelmében és nem más népek rovására, hanem egyszerűen mint a nemzeti keretekben végbemenő szocialista fejlődés öntudata, amelynek során a szocialista hazaszeretet érzelme egyre átfogóbbá, egyre elvszerűbbé válik, világnézeti jellegre tesz szert, hatékony érzelem lesz belőle, amely meghatározza az egyén magatartását és cselekedeteit.

A fentiekben említett ujfajta, lenini értelemben vett nemzeti büszkeség érzésének intellektuális és érzelmi megalapozása elsősorban az iskolák és a nevelők feladata. Mint minden fekadat megoldásánál az adott helyzetből, a problémák elemző értékeléséből kell kiindulni. Ehhez kíván ez a dolgozat is szerény adalékot szolgáltatni.

II.

**A KUTATÁS CÉLJA, TARTALMA, MÓDSZERE, TERJEDELME,
AZ EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSÉNEK FŐBB SZEMPONTJAI**

A kutatás célja

A MSZMP Központi Bizottsága a párt ifjúságpolitikájának kérdéseiről folyó vitában foglalkozott az ifjúság hazafias és internacionalista érzelmeivel és megállapította, hogy:

" ... a szocialista hazafiságra nevelés nem kap elég súlyt sem iskoláink, sem a társadalom életében. Megelégszünk általánosságok felületes ismételtetésével, de nem adunk mély hazafias érzéseket az ifjúságnak. A haza és a hazafi fogalma erősen a múlthoz, főleg a XIX. századhoz kapcsolódik. Sok fiatal nem érti a hazafiság és az internacionalizmus kapcsolatát, a hazafiság és a nacionalizmus minőségi különbségét. Kevés az önállóan szerzett tapasztalat, a személyes élmény a szocialista országok életéből. Hazánk nagy szocialista alkotásait felületesen, hiányosan ismerik, a magyar népi hagyományok ismerete és ápolása nem kielégítő. A szocialista hazafiság szerves részét alkotó internacionalizmus eszméjének és gyakorlatának propagandája - különösen hazánknak és a Szovjetunióknak gyümölcsöző kapcsolatait illetően - nem elég elmélyült és bátor."

A k u t a t á s c é l j a annak megállapítása volt, hogy a Központi Bizottság ifjúsággal kapcsolatos észrevételei milyen mértékben érintik az általános iskola felső tagozatának tanulóit, a szóban lévő korosztály

fiataljai hogyan vélekednek a szocialista hazafiságról és a proletár nemzetköziségről, milyen módszereket alkalmaznak a pedagógusok az ilyenirányú nevelőmunkában, melyek a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre nevelés leghatékonyabb eljárásai és mi a teendő a felmerülő hiányosságok kiküszöbölésével kapcsolatban.

A kutatás tartalma

A komplex jellegű kutatás tartalmát tekintve azt vizsgálta, hogy a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre nevelés célkitűzései milyen feltételek között valósulnak meg

- a/ az általános iskolai tantervekben,
- b/ az általános iskolai tankönyvekben,
- c/ az általános iskolákban folyó oktató nevelő munka folyamatában.

Kiterjedt a felmérés az általános iskolai tanulók hazáról alkotott képének alakulására, hazafiságuk tartalmára, a hazafias és internacionalista neveléssel kapcsolatos fogalmaik vizsgálatára, a Nevelési Terv hazafias és internacionalista neveléssel kapcsolatos nézeteire.

A kutatás módszere

A vizsgálódás céljának megfelelően az alábbi módsze-

rekkel kíséreltem meg a tartalmi részben felsorolt problémák elemző vizsgálatát:

a/ Az oktató nevelő munka megfigyelése / óralátogatás/ főleg társadalomtudományi jellegű tantárgyak óráin / magyar irodalom, történelem, földrajz/. A megfigyelés első sorban arra irányult, hogy miként aktualizálódik a tananyag a hazafiságra és a proletár nemzetköziségre nevelés során, hogy érvényesülnek a regionális elemek az oktatás folyamatában, milyen módszereket alkalmaznak a nevelők és hogyan használják fel a különböző aktuális politikai eseményeket.

A vizsgálat széles körben terjedt ki annak megállapítására, hogy a tanulóknak milyen fogalmaik vannak a hazáról, az internacionalizmusról, az igazi hazafiságról és hogyan reagálnak a nevelők különböző ráhatásaira.

A vizsgált témával kapcsolatos beszélgetések ugyancsak jelentős mértékben járultak hozzá az egyes jelenségek minél több szempontú megvilágításához, kiegészítéséhez, jobb megközelítéséhez. A beszélgetéseket előre megállapított kérdések alapján folytattuk le.

Az óralátogatásokat és beszélgetéseket megfelelő kérdőívek egészítették ki. Mint a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola 2.sz. Gyakorló Általános Iskolájának helyettes igazgatója az egri, a nyíregyházi és a pécsi főiskolák gyakorló iskolai tanárainak bevonásá-

val sikerült több megyére kiterjedő vizsgálatot végezni. Ugyancsak a kérdőívek segítségével vált lehetővé a vizsgálatok megfelelő szempontú kiszélesítése, a problémák viszonylag sokoldalú megközelítése és a kapott eredmények értékelő összesítése. A felmérés során 4 kérdőív szerepelt: a K_1 kérdőívet a gyakorló pedagógusok, a K_2 -öt az általános iskola 5-8 osztályos tanulói, a K_3 -at a magyar, a K_4 -et pedig a történelem földrajz szakos nevelők kapták.

A felmérés során a tanulóknak í r á s b a n kellett válaszolni a kérdésekre. Külön Kérdőívet szerkesztettem az ötödik és külön a nyolcadik osztály számára. A feltett kérdések négy csoportba sorolhatók: az első kérdéscsoport a hazafiság gondolati tartalmával foglalkozott, a második az internacionalista tudat alaplemeit vizsgálta, a harmadik a két egymással szemben álló társadalmi rendszer összehasonlítását célozta, míg a negyedik csoportban a hazaszeretet fogalmára és a cselekvő hazaszeretetre vonatkozó kérdések szerepeltek.

A kérdőívek teljes szövege a " Függelékben " található.

A kutatás terjedelme

Felkért kollégáimmal együtt a " Függelékben " közzölt K_1 Kérdőív alapján a kimutatásban felsorolt isko-

lákban általában 5-6 személlyel / igazgató, párttitkár, osztályfőnök, szaktanárok - főleg magyar, történelem, földrajz, élővilág / folytattunk megbeszélést. Ez a megvizsgált iskolák számát tekintve kb. 70 beszélgetést jelent. A beszélgetések alkalmával kapott válaszokat írásban rögzítettük, összesítő feldolgozásukat az értekezés V. fejezete tartalmazza.

A tantervek, a Nevelési Terv, valamint a tankönyvek / magyar, történelem, földrajz, élővilág/ elemzése elsősorban a szaktanárok bevonásával készült. Feldolgozása az V. fejezetben található.

A " Függelékben " közölt K₂-es Kérdőív felhasználásával 4 megye 14 általános iskolájának 1.448 tanulóját kérdeztük meg írásban /L. III. fejezet/.

Az iskolák megyék szerinti megoszlása a következő:

BARANYA MEGYE	V.o.	VIII.o.	Összes:
Pécs: Petőfi Ált. Isk.	68	55	123
Bánki Donát Á.I.	35	66	101
Bicsérd:	49	22	56
Dunaszekcső:	39	29	68
	176	172	348
CSONGRÁD MEGYE			
Szeged: Petőfi telep	77	71	148
I.sz. Gyak. Isk.	54	63	117

	V.o.	VIII.o.	Összes:
Kistelek	45	49	94
Tiszasziget-Ujszent.	38	54	92
	214	237	451

HEVES MEGYE

Eger:3.sz.Ált.Isk.	53	66	119
5.sz.Ált.Isk.	49	70	119
Felnémet-Verpelét	114	99	213
	216	235	451

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

Nyíregyháza:Bem J.Á.I.	52	77	129
Csenger		69	69
Ö s s z e s e n :	658	790	1.448

Az általános iskolai tanulók óriási számát tekintve az ilyen méretű felmérés aligha minősíthető reprezentatívnek, mégis úgy vélem, hogy a vizsgálati anyag, ha csak főbb vonásokban is - tükrözi az általános iskolákban folyó hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelés jelenlegi helyzetét, főbb problémáit, és alapul szolgálhat bizonyos konzekvenciák levonására.

A kutatás útján nyert adatok értékelésének

főbb szempontjai

Tekintettel arra, hogy a hazafias és az internacio-

nalista nevelés tartalmát iskoláinkban elsősorban a tantervek, tankönyvek és a Nevelési Terv szabja meg, az értékelés során döntő volt annak tisztázása, hogy a hivatalos dokumentumokban kellően nyilatkozik-e meg a hazaszeretet és az internacionalizmus szelleme. Fontos volt annak megállapítása is, hogy teljes mértékben kihasználjuk-e a rendelkezésre álló lehetőségeket és eszközöket a hazafias és internacionalista nevelés céljaira.

A kérdőívek és a beszélgetések, valamint a hivatalos dokumentumok teljes problematikáját olyan alapvető tendenciák alapján kellett feldolgozni, amelyekből következtetni lehetett a vizsgált személyiségeknek a hazához és más országokhoz való viszonyára. Az elemző értékelés az alábbi szempontok alapján készült:

- milyen mértékben érti meg, hogyan értelmezi az ifjúság a szocialista hazafiság, a nemzeti büszkeség, valamint a nemzetköziség fogalmát és lényegét,
- milyen a tanulók közvetlen tárgyi környezethez való viszonya / szülőföld, természet szépségei, stb./,
- az ország népéhez való viszonya,
- a nemzeti hagyományokhoz való viszonya,
- a szocialista építés eddigi eredményeinek méltányolása,
- a más országokhoz való tárgyi és személyi viszo-

nyulás, különös tekintettel a Szovjetunióval való viszonyra.

A kapott jelentések és személyes tapasztalataim alapján kitértem annak vizsgálatára is, hogy milyen pedagógiai problémákat látnak a nevelők és az ifjuság a hazafias és az internacionalista neveléssel kapcsolatban és melyek azok a leghatékonyabb módszerek és eszközök, amelyeket a pedagógusok a legeredményesebbeknek ítélnék az ilyen irányú nevelőmunkában.

A vizsgálati anyag feldolgozása során nem törekedtem a tanulók hazafias és internacionalista érzelmeinek százalékokba való merevítésére, inkább a kapott válaszok emocionális tartalmát vizsgáltam és olyan általános kép felvázolására törekedtem, amely az összegyűjtött adatok és tények alapján hitelt érdemlő módon tükrözheti a megkérdezett tanulók szocialista patriotizmusát és internacionalista érzelmeit.

ooo 000 ooo

III.

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANULÓKKAL VÉGZETT
FELMÉRÉSEK ELEMZŐ ÉRTÉKELESE

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI TANULÓKKAL VÉGZETT
FELMÉRÉSEK ELEMZŐ ÉRTÉKELÉSE

A felmérés során a tanulóknak a csatolt "Kérdőív" /külön az V.osztály K₅, és külön a VIII.o.részére/ kérdéseire írásban kellett válaszolniuk. A feltett kérdések négy csoportba sorolhatók: az A./ kérdéscsoport a hazafiság gondolati tartalmát, a B./ az internacionalista tudat alapelemeit vizsgálja, a C./ kérdéscsoport a két társadalmi rendszer összehasonlítását célozza s végül a D./ a hazaszeretet fogalmára és a cselekvő hazaszeretetre vonatkozó kérdéseket tartalmazza.

A/ A hazafiság gondolati tartalmának vizsgálata

1. kérdés: " Mi a te hazád?" / 5.o. /

" Mi a te hazád és miért szereted?" /8.o./

A kettős kérdés a " hazatudat " legelemibb fogalmát, illetve az azzal kapcsolatos érzelmi motivációt vizsgálja.

Az 5.osztály tanulói által adott válaszok jelentős része / kb.85 %-a/ éegyszavas,általános válasz: "Magyarország". A kérdés sem exponál többet,de a 10 éves gyermek

től sem telik többre. A haza fogalmának ismervei / társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális környezet/ ezen a fokon érthető okból még hiányzanak a válaszokból, azokat a későbbi szaktárgyi oktatás során sajátítják el.

A haza fogalma sok gyermek /főként falusi gyermek/ tudatában leszűkül a szűkebb pátria, a szülőföld, a közvetlen környék körére, a hazát azonosítják szülővárosukkal, vagy falujukkal / Magyarország, vagyis Szeged, "Az Alföld", "Egy város", "Egy falu", "Határörközség", "Beren-ce", "Gádoros", stb./ Ez érthető: életük közvetlen színterét vélik hazának. E szintér szűk köréből még csak legfeljebb a szomszédos községek, falvak határáig léptek ki. A haza gondolata puszta egyedi földrajzi fogalomból később bővül majd általános fogalommá, amikor hozzásegíti őket a földrajzoktatás, az iskolai kirándulás, az országjárás, stb.

Néhány esetben a kérdés-inspirálta módon a válaszok a haza társadalmi jellegét említik: "Magyar Szocialista Köztársaság", "Magyarország demokratikus ország". Tulajdonképpen ezek a helyes válaszok az adott kérdésre. Ezek csekély száma azonban arról árulkodik, hogy a többség gondolkodás helyett gépiesen reagált a kérdésre.

A válaszok érzelmi motivációja teljes egészében pozitívnek minősíthető. Tágabb és szűkebb értelmezésű hazájukat egyaránt szeretik. Indokolásuk szubjektív érzelmi

viszonyulásról tanuskodik, amelynek elemei különfélék, mint pl. a személyes érzelmi kötődés / " szeretem hazám, mert itt laknak szüleim és rokonaim ", " mert itt lakik barátom ", " ... mert itt születtem ", " ... mert másutt nem tudnék élni "/, a tájismeret esztétikai élménye " ... mert szép ", " ... szépek a tájak "/, szociális-társadalmi-gazdasági vagy politikai motívum / "itt az emberek együtt haladnak, becsületesen dolgoznak", "jó az életmód", "nincsenek tüntetések", " mert a mi hazánk szabad ", " kincsei, híres gyárai miatt szeretem" stb./

A motívumok jelentős része pozitív személyes viszonyulásról tanuskodik, amelynek kialakulásában szerepe van az alsótagozati környezetismereti órán folyó beszélgetéseknek, továbbá a séta és kirándulás nevelő hatásának.

A 8.osztály tanulói kivétel nélkül Magyarországot jelölték meg hazájukként. Az 5.osztályos tanulókkal szemben itt már ritkán elégszenek meg az ország megnevezésével / Magyarország /. Ezen túlmenően már lényeges tartalmi jegyeket is felsorolnak. Legtöbb esetben a születés helye, a gyermekkori élmények színtere szerepel.

A haza szeretetének megindoláasi között - érthető módon - gyakran előfordul valamilyen formában a védettségre való utalás /Pl. nálunk béke van, a szocializmust építjük, az ország biztosítja jólétünket, az itt élők egyenlő jogokkal rendelkeznek, stb./

A hazaszeretetet indoklásában sok esetben a társadalmi rendszer szeretete is tükröződik. Ilyen típusú válaszok pl.

- azért szeretem hazámat, mert szocialista ország,
- azért szeretem hazámat, mert ez a társadalom nekem mindent megad,
- azért szeretem, mert megélhetést biztosít,
- azért szeretem, mert nincs zsarnoki elnyomás, egyenlőség van,
- azért szeretem, mert itt igazságos rend van.

A jogos nemzeti büszkeség is szerepel a megoldások között. Pl.:

- Szeretem hazámat, mert itt minden kü a magyar nép küzdelmeiről beszél.
- A magyaroknak sok régi emléke van itt még, ezért szeretem hazámat.
- Sokszor el akarták ezt az országot foglalni, de nem sikerült.

Az uttörő táborokban, az otthontól hosszabb ideig tartó távollét alkalmat adott a tanulóknak a honvágy átélésére. Érthető, ha az okok között ez is ott szerepel. Pl.:

- Ha elmennék innen, a honvágy mindig visszahozna.
- Ha távol vagyok, érzem, hogy szeretem szülőföldemet

A tettekben megnyilvánuló hazafiság a legtöbb esetben reális formában szerepel a válaszokban. Szinte egyön-

tetűen a tanulásban jelölik meg a hazaszeret igazolását a maguk területén. Általában a jól végzett munkát tekintik a hazaszeretet fokmérőjének. A felnőttek világával kapcsolatban is a munkához való viszonyban jelölik meg az igazi hazaszeretet megnyilvánulását.

A 8.osztályos tanulók válaszaiból egyöntetűen megállapítható: a haza fogalmának tartalmi jegyeit differenciáltabban jelölik, és a fogalom terjedelmét is árnyaltabban határozzák meg. A hazán nemcsak a szülőföldet, az ország területét, hanem azt a sokféle szálát is értik, amely őket ehhez a földhöz és az itt élő néphez köti. Mind-ebből az is kitűnik, hogy a hazára vonatkozó ismeretkörük az általános iskolai tanulmányaik során jelentősen bővült, az pedig feltétlenül öröndetes; az ismereteknek már van kitapintható érzelmi kötésük is. Ehhez azt is hozzák kell tennünk: a kérdések természetéből következett, hogy a tanulók a hazával kapcsolatos ismereteiknek csak egy meghatározott részéről adhattak jelzéseket. Joggal lehet tehát arra következtetnünk, hogy ilyen vonatkozásu ismereteik jóval gazdagabbak annál, mint amit a kapott válaszok tükröznek.

A 8.osztályos tanulóknak már sokszor volt alkalmuk az ország nevesebb városait, tájegységeit megismerni. A megnyilatkozások arra engednek következtetni, hogy a tanulmányi kirándulások, nyári táborozások alkalmával szer-

zett ismereteik a legtöbb esetben élményszerűek voltak. Arra a kérdésre ugyanis: a haza mely tájait néznéd meg szívesen, a legtöbb esetben azokat a korábban bejárt tájegységeket / Bükk, Mátra, Balaton, Dunántúl, stb. / említik meg, amelyekre valamilyen oknál fogva örömmel gondolnak.

A megnyilatkozásokból kitűnik, hogy a tanulók zöme a hazafiság fogalmához az egy közösséghez tartozást döntőnek tekinti, még akkor is, ha ezt a körülményt pontosan nem is fogalmazza meg. A tágabb közösséghez / a szocialista táborba, a dolgozók nagy családjába / tartozás csak nagyon elvétve jut kifejezésre, annak jeléül, hogy a szocialista hazafiság tudata nem kapcsolódik szükségszerűen a proletár internacionalizmushoz. Ez annak a jele, hogy a tanulóknak nem volt közvetlen személyes élményük, s mindaz, ^{ami} közvetett úton ismertek meg, az nem kapcsolódott erősebb szálakkal a hazára vonatkozó élményesített ismeretekhez. Nem véletlen tehát, hogy pl. a szocialista országok egymás közötti kapcsolatában, avagy a gazdaságilag elmaradt országok támogatásában az áldozatvállalásnak semmiféle szerepet nem szának.

Csak nagyon elvétve olvashatunk olyan megnyilatkozásokról is, amelyekben a hazaért hozott áldozat a motiváló tényező. Általában elmondhatjuk, hogy ebben a korban a tanulók a megokolásokban első helyre a haza nyújtotta védelmet, érvényesülést, lehetőséget teszik.

2. kérdés:" Tanultál,olvastál,hallottál nagy magyar hazafiakról. Sorold fel azokat, akik iránt a legnagyobb megbecsülést, szeretetet érzed.Választhatod őket bármely foglalkozási ágból és korból. Lehetnek tehát élők és holtak is."

Az értékelhető válaszok a " nagy magyar hazafiaként" felsorolt személyek rendkívül széles skáláját ölelik fel. Időbeliség és foglalkozás szerint ugy az ötödik,mint a nyolcadik osztályosoknál így csoportosíthatók:

1. a régebbi mult s ezen belül

a/ politikusok,államférfiak,hadvezérek,

b/ írók,művészek,

c/ egyéb foglalkozásuak /tudósok,felfedezők,stb./

2. a XX.században,tehát a közelmultban élt személyek,

3. a jelenben is élő hazafiak.

Ezen a csoportosításon belül szinte időtlenségben halmozódnak a nevek a foglalkozások gazdag változataival.

1. a/ A politikusok közül a megkérdezett ötödik osztályos gyermekek szemében a legnagyobb hazafi Kossuth Lajos és Széchényi István. A hadvezérek közül Hunyadi János, Dózsa György,Dobó István,Zrínyi Miklós,Rákóczi Ferenc,el-
szórtan még Dugovics Titusz,Jurisics Miklós,Török Bálint,
Bem apó,Budai Nagy Antal,Mátyás király,sőt Attila és János vitéz, Rózsa Sándor, Tisza Fajos és Horváth Miklós is.

b/ Az írók-költők-művészek sorában, de általában véve is Petőfi Sándor a legnagyobbat hazafi. Jelentős még Móra, Gárdonyi, majd egyre csökkenő arányban Arany, Jókai, Mikszáth, Vörösmarty, Kölcsey, Erkel, Egressy Béni, Liszt Ferenc, Munkácsi Mihály, Eötvös József.

c/ Legkevesebbszer szerepel a tudósok megnevezése: Vikár Béla, Eötvös Lóránd.

2. A XX. századi kiemelkedő magyar hazafiak sorában politikusok, a munkásmozgalom hősei, jelentős írók, művészek neveit említik: pl. Ságvári Endre, Braun Éva, Martos Flóra, Hámán Kató, Zalka Máté, Kun Béla, Szamuely Tibor, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Ady, Móricz, Bartók, Kodály, stb.

3. Viszonylag kevés a jelen kiemelkedő személyiségeinek megnevezése: pl. Kádár János, Kállai Gyula, Fock Jenő, Biszku Béla, Czinege Lajos, Ortutay Gyula - Illyés Gyula, Szabó Magda, Járdányi Pál, Vass István, Fekete István, stb. - de nagy magyar hazafiaknak minősülnek a szovjet olvasmányok alakjai /Oleg Kosevoj, Zója/, a szovjet élet nagyjai /Gagarin, Tyereskova, Brezsnyev, Lenin/, sok esetben a családtagok, szülők, nagyszülők, a közélet terén tevékenykedő pedagógusok, sőt még a Grimm testvérek, Andersen, Johnson, Ruttkai Éva, Gábor Miklós és Zalatnai Sarolta sem kerülnek el a sorsukat.

A válaszok mennyiségi és minőségi elemzéséből kitűnik, hogy a felső tagozatba lépő tanulók fejletlen tört-

ténelem szemléletében a nagy magyar hazafi fogalma erősen a multhoz tapad, eléggé egyoldalú és tisztázatlan. Ebben jelentős szerepe van a családon és a TV-n kívül az alsó tagozat tankönyveinek, amelyek a fentebb felsorolt személyiségekről egy-egy kis olvasmány, történet keretében vonzó képet rajzolnak és velük egy kalap alá veszik gyakran az olvasmányok szerzőit is /Móra, Fekete István, Gárdonyi, stb./. Az elszórtan jelentkező nevekben a családi légkör, az olvasmányok, TV-élmények, hírközlés, a sajátos gyermeki érdeklődés, stb. tükröződnek. Egy ízben a rádió pl. közölte a moszkvai táncdalfesztival eredményét s kiemelte Zalatnai Sarolta nevét, akire sikerei miatt "büszkén tekintünk", ha már büszkén tekintünk rá, akkor bizonyosan megérdemli a nagy magyar hazafi - jelzõt - gondolja a gyermek - és ^{is} vonul be Pantheonunkba Zalatnai Sarolta.

A hazafiság tartalma és a nagy magyar hazafiak köre a felső tagozaton a különböző tantárgyak és osztályfőnöki órák, uttörő- és szakköri foglalkozások során jelentékenyen bővül és fogalmilag is tisztul.

A politikusok közül a nyolcadikos gyermekek szemében Kossuth a legnagyobb hazafi. A szegedi, illetőleg Szeged környéki iskolák 237 tanulója közül pl. 101 /42,5 %/ választja eszményképül. A további sorrend: II. Rákóczi Ferencz /38,4 %/, Zrínyi Miklós -/22,4 %/, Széchenyi Ist-

ván /14,5 %/, Dózsa György /13,5%/.

A Pécs környéki tanulók is többségükben Kossuthot választották eszményképül / 60 %-nál is többen /.II.Rákóczi Ferenc és Széchenyi István százalékosan csaknem ugyanannyi tanuló szemében /25-30 %/nagy hazafi,mint ahogyan ezt a Szeged környéki tanulók esetében is tapasztalhattuk.

1. b/ A költők,művészek,írók sorában a nyolcadikosoknál is Petőfi áll az első helyen. A Szeged környéki tanulók 57 %-a,a Pécs környéki tanulók 70 %-a említi őt nagy hazafiként. A hazafiak felsorolása széles skálát mutat. A Szeged környéki tanulók pl. III nevet sorolnak fel. Ezeknek 22,5 %-a író,költő. Ebben a felsorolásban Petőfit Ady Endre követi / 46% /,majd Arany János /17,17 %/ és József Attila /16,9 %/. Figyelemre méltó és negative értékelendő jelenség,hogy pl. Szeged két iskolájának 134 tanulója közül csupán 9 /6,7 %/említi Juhász Gyulát a hazafiak között. Móra Ferenc csupán 5 tanuló szemében /3,7 %/nagyrabecsült hazafi. Ez annál is szembetűnőbb,mert pl.a Pécs környéki tanulók 30 %-a Móra Ferencet kiemelten nagy hazafinak tünteti fel,jóllehet Szegedn mindkét írónak jeles helyen szobra és nagy kultusza van.

A nagy tudósok,utazók /Jelki Anadrás,^{II}agyar László,Kőrösi Csoma Sándor/ közül sokak nevét megemlítik a tanulók egy-egy tudós,vagy utazó azonban csak kevés számu

tanulónál szerepel. Pl. Eötvös Lóránd /5 tanuló/, Bolyai Farkas, Bolyai János /2-2 tanuló/, Kandó Kálmán /1 tanuló/ stb.

A XX. század, a közelmúlt nagyjai közül Kun Béla a Szeged környéki tanulók 30 %-ánál. A Pécs környékiek 15 %-ánál szerepel. Ságvári Endrét általában a tanulók 30 %-a választja eszményképül. A munkásmozgalom hősei közül a legismertebbek szinte kivétel nélkül szerepelnek: így Rózsa Ferenc, Martos Flóra, Hámán Kató, Kállai Éva, Braun Éva, Zalka Máté, Schönherz Zoltán, Mező Imre stb.

A jelenben élő hazafiak sorában szerepelnek politikusaink közül Kádár János /13,5 %/, Kállai Gyula, Biszku Béla, Fock Jenő. A jelen költői közül legtöbben Illyés Gyulát említik, a Nyíregyháza környéki tanulók pedig - volt országgyűlési képviselőjüket, Váczi Mihályt.

Kétségtelenül megállapítható, hogy az eszményképek megválasztását jelentősen befolyásolják a helyi hatások. Gondolunk itt elsősorban a város adottságaira, a családi légkörre, a szakköri foglalkozásokra, stb. Erőteljesen kifejezésre jut természetesen a tanulók érdeklődése is. Így válik érthetővé, hogy pl. sok tanuló a jelen nagy hazafiai közé sorolja az öttusázókat /Dr. Török, Balczó, Mőna/, Albert Flóriánt és Mátrai Sándort.

A felsoroltak között elég nagy számmal szerepel Lenin, Marx, Engels, Gagarin, Kennedy, annak jeléül, hogy a ha-

zafiak fogalmát indokolatlanul kitágították, hiszen a kérdés csupán "magyar" hazafiakra vonatkozott.

3. kérdés: "Hazán mely tájain jártál már és melyik részeit néznéd meg szívesen?"

A válaszok uralkodó többsége helységneveket közöl, szinte az egész ország területét felöleli, ezért rendkívül szerteágazó és tájegységekre kivetítve nehezen értékelhető. Általánosságban megállapítható, hogy a tanulók 2 %-a többé-kevésbé ismeri lakóhelye közvetlen környékét, szűkebb pátriáját, járt a megye székhelyén, történelmi jelentőségű, idegenforgalmi, vagy létesítmény szempontjából jelentős helyeken. A mai gyermek világa kitágult, mozgási körlete bővült. A pécskörnyékiek távolsági zónája a Dunántulra terjed, a szegedi, nyírségi és Eger környékieké hasonló arányban saját nagyobb tájegységeik területére. Viszonylag elég sokan jártak Budapesten, a Balatonnál, a gyermeket leginkább vonzó helyeken. Akik még nem jártak ott, leginkább oda szeretnének eljutni, vagy érthetően a saját tájaikkal ellentétes földrajzi adottságú helyekre: a dunántuliak az Alföldre, az Északi Középhegység vidékére és viszont. Talán legkevesebb mozgékonyak és tájélményben legszegényebbek a nyírségiek és a Szeged környéki falusi gyermekek, a városi és ipari településbeliek mozgáslehetőségei kedvezőbbek a szülők anyagi helyzete, foglalkozása, a szervezettebb iskolai kirándulások révén.

A nyolcadikos tanulók válaszainak sokrétű variációiból Budapestet, a Balatont, a Mátra vidékét emelhetjük ki. A tanulók többsége ezeket a helyeket ismételten is szívesen felkeresné. A felsorolásból megállapítható, hogy a tanulók azért vágyódnak a már egyszer megismert hazai táj, vagy város ismételt felkeresésére, mert az élmények erősen motiválnak. Ezek a válaszok azt a hasznos nevelési hatást tükrözik, amelyet a tanulmányi kirándulások, az országjárások nyújtanak tanulóifjúságunknak.

4.kérdés: "Milyen létesítményeket ismersz, amelyek a felszabadulás óta épültek és amelyek országunk fejlődése szempontjából jelentősek?"

E kérdésre adott válaszok szintén rendkívül szerteágazóak és sokrétűek. Különben is a megválaszolás többrendbeli problémát okozott a tanulóknak. Tudniok kellett konkrét létesítmények nevét, továbbá azt is, mi épült a felszabadulás óta, s meg kell itélni tudniok, hogy a szóbanforgó létesítmény országos jelentőségű-e vagy sem. Szabatos válaszra az 5.osztályban csupán kevés tanuló volt képes. A legtöbb válaszban konkrét létesítmény és fogalmi megnevezés, szabatos és hiányos megjelölés vegyesen fordul elő.

A tanulók általában a lakóhelyükön, vagy annak közelében található konkrét létesítményeket tudták megnevezni,

továbbá azokat, amelyekről eddig iskolai tanulmányaik során hallottak. /Tiszaleti Erőmű, Keleti Fűcsatorna, Dunaujvári Kohó, stb./. Az otthon, az újságolvasás mellett főleg a TV szerepe emelkedik ki az országos jelentőségű létesítmények megismerésében / Erzsébet hid, gyáraink: Hajdusági Gyógyszergyár, Győri Vagongyár, Május 1. Ruhagyár, Hódmezővásárhelyi Porcelángyár, Orosházi Üveggyár, stb./ Ezirányu érdeklődést az alsó tagozat tananyaga még kevésbé motiválja.

A legmagasabb gyakorisági érték a válaszokban 3-5 konkrét létesítmény megnevezése, amelyek közül jellegüket tekintve legtöbb az ipari-mezőgazdasági /kb.40 %/, majd az egyéb jellegű /építkezés, egészségügyi-szociális intézmény/ /40 %/ és végül a kulturális létesítmény. A nagyszámu 1-2 vagy 3-5 konkrét adatot tartalmazó válasz azt mutatja, hogy a tanulók élénken regálnak a környezetükben, sőt az országban történő eseményekre, létesítményekre. Néhány konkrétan megnevezett létesítmény mellett egész sor új létesítményre figyeltek fel, amit a válaszokban fogalmilag jelölnek /pl. új iskolák, egyetemek, kórházak, gyárak, műutak, könyvtárak, sportpályák, bányák, stb./. Sokan a kérdést leszűkítik. A 10 évesek átlagos értelmi szintjén, saját lakóhelyük lényeges tanácsház, orvosi rendelő, SZTK-központ, stb./ vagy kevésbé lényeges /italbolt, börtön, cukrászda, stb./, vagy egyenesen tárgyyszerűtlen elemeit /Dankó Pista szobor, Asztória, Országháza, Debreceni

Kollégium, stb./ említik meg.

A nyolcadik osztályos tanulók kérdésekre adott válaszai a tanulók szubjektivitását tükrözik. Az is megállapítható, hogy a kérdést nem értették meg teljesen. Feltételezhetően bizonytalan a létesítmény fogalma pl. azokban az esetekben, amikor ide sorolják városainkat /Debrecen, Vásárhely, Sopron/, a szép háztartási eszközöket, a mezőgazdasági gépeket stb., stb. Ilyen esetekben a válaszokban szereplő helyes adatok tudatos ismeretét is kétségbe lehet vonni. Sok esetben nem tudják időben elkülöníteni az egyes létesítmények korát. Pl. multiszázadi létesítményeket sorolnak fel /parlament, Diósgyőri Vasgyár, a pécsi Zsolnai gyár stb./

Sok esetben a helyi jelentőségű létesítményeket országos fontossági szintre emelik. Ezekben az esetekben nem rendelkeznek megfelelő viszonyítási alappal, s nem látják világosan az ország gazdasági fejlődésének, kulturális előrehaladásának mutatóit. A jelentősnek tekintett létesítményeknek zömmel ipari jellege van.

A létesítmények felsorolásában jelentős az a hatás, amely az egyes tantárgyak keretében nyújtott ismeretek nyomán jelentkezik. Különösen a földrajzban, a kémiában és a fizikában tanultak hatása érezhető erőteljesebben. Az is megállapítható, hogy a létesítmények jelentőségét sok tanuló teljesen leszűkítette a közvetlen élmények hatására. Így pl. az a tanuló, akinek a családja a közelmúltban lakást ka-

pott, a lakásépítkezést találta a legjelentősebbnek, mások viszont azt a kisebb üzemet, amelyben a családtagok, ismerősök dolgoznak. A legtöbb nyolcadikos tanuló 4-6 jelentős létesítményt is felsorol: Pl. Inotai Erőmű, Tiszavidéki Vegyi Művek, Dunaujvárosi Vasmű, Erzsébet híd stb.

Összegezve: a tanulók e kérdés során feltáruló ismerete a hazafias nevelés szempontjából ezen a fokon jelentős eredmény. Tudatukban így tükröződik a szocialista építés és annak eredménye, ami hazafias érzéseiket fejleszti, erősíti.

B/ Az internacionalista tudat vizsgálata

1. kérdés: "Milyen szocialista országokat ismersz?"

A szocialista országok közül azokat nevezték meg legtöbbször, amelyekkel Magyarország határos. Ez azzal magyarázható, hogy a felmérés előtt nem sokkal korábban tanulták földrajzórán hazánk szomszédos országait. A válaszok a következő képet mutatják:

Szovjetuniót a tanulók kb.	90 %-a
Magyarországot	80 %-a
Csehszlovákiát	80 %-a
Német Demokratikus Köztársaságot	30 %-a
Lengyelországot	25 %-a
Romániát	50 %-a
Bulgáriát	10 %-a
Jugoszláviát	60 %-a
VDK-t	10 %-a

Kínát	4 %-a
Kubát	2 %-a
Mongóliát	1 %-a
Koreát	1 %-a

sorolta fel, mint szocialista országot. A tanulók többsége /kb. 60 %/ 3-5 országot, 20 % 6-8, 8 %-a 9-10 országot sorolt fel. A falusi gyermekek közül a részben osztott alsó tagozatba jártak közül 5-nél több országot senki sem tudott említeni. Az osztott alsótagozatú osztályokba járt falusi tanulók legjobb teljesítménye 7-8 ország felsorolása volt; azonban ezt az eredményt is kevesen tudták felmutatni. Ilyen szempontból lényegesen jobb a városi tanulók teljesítménye.

Messzemenő tantervi és didaktikai következtetések vonhatók le a jelentékeny számú negatív válaszokból. Nagyon sok gyermek tudatában összekeverednek az alapvető fogalmak, nincsenek tisztában azok lényegével, tartalmával. Pl. nem tudnak világos különbséget tenni ország, főváros, város között. Ezért fordult elő, hogy a megkérdezettek kb. 10 %-a a szocialista országok között felsorolta Tokiót, Petrográdot, Párist, Bukarestet, Rómát, Tiszaszigetet, Pécsét, Leningrádot, stb. Elgondolkodtató képet mutat a kapitalista országok besorolása is a szocialista országok közé. Meglehetősen magas arányszámban szocialista országnak minősítik Ausztriát, Franciáországot, Olaszországot, Angliát, Svajcot,

Japánt, Spanyolországot, stb., sőt sűrűn előfordul szintén a fogalmi zavar jeleként Afrika, Amerika, Ausztrália, de szocialista országgént ilyen megjelölés is, hogy " Országház, Szocializmus, Szocialista Munkáspárt, Csongrád megye, stb."

Ezek az adatok arra intenek, hogy pontos tartalmi feldolgozás és állandó, következetes ismételés és alkalmazás nélkül tanítványainknak még azokkal a közhasználatú fogalmakkal is problémáik vannak, amelyekről szinte naponta hallanak.

A nyolcadik osztályban szocialista országok között minden tanuló említette a Szovjetuniót. Minden tanuló ide sorolja hazánkat is. Meg kell jegyeznünk, hogy Jugoszláviáról néhány tanuló azt írta: "semleges", de " a szocializmust építi", vagy "nem teljesen az", Az NDK helyett néhányan csak Németországot írtak..

Feltűnő, hogy viszonylag még a nyolcadikban is sok tanuló kapitalista országokat is szocialistaként emleget. Pl. a Pécs környéki falusi tanulók 35 %-a , a városiaknak pedig 23,5 %-a. Ezek a tanulók többnyire gyengébb tanulmányi előmenetelűek, de néha 4-es átlagnál jobb tanuló esetében is megtalálható ez a tévedés.

Vannak olyan tanulók, akik a családi kapcsolatok révén a kapitalista országok egy részét szocialista államként említik. Így pl. Ausztriát, Angliát, Svédországot, Hollandiát, Franciaországot, Ausztráliát és az Egyesült Államokat. Ezekben az esetekben arra lehet következtetni, hogy a külföldön

élő rokonok nagy jólétéről számolnak be, s ezt a körülményt a tanulók az illető országok szocialista jellegének tartják.

A válaszok elemzése alapján országosan lezűrhetjük, hogy

a/ szocialista országok megnevezésének szintje függ a tanulmányi színvonalától, minél jobb egy-egy tanuló tanulmányi átlaga, annál több országot nevez meg helyesen:

b/ a városi tanulóknál magasabb a megnevezési átlag, mint a falusiaknál.

Abból a tényből, hogy egy-egy tanuló hány szocialista országot tud megnevezni, közvetlenül nem következtethetünk hazafiságra, de nemzetközi politikai érdeklődésre, tájékozottságra igen. Az adatokból látszik, hogy ezen a téren komoly kívánnivalók mutatkoznak, különösen falun.

2. kérdés: "Melyik ország áll a szocialista tábor élén?"

A megkérdezett tanulók 80 %-a a Szovjetuniót jelölte meg, 6-8 % hazánkat, az NDK-t, 5-6 % pedig több országot /Szovjetunió, Románia, Szovjetunió-Jugoszlávia-Csehszlovákia - Róma/, 2-3 %-os válaszadás az előzőhöz hasonló tájékozatlanságról tanuskodik /Vietnam, Ausztria, Olaszország, Budapest, Csillebérc, Kőszeg, Szeged, stb./ Mivel e kérdésről igen gyakran esik szó az iskolai oktatás során, a válaszok bizonytalan ismeretekre utalnak.

A nyolcadikos osztályos tanulók eddigi iskolai tanulmányai alapján a kérdésre teljesen egyértelmű választ várhatnánk. Éppen ezért meglepő, hogy vannak nyolcadik osztályos tanulók, akik Magyarországot tekintik a szocialista tábor vezető országának. Az Eger környéki iskolák tanulói közül néhányan az Egyesült Államokat is ide sorolják. A tanulók nagy többsége természetesen a Szovjetuniót tartja a szocialista tábor vezető államának. Igen tanulmányos ennek megokolása. A tanulók kisebb csoportja szerint adottságai miatt / a Föld 1/6-ára terjed ki, kimeríthetetlen ásványi kincsekkel rendelkezik, stb./. A tanulók zöme a Szovjetunió fejlettségét hozza fel indokolásul. Fejlett és korszerű gépekkel van felszerelve, nagy lendülettel, épülnek gyárai és erőművei, egyes ipari alkotásokban világviszonylatban is első helyen áll. Sokan kiemelik a tudomány színvonalát/a világűr meghódítása, az orvostudomány fejlettsége, a mezőgazdaság hozama, a politikai-társadalmi rendszer egyedülálló volta, stb./.

Azt is sokan írják, hogy elsőbbségi alapon vezetője a szocialista tábornak: ott verték le először a cárizmust, a burzsoáziát, ott kezdték először építeni a szocializmust, ott szünt meg először a kizsákmányolás. Több tanuló azt hozza fel, hogy a Szovjetunió sok más országot felszabadított az elnyomás alól és ma is segíti az elnyomott népeket.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a tanulók természetesen tartják a Szovjetunió vezető szerepét és ismereteik alapján ezt indokolni is tudják.

Csak a 8.osztályosoknak feltett kérdés:

"Hogyan segítik egymást a szocialista országok?"

A tanulóknak több mint 75 %-a a KGST-t említi a segítség fő formájának. Ennek keretében lehetőség nyílik iparcikkek cseréjére, nyersanyag vásárlásra, a földgáz, a kőolaj igénybe vételére. Ide sorolják az elektromos áramra vonatkozó egyezményt. Rámutatnak a segítség különböző területeire: gazdasági, kulturális /tudóscsere, szakemberek képzése/ politikai együttműködés, valamint katonai támogatás. Ez utóbbival kapcsolatban megemlítik a Varsói Szerződést, a Magyar-Szovjet Kölcsönös Segélynyújtási Egyezményt. A vietnami háborúval kapcsolatban felsorolják, hogy ezt a házi népet fegyverrel, élelemmel, gyógyszerekkel segítik a szocialista országok. Több gyermek megemlítette, hogy " amikor Amerika blokád alá vette Kubát és legfontosabb kiviteli cikkét, a cukrot, nem tudta eladni, a Szovjetunió és a szocialista országok segítettek, átvették a cukrot és így Kuba megmenekült a blokád-tól."

A szocialista táboron belüli nemzetközi tervszerű munkamegosztásból, bizonyos mérvű profilírozásról nem tesznek említést a tanulók. A kölcsönösséget, a cserét, a válaszok általában világosan megmutatják, azonban a tanulók zöme nem ismeri fel, hogy mindez csak formája az együvé tartozásnak és a segítség sok esetben áldozatvállalással jár együtt.

Csak a 8.osztályosoknak feltett kérdés:

" Miért segíti népköztársaságunk a gazdaságilag elmaradt országokat?"

A válaszok azt mutatják, hogy a tanulók a segítség széles skálájáról tudnak. Ennek szerintük az a célja, hogy lehetővé tegyék ezeknek az országoknak a segítségét, megindulhasson náluk is az iparosodás, behozhassák lemaradásukat. Több tanuló említi, azért nyújtunk segítséget, hogy az elmaradt országok munkát tudjanak adni az embereknek s így az életszínvonal emelkedhessék, az emberek boldogan élhessenek. Sokan a politikai célt is látják: " mert fejlett gazdasággal rendelkező ország meg tudja védeni a békéjét és függetlenségét." - "Ha nem segítenénk, akkor a tőkés nagyhatalmak igájába kerülnének ezek az országok." - " A tőkés gazdasági segítség címén beavatkoznának az elmaradt országok belügyeibe s így előbb-utóbb leigáznák azokat."

A megokolásban sok esetben általános humánus cél is szerepel. Pl. hogy ne legyen sehol nyomor, hogy az emberek semmiből se szenvedjenek hiányt. Sok esetben utalnak a gyarmati népek teljes felszabadítására. A segítségben a kulturális fejlődés biztosítását is látják. Azt írják pl. " azért segítjük a gazdaságilag elmaradott országokat, hogy azok felszámolhassák az írástudatlanságot. Lakóik kulturált körülmények között élhessenek." Ezek a megnyilatkozások a tanulók fejlett internacionalista érzelmét tükrözik.

A válaszokból az is kiderül: több tanuló a "gazdaságilag elmaradt ország" fogalmával nincsen tisztában. Ezért a szocialista országok egymás segítségét is belekeverik ebbe a kérdéskörbe. Efféle megnyilatkozásokat is olvashatunk: "A szocialista országoknak kötelességük egymást segíteni." "A gazdagabb országok segítik az elmaradottabbakat, ennél fogva a szocialista országok jó barátok, nem úgy mint a kapitalisták."

c/ A szocialista és a kapitalista társadalmi rendszer összehasonlításának vizsgálata

Csak a 8. osztályosoknak feltett kérdés:

"Az utóbbi években történtek-e a nagyvilágban olyan események, amelyeknek örültél? Ha igen, melyek voltak azok az események, sorold fel."

A tanulók válaszai nagyon szerteágazóak. Két problémakörrel igen sok tanuló foglalkozik. Az egyik a Nagy Októberi forradalom 50. évfordulója, a másik az űrhajózás és általában a technikai előrehaladás. Az is általános jelenség, hogy a kérdést leszűkítve csak magyarországi vonatkozásokról szólnak. Tipikus válaszok:

- a NOSZF 50. évfordulójának megünneplése
- űrkutatási eredmények
- új repülőgép típus
- a Luna 9 leszállása a Holdra
- Rakéta leereszkedése a Vénuszra

- Amerikai űrlabor
- A Hold lefényképezése

A leszűkítés példái:

- az FTC bajnoksága
- Egerben megnyílt az új MÁVAUT /egrieknél/
- Magyar áruk sikere a montreali kiállításon
- A kiskörei erőmű építésének megkezdése, stb.

Általában az objektív felsorolás a jellemző, érzelmi állásfoglalás csak igen ritka esetben tükröződik.

Csak a 8. osztályosoknak feltett kérdés:

"Mi a véleményed a kapitalista és a szocialista társadalmak békés egymás mellett éléséről?

A válaszok három típusba sorolhatók:

1. A tanulók többségükben lehetségesnek tartják a békés egymás mellettélést a kapitalista és a szocialista társadalmak között. Általában az a véleményük: ahogyan jelenleg megférnek békében egymás mellett a különféle társadalmi rendszerű országok, úgy ez a jövőben is fenntartható. A megokolások között az is szerepelt, hogy az erők kiegyensúlyozottak, és így egyik fél sem kezdeményezhet háborút. Ezek az érvelések a tények rögzítésén túl semmiféle érzelmi állásfoglalást nem tartalmaznak.

2. Igen jelentős azoknak a tanulóknak a száma is, akik nem tartják lehetségesnek a békés egymás mellettélést, főként azért, mert nézetük szerint a kapitalista rendszer

természetéből következik a háborúk kirobbantása. Szinte következetesen hivatkoznak az Egyesült Államok agressziójára a VDK ellen. Ebbe a csoportba a tanulók kb. 25 %-a sorolható.

3. A még fennmaradó mintegy 25 % nem foglal állást. Ezt legtöbbször azzal fejezik ki, hogy a válasz helyett egyszerűen egy vízszintes vonalat húznak. De olvashatunk ilyen megállapításokat is:

- a béke jobb, mint a háború;
- szükséges a szocialista összefogás;
- a kapitalista és a szocialista érdekek különbözők;
- legyenek tárgyalások.

A háromféle megnyilatkozást egy-egy osztály válaszai is szinte pontosan tükrözik. Pl. az egyik szegedi iskola 32 tanulója közül 50 % lehetségesnek tartja a békés egymás mellettélést, 25 % határozottan tagadja ezt, 25 % pedig nem foglal állást.

Összefoglalásul megállapíthatjuk: a tanulók a szocialista és a kapitalista társadalmi rendszerek között lévő ellentéteket jól ismerik. Ezért - ha gyakran pontatlanul is fogalmaznak -, válaszaikból kitűnik, hogy a kétféle társadalmi rendszer egymás mellett élésének nehézségeit jól látják. Azonban csak ritkán olvashatunk olyan megnyilatkozásokról, amelyek meggyőződést tartalmaznak, azt a hitet tükrözik, amely a szocialista hazaszeretetnek lényeges tartalmi jegye. Ez a probléma a nevelőmunka egyik lényeges

feladatára is felhívja a figyelmet.

Csak a 8.osztályosoknak feltett kérdés:

"Meggyőződésed-e, hogy a szocialista társadalmi rend
győz-e az egész világon?"

A tanulók nagyobb része úgy látja, hogy a szocializmus győzelme feltétlenül bekövetkezik. Érvelésükben logikus gondolkodás és a társadalmi törvényszerűségek ismerete jut kifejezésre. A hazaszeretet szemszögéből vizsgálva ezeket a kérdéseket, azt is megállapíthatjuk, hogy sokan hivatkoznak arra a hatalmas erőre és érdekazonosságra, amely a szocialista államokat összekapcsolja s amely állandóan növekvőben van. A nevelőmunkában még erősen jelentkező hiányságokra utalnak azok a pozitív jellegű válaszok, amelyek semmiféle megindokolást nem tartalmaznak, vagy ha ilyen formailag szerepel is, lényegében csak szölamok ismétléséről van szó.

A negatív válaszok igen ritkán fordulnak elő. Pl. két Szeged környéki falusi iskola 50 tanulója közül csupán kettőnek negatív a felfogása. Szerintük azért nem győzhet a szocializmus az egész világon, mert a kapitalisták félelmetes haditechnikával rendelkeznek, és ezentúl minden eszközt igénybe vesznek, mert szerintük a kapitalisták "gátlástalanok".

Elenyészően csekély azoknak a tanulóknak a száma, akik semleges magatartást tanúsítanak, és ezért nem válaszolnak. Az előbb említett két iskola 50 tanulója közül 3 ilyen is

akadt. Meglepő, hogy ennek a Jugoszláv határ mentén lévő két községnek a tanulói közül egynéhány olyan is szerepel, akik Jugoszláviát nem tekintik szocialista országnak.

4.kérdés: "Nevezd meg azokat az országokat, amelyekben szerinted a legszabadabban élnek az emberek."

A felsorolások alapján a döntő többség a szocialista rendszer keretei között gondolkodik, ott találják leginkább a szabadság lehetőségeit. A szocialista országokon belül az alábbi sorrendet adják a válaszok:

A Szovjetunió	85 %
Magyarország	80 %
Csehszlovákia	40 %
N D K	20 %
Románia	25 %
Jugoszlávia	45 %
Bulgária	10 %
Lengyelország	10 %

A vélemények a fenti százalékarányon belül ugyan, de nem kevés számban említenek naív helységneveket és kapitalista országokat is /Ausztria, USA, Olasz-, Francia-, Spanyolország, NSZK, Anglia, Svájc. Figyelmet érdemlő jelenség, hogy a falusi tanulók döntő többsége szocialista országokat sorolt fel, míg a városi gyermekeknél nagyobb a szóródás. Nyilván politikai tájékozottsággal, de inkább az otthoni környezet hatásaival kapcsolatban kereshetjük ennek okát.

A nyolcadikos tanulók általában 3-4 országot is felsorolnak. A többség egyöntetűen szocialista országokról tesz említést.

Eléggé jelentős a száma még a nyolcadikban is azoknak a válaszoknak, amelyek szocialista és kapitalista országokat vegyesen sorolnak fel. A legnagyobb gyakorisággal a Szovjetunió szerepel, pl. a szeged környéki és szegedi 237 tanuló közül 63 % rendszerint első helyen tesz említést a Szovjetunióról, 50 %-ánál hazánk is szerepel. Sok tanuló külön megnevezés nélkül csak " szocialista országokról" tesz említést / az előbbi 237 tanuló közül 31 %/. A szocialista államok százalékos szereplése a következő:

Csehszlovákia	21,4 %
Jugoszlávia	33,5 %
Lengyelország	16,8 %
Románia	14,8 %

A többi szocialista állam csak elenyésző százaléknál szerepel a felsorolásokban. Pl. az NDK 9 %-nál.

A kapitalista országoknál 20-nál többet is felsorolnak. A legtöbbször az Amerikai Egyesült Államokat említik /16,8 %/. Az indokok között sűrűn szerepelnek ilyen megállapítások:

- ott sok pénzt lehet keresni;
- szabad fegyvervásárlásuk van az embereknek;
- azt tehetnek, amit akarnak, stb.

Franciaországot 13 %-nál találjuk.

A kapitalista országok között szép számmal szerepelnek az ún. semleges országok: Ausztria, Svájc, Svédország. Valószínű, hogy ezeknél a tanulóknál a szabadság fogalma a semlegességgel keveredik.

Összefoglalásul megállapítható, hogy a felsorolásokban nem kizárólag a megfontolás, a józan mérlegelés érvényesül, hanem az érzelmi kapcsolat is, amely a földrajzi ismeretek, olvasmányok, filmek stb. hatására alakult ki és motiválta az állásfoglalást.

5.kérdés: "Névezd meg azokat az országokat, amelyekben véleményed szerint a dolgozó népnek legjobb a sora."

A kérdésre adott válaszok fele a szocialista országokat említi. A százalékos arány sokban megegyezik az előző kérdésre adott válaszok megoszlásával. Ennek oka a kérdésben rejlik. A gyermekek ugyanis ugyanazon kérdés két oldalának fogták fel a problémát. Ahol a szabadság ott a jólét elve alapján a kérdésre az előzővel szinte azonos válaszokat adtak. Itt az első helyen a Szovjetunió áll, majd Magyarország és a többi szocialista ország következik. Efféle megokolásokkal találkozunk:

"Legjobb a megélhetés."

"Jó lakások vannak, van ennivaló, magasabb az életszintvonal."

"Minden rendelkezésre áll a fejlődéshez."

A legtöbb esetben megelégszenek a pusztá felsorolással.

A C/4 kérdésekre adott válaszokhoz hasonlóan ebben az esetben is többször szerepelnek a kapitalista államok, és pedig a szocialista államokkal együtt.

Abból a tényből, hogy jelen esetben kevesebb kapitalista államot említenek és aránylag többször fordul elő a megokolás, arra következtethetünk, hogy a személyes élmények / mindenki tanulhat, szép lakásuk van, biztosított a megélhetés, nincs munkanélküliség stb. / döntő módon formálták meggyőződésüket. A megokolás spontán jellege és gyakorisága feltétlenül pozitív jelenség.

D/ Az aktív hazaszeretet kérdésének vizsgálata

1.kérdés: " Mit gondolsz, élnek-e közöttünk manapság nagy hazafiak? "

A kérdésfeltevésből eredően sokan csak igenlő választ adtak: "igen", "igen élnek", "vannak", "élnek hazafiak"; többen egyáltalán nem válaszoltak, vagy nemleges feletetet adtak, / "nem élnek", "nem hallottam", "nem tudom", "lehet, de nem biztos", "kevesen", a " szívünkben és az emlékezetünkben benne élnek" /, elég sokan a múlt idők történelmének nagyjainak nevével válaszoltak.

A nevek felsorolásán túl a kiegészítő "magyarázatból" adott szemelvények mutatják azt a tarka képet, ami a nagy hazafi fogalmát alkotja a 10 éves gyermek tudatában: személy szerint: "Kádár János, Fock Jenő, Losonczi, Kállai,

Básti Lajos, Kossuth, Petőfi, Benedek Elek, Móra,
Czinege Lajos, Koszigin, Bikovszkij, Puskás Tivadar,
Garas Dezső, Lenin, Tolsztoj, stb.

általában miniszterek, határőrök, dolgozók.

A munka hősei, kémelhárítók, békés egymás mellett élésért
küzdők, a négerék helyzetén segítők, KISZ vezetők, minden mun-
kás, aki építi a hazáját, űrhajósok, akiket nagy érdemrenddel
tüntettek ki, zeneszerzők, nagy művészek, tudósok, akik dicső-
séget hoznak a hazának: a falusi tanulók közül sokan a ta-
nácselnököt, a párttitkárt, a KISZ-titkárt, veteránokat emlí-
tenek, ami arra utal, hogy sokkal előbb a kapcsolat a falu
vezetői és az iskola között, mint a városban.

A kép nem problémamentes, a megfelelő következtetést
a nevelő munkára néhol le kell vonni.

A nyolcadikosok közül is viszonylag kevesen válaszol-
nak tartalmasan. Pl. "igen, minden gyárban, üzemben, iskolában,
munkahelyen, szocialista brigádokban, akik kiváló munkájuk-
kal építik a szocializmust és szívesen vállalnak közössé-
gi munkát. Megfigyelhető, hogy azok a tanulók, akik az A/2-es
kérdésre a jelenben élő államférfiainkat sorolták fel,
efféle feleleteket adnak:

- igen, élnek közöttünk nagy hazafiak. A kormány ve-
zetőit tekintem ilyeneknek.
- igen. Én a párt és a kormány vezetőit tartom nagy
hazafiaknak.

- lehetnek a vezető emberek, akik életünket irányítják.
- hazafi az, aki a jelen életben megállja a helyét.

Pl. ha a tanár rendesen tanít, a munkás jól dolgozik. Feltűnő, hogy többen olyan történelmi személyt jelölnek meg, akik már régen meghaltak/ Kossuth, Széchenyi, Ságvári, stb./ Jelentéktelen számban szerepelnek negatív megnyilatkozások is, pl. " Igen, az Amerikai Egyesült Államokban."

A válaszok legáltalánosabb jellemzője, hogy a tanulóknak a hazafiságról alkotott fogalma számos pszichológiai értékű jegyet tartalmaz. Azonban a világos, logikailag differenciált fogalom tartalma és köre tekintetében - részben az életkori sajátosságok következtében is - sok hiányosság mutatkozik. Ezek megszüntetésében, illetve pótlásának legalkalmasabb eszközeként a konkrét tényekre épülő pszichológiai hatások tölthetnek be fontos szerepet.

A 8. osztályosok számára kiegészítésként szerepelt kérdésre: " Van-e lehetőség manapság hazafias tettekre?" - zömmel egyértelműen igennel válaszoltak. Csak kevesen fűztek válaszukhoz magyarázatot, megokolást. A kérdés nem is ösztönözött ilyen vonatkozásban. Akik arra is vállakoztak, hogy megindokolják állásfoglalásukat, azok igen tartalmas válaszokat írtak. Pl.:

" Van. A munkahelyen jól kell dolgozni, az iskolában jól tanulni, a sport terén megállni a helyünket, segíteni az öregeknek, és ha kell, életünket áldozni a hazáért."

"Lehetőség van mindenhol, mindenkinek megvan a munkája, amit becsületesen elvégezhet. Pl. a dolgozók felajánlásaikban tett ígéreteiket tervszerűen időhatárra, pontosan elvégzik, a tanulók mindennapra becsületesen tanulnak, az úttörőben közösségi munkát végeznek."

"Van, A hazafiságot nemcsak fegyverrel a kézben képelem el, hanem becsületes munkával. Nem hazafi az, aki egész nap a Himnuszt énekli, és közben a haladás kerékkötője."

Pozitívan értékelendő az a körülmény, hogy a tanulók szinte kivétel nélkül látnak lehetőséget a hazafias tettekre. Az is azt mutatja, hogy a szocialista hazafiságról alkotott fogalmak sok, pszichológiailag értékes jegyet tartalmaznak. A megoklások pedig azt is tükrözik, hogy a "hazafiságot" konkretizálni, saját életkörülményeikre helyesen vonatkoztatni is tudják.

2. kérdés: "Te hogyan mutathatod meg, hogy jó hazafi vagy?"

A válaszok teljes egészükben azt igazolják, hogy a 10 éves gyermekek helyesen értelmezik és élik a cselekvő hazaszeretet fogalmát. Felfogásuk mentes a romantikus túlzásoktól, letisztult, leegyszerűsödött. Amíg a korábbi évfjártok a nagy történelmi személyiségek példája nyomán hőstettekben, harcban, fegyverrel - karddal képzelik el a cselekvő hazaszeretet megnyilvánulását, addig az V. osztályosok már

a tanulói élet egyszerű, köznapis kötelességeinek, a gyermeki világ erkölcsi követelményeinek teljesítésében látják az aktív hazaszeretet lényegét. A válaszokból arra lehet következtetni, hogy a tudatukban lévő konkrét fogalmak és az azokban tökröződő erkölcsi kötelességek és az erkölcsi normák "gyakorlótere" összhangban van. Ezekből a jelenségekből az iskolák jó munkájára lehet következtetni, ebben is a Nevelési Terv érvényesítésére.

Örvendek, hogy a tanulók döntő többségének indokolásában ilyen megnyilatkozásokat találunk: "jó tanulás, példás magatartás, vigyázok a nép vagyónára, közösségi munkát végzek, segítek szüleimnek, tanáraimnak, az öregeknek, szeretem, tiszteltem a dolgozó embert, hulladékot gyűjtök, bármely esetben harcolok, igazságosan élek, jó úttörő munkát végzek, hűsi sírra viszek virágot, ismeretlen katona sírját gondozom, megbecsülöm és megvédem hazám létesítményeit, védem a nyakkendőm becsületét, becsülettel beszélek Magyarországról, ha én nagy lennék és háború lenne, nemcsak magamért harcolnék, hanem népemért, nem árulom el az országot, ha háború lesz", stb. Természetesen akadnak kedvesen naív válaszok is: "én nem vagyok jó hazafi, mert nem megy jól a tanulás, vigyázok hazám becsületére, szocialista filmeket nézek, díszszemlén veszek részt, hű gyermeke vagyok a Magyar Népköztársaságnak, stb."

Az összkép egészében pozitív és megnyugtató. Természetesen ezt viszonylagosan értelmezzük, hiszen 10 évesekről van szó. Nagyon valószínű, hogy sokszor nem realizálódik még együtt a szó és a tett egysége.

IV.

A VIZSGÁLATOKKAL KAPCSOLATOS MEGÁLLAPÍTÁSOK

A VIZSGÁLATOKKAL KAPCSOLATOS MEGÁLLAPÍTÁSOK

A szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelés erkölcsi nevelésünk legjelentősebb területe. Aligha lehet nevelésünknek fontosabb célkitűzése, mint a szocialista haza mélységes, fenntartás nélküli szeretetére és a más nemzetek és népek megbessülésére nevelni az ifjúságot. A mélységes hazaszeretet és az internacionalista meggyőződés a szocializmust építő ember világnézetének és erkölcsi megalapozottságának szerves része kell hogy legyen. Szocialista társadalmunk továbbfejlesztésének alapvető feltétele az ilyen irányú nevelés minél hatékonyabb kifejtése.

Bár a témával kapcsolatban végzett felmérések igen sok pozitívumot tártak fel az ilyenirányú nevelőmunka területéről, mégis úgy tűnik, hogy a hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelés jelenlegi színvonala nem felel meg sem a tanulók életkori sajátosságainak, sem a fokozódó társadalmi igényeknek. Igen sok jelenségből arra lehet következtetni, hogy a tanulók nem rendelkeznek a hazafias és internacionalista nevelés alapját képező tárgyi ismeretekkel /fogalmi zavar/magatartásuk és a problémákkal kapcsolatos nézeteik és állásfoglalásuk sem nyújt elég biztos alapot

az ilyenirányu erkölcsi-politikai meggyőződésük továbbfejlesztéséhez. Ugy látszik sokkal konkrétabban kell meghatározni a hazafias és az internacionalista nevelés intellektuális feltételeit, mindazokat a tárgyi ismereteket, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a hazafiság és a nemzetköziség érzésének kialakításához. A tárgyi ismeretekben mutatkozó hiányosságok részben tantervi jellegűek, részben pedig azzal magyarázhatók, hogy a hazafias nevelés követelményei nem elég konkrétak, nem elég meghatározottak. A Nevelési Terv részben konkretizálja ugyan a hazafias és internacionalista neveléssel kapcsolatos konkrét tevékenységi formákat, de még ezek sem váltak a mindennapi iskolai oktató-nevelő munka szerves részévé.

A vizsgálatok a nemzeti öntudat, a nemzeti büszkeség, a szülőföldhöz, a hazához való mélységes ragaszkodás területén ugyancsak sok problémát tártak fel. De problémák vannak a tanulók internacionalista érzéseivel kapcsolatos megnyilatkozásokban is. Szélesebb értelmi és mélyebb emocionális alapon kell megvilágítani a szocialista tábor országaihoz és más népekhez való viszonyúknak objektív és szubjektív feltételeit.

Hogy az elsajátított ismeretek minél hatékonyabban segíthessék a hazafias és internacionalista érzések kialakulását, többet kell törődni az ilyenirányu nevelést

segítő eszközökkel és módszerekkel is. A céltudatosan alkalmazott és megfelelő tárgyi ismeretekre épülő meggyőzősnek a jövőben sokkal nagyobb teret kell biztosítani.

Ugyancsak tervszerűbben és hatékonyabban kell felhasználni azokat az oktatáson kívüli nevelési lehetőségeket, amelyek konkrét módon teszik lehetővé hazánk szépségeinek közvetlen megismerését, a más népek életéről, országáról való tájékozódás lehetőségét. A közös séták, kirándulások, az országjárás különböző formái, a tanulók nemzetközi levelezése csupa olyan lehetőség, amelyet addig még nem használtunk ki eléggé.

A szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre neveléssel kapcsolatban ma még igen sok ellentmondás tapasztalható társadalmunkban is. A tanulók nap mind nap problémákat vetnek fel, konkrét esetekkel kapcsolatban kérnek magyarázatot jelenségekre, amelyek számukra érthetetlenek. Az iskola tehát abban a kedvező helyzetben van, hogy szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelő munkájában a tanulók által hozott konkrét esetekből kiindulva cáfolhatja meg a helytelen nézeteket. A pedagógusoknak, ha megfelelően akarják irányítani és befolyásolni az ifjúság ilyen irányú nevelését, a lehető legteljesebb mértékben ki kell aknázniuk ezeket a lehetőségeket. Olyan tárgyi ismeretekkel és érzelmekekkel kell tanulóikat felvértezni, hogy személyes aktivitásukkal maguk alakíthassák ki a hazához és más országok népeihez való szocialista

viszonyukat.

Pozitívumok az egyes tanárok és nevelőtestületek munkájában

A hazafias és honvédelmi neveléshez megfelelő terv és tankönyvek állnak rendelkezésre, s lényegében ma már személyi okai sincsenek annak, hogy a hazafias nevelés egyre eredményesebbé váljon. Részben segédkönyvek is már rendelkezésre állnak, amelyek megfelelő gyakorlati tanácsokkal látják el a nevelőket. Véleményem szerint a hazafias nevelés általánosságban eredményes, különösen pedig az utóbbi évek munkája értékelhető nagyon pozitívan.

Sietve jegyzem meg azonban, hogy nem azonos értékű valamennyi iskolában a hazafias nevelésre irányuló pedagógiai tevékenység. E tekintetben elég széles a skála, nevelőnként nagy minőségi különbségek vannak.

Hozzáteszem azt is, hogy ezek a különbségek nem a nevelők ilyen vagy olyan politikai állásfoglalásának különbözőségére vezethetők vissza általában, hanem a szakmai és politikai iskolázottságukban, tájékozottságukban, nevelői rátermettségükben mutatkozó eltérésekre. A tanítási anyagban jobban érzékelhetően jelen lévő lehetőségekre a kevésbé képzettek is felfigyelnek, a rejtettebben, mélyebben, áttételesebben jelentkező, finomabb szellemesebb megoldá-

sokra azonban jelenleg csak egy - aránylag nem túl széles -

réteget képes. Mivel azonban igen sok olyan lehetőség van a tananyagokban - amint előbb láttuk - amelyek szinte kiáltanak, a hazafiságra való nevelésnek sokféle próbálkozásával találkozhatunk. Megjegyzendő az is, hogy a nevelés módját illetően durva hibákat, nacionalista nézete-
ket nagyon szórványosan lehet csak megállapítani. Formális, elnagyolt megoldásokat azonban igen. /Például: a mult és a jelen formális összevetésével, mai életünk szépségeinek, népünk alkotó munkájának deklarálásával stb./ Talán a közhelyszerűség mutatkozik meg ebben az összefüggésben a leggyakoribb hibának - legtöbbször érzelmes formában. Irodalomórán például többnyire nem a műalkotások elemzése közben, a műalkotások érzelemkeltő ereje által támogatva jelenik meg a tudatosan végzett műelemzés természetes velejárójaként, hanem külön mozzanatként. A történelemórán már természetesebben virágzik ki a tanítás közvetlen részeként - különösen a részletezőbben tárgyalt események hatására, kiemelkedő történelmi alakokhoz kapcsolva. Talán ennek a következménye az, hogy a tanulók is elsősorban a kivételest, a romantikus módon megjelenőt, a látványost méltányolják /például Ságvári valóban imponáló hősiességét Ballaival, Fürsttel szemben./ A mindennapok hőseit kevésbé méltatják figyelemre, /ilyenek bemutatásában az órák is szegényebbek, érzelmek kevésbé gazdagok/ a helyes tanítás ellenére is.

Az utóbbi években egész társadalmunkat foglalkoztatja a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség tartalmával kapcsolatos vita. A hazafiság és internacionalizmus kérdésében a Magyar Szocialista Munkás Párt Központi Bizottsága mellett működő kulturpolitikai munkaközösség is állást foglalt a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszerű kérdéseiben /Társadalmi Szemle, 1974. október/.

A fogalmak tisztázására irányuló tartalmas, tudományos polémia hullámai természetesen behatoltak az iskolák falai közé is. A tantestületek megvitatták e problémakört, s ez feloldotta a tudat mélyén lappangó gátlásokat, megszüntette a bizonytalanságokat.

Az iskolák és az osztályok munkatervében körültekintő gondossággal tervezték meg a kérdéssel kapcsolatos feladatokat. Egyrészt maximálisan igyekeztek kihasználni a tananyag adta nevelési lehetőségeket /a szemelvényeket az szerint válogatták/, másrészt a tanítási órán kívüli tevékenységeken keresztül. Különös gonddal tervezték meg például a szakkörök munkáját. A szakköri anyagot maguk a tanulók gyűjtötték össze esetenként komoly kutatómunkát folytatva. A pécsi Bánki Donát uti iskola rajz szakköre Szovjet képzőművészeti anyagából kiállítást rendezett melyet városi szinten is bemutattak. Rajz szakkörük me-
gyei szinten első lett, az egyéni győztes is az iskolájukból került ki. Ugyanennek az iskolának az irodalmi szak-

köre az országos irodalmi szinpadí bemutatón is részt vett, munkáját díjazták is. Országos vonatkozásban sokan fordulnak tanácsért az iskolához. Az ének szakkör tagjai forradalmi dalokat gyűjtöttek össze. Maguk tanulták meg a dalokat és tanulók vezényletével más iskolában is felléptek. A történelem szakkör a 3 orosz forradalom anyagát is feldolgozta. Az iskola Szülői Munkaközössége anyagi jutalmakat osztott a munkában kitűnt tanulóknak. A bélyeggyűjtő szakkör Lenin élettörténetét mutatta be bélyegeken. A fizika, kémia szakkörük is járási első. Kosárlabda csapatuk olimpiai aranydíjat nyert.

Az uttörők a szovjet hősök sírját mindenütt ápolják, ünnepek alkalmával megkoszorúzzák. Ajándékokat küldenek /ezeket maguk készítették/ azoknak a szovjet gyerekeknek, akikkel leveleznek. A tőlük kapott ajándékokból, képekből, stb. kiállítást rendeznek. Tiltakozó gyűlést szerveznek, gyűjtést végeztek a vietnámi pajtások megsegítésére. Megítélésem szerint ezeket a fogalmakat: haza, nemzet, hazafiság, nemzetköziség a maguk szintjén helyesen értelmezik, fogalmaik tartalommal telítődtek, s ami a leglényegesebb a fenti tevékenységeken keresztül tudatosulnak a gyermekekben.

Az uttörő mozgalom keretében, - az uttörők rendezésével és szervezésével - tartják mindenütt az iskolai ünnepélyeket.

A szülői munkaközösségek szerepet kapnak sokhelyütt. Például a pécsi Petőfi-utcai iskolában egy határőr százados /szülői munkaközösség tagja/ tartott előadást a szülőknek a hazafias nevelésről. Az ünnepségekbe bevonják a szülőket is. Ugyanebben az iskolában osztálykeretben tartották a november 7-i ünnepélyt, ahol egy főmérnök apa tartotta az ünnepi beszédet. A megemlékezés után a tanulók levonultak kürtjelre az udvarra, ahol a határőrök tábor-tüzet gyújtottak, s műsor is volt. Az elmúlt időszakban több iskolában a szülők iskolája keretében előadást tartottak a nevelők a szülőknek: "A hazafias és honvédelmi nevelés iskolánkban" címmel.

Pozitívum, hogy a magyar tanárok arra törekszenek, hogy a tanulók megkedveljék az irodalomolvasást, az írók, költők műveinek olvasását. Jó, hogy az irodalom tanítása párhuzamban van a történelmével. A magyar tanárok fontosnak tartják az irodalmi művek művészi tolmácsolását. Ha ezt maguk nem képesek megtenni, akkor a megszerezhető művészi irodalmi hanglemezeket használják fel. A magyar tanárok számos dolgozatot íratnak, amelyek a hazafias nevelés körébe tartoznak. Ilyen feljegyzett dolgozatok:

"Mit jelent számomra a haza?" /V. osztály/. Itt a gyermekek a maguk életkori sajátosságaiknál fogva a konkrét valóságon keresztül érzékeltették, mit jelent számukra ez a szó: "haza". A szülői ház, a szülőfalu környéke, a dunaparti

horgászás, a faluvégi mezőkön való barangolás, a falu hirneve megyeszerte: mindezek együttesen jelentik a gyermek számára a lokálpatriotizmust, amelyből majd 4 év múlva kisarjad a szocialista hazafiság. Az egyik gyermek dolgozatában azt írja, hogy "a hazámat nem tudnám itthagyni soha". /Dunaszekeső/ Több tanár Petőfiről, Radnótiról írat dolgozatot. Figyelemreméltó e dolgozat címe: "Levél egy vietnami pajtáshoz". /Petőfi-uti iskola/. Ez a dolgozat az internacionalizmusra nevelés hathatós eszköze.

A földrajz tanárok sűrűn forgatják a Statisztikai Évkönyvet, de a számtan tanárok is megismertetik a tanulókkal. A statisztikai adatokat felhasználják az eredmények ismertetésénél. Pozitívum, hogy az egyik falusi iskola VII. és VIII. osztálya minden évben részt vesz a helyi termelőszövetkezet zárszámadási közgyűlésén. /Bicsérd/. Itt az iskola a tanulókat társadalmi emberre törekszik nevelni, hogy a helyi termelési eredményeket, de hiányosságokat is megismerjék, s szüleiken keresztül maguk is érdekeltté váljanak a falu sorsának alakításában.

A nevelésben fontosnak tartják a nevelők, hogy a tanulók pozitívumokat lássanak társadalmi rendszerünkben, ugyanakkor a hibákat sem kell elkendőzni. Feladatnak látják a falusi nevelők a termelőszövetkezetek megismertetését a tanulókkal. Sajnos itt még sok ellentmondás található.

Ha az ekét a hó alatt hagyják rozsdásodni a szabad ég alatt, azt is megmutatják a tanulóknak, mondván, hogy "ezt nem szabad tenni, mert ez az eke a miénk, s nem pedig valakié." Ugyancsak fontosnak tartják, hogy a tanulók érdekeltté váljanak a társadalmi munkában. /"Ezt a munkát mi végeztük, a mi munkánk eredménye."/ Az utóbbi években üzemünk egyre gyakrabban igényt tartanak a tanulók munkájára. /Őszi betakarításnál./ Ennek nevelőhatását még nem mindig sikerül megfelelően kihasználni. A szünet, vagy a pénzszerzés öröme még lényeges motívum, bár ez utóbbiból legtöbbször osztálykirándulás lesz. A nevelőknek jobban tudatosítaniok kellene a tanulóknak, hogy munkájuk igen fontos népgazdasági érdek, s az gyakran szerez hírnevet a magyar árunak külföldön, /borsó, paprika, szőlő, barack, stb./

Több községben, ahol a tanácsok különös gondja a parkosítás, a tanulók megbízatást kapnak órönként egy-egy ágyás gondozására. /Például: Kaposszekcső, Siklós, Magyarbóly./ Külön kiemelhetjük a mohácsi parkiskolát, amely már több éven keresztül takarmánygyűjtéssel gondoskodik a bédai erdő vadállománynak téli etetéséről. A TV Bagolyvár című műsorán keresztül országos versenyfelhívást is intéztek az ország valamennyi iskolájához. Ezek az ápolási munkák már közel állnak ahhoz a tevékenységhez, amikor a tanulók aktív módon bekapcsolódnak a felnőttek természet-

és társadalomformáló munkájába. A fásítás munkáját mindenütt uttörők végezték a megyében.

A népgazdasági érdekek hangsúlyozása erősíti a hazához való ragaszkodást. A nevelők mindenütt kiemelik a helyi speciális termelési tevékenységeket. Például: hogy a pécsi állami gazdaságban a hollandoknak tulipánhagymát termesztünk, a bolyi állami gazdaságban vetőmagot a nyugati országoknak, hogy élő vad kerül innen Nyugatra, hogy megyénkben a vadászat sok valutát hoz, hogy Kárászon a fa-odu-gyár egyedülálló hazánkban, s madáretetőket exportál külföldre. Ezekkel a tényekkel elsősorban lokálpatriotizmust erősítik a nevelők, de nem kárára a tágabb hazafiságnak.

A szocialista nagyüzemi termelés megismerése, jelentőségének felismerése elősegíti a tanulóknak a szocialista rendhez való ragaszkodást. Ez elsősorban a Tantervnek és a tankönyveknek köszönhető, amelyek ilyen keretben és szemléletben nyújtják az anyagot. A nevelők sok érvet tudnak a nagyüzem mellett mondani. Ezzel kapcsolatban már nincs probléma a nevelőknél, s egyre csökken azoknak a tanulóknak a száma, akik otthonról kapva hatásokat, még kétkedők. A tanárok gyakran beszélnek a paraszt egykori helyzetéről, s annak szemléletes leírásával érnek el hatást. De az egyre javuló tények a legjobb érvek. A nevelők szerint rövidesen várható, hogy a mezőgazdaságtól való elfordulás megszűnik

a falusi tanulók részéről.

A hazafisággal kapcsolatos fogalmak /haza, hazafiság, internacionalizmus, stb./ nem egyértelműek a tanulók tudatában. Egyes nevelők szerint tudják a tanulók ezeket, mások szerint nincsenek mindegyikkel tisztában. Itt még megoldásra váró feladatok vannak.

Tapasztalatom szerint az internacionalizmus fogalmát meglehetősen elütő tartalommal használják a nevelők, a tanulók számára pedig alig tisztázott, mit is jelent. Ennek ellenére - bár a zavar veszélye fennáll - képesek mégis legtöbbször helyesen értékelni az eseményeket. Napjaink világpolitikai eseményeit is - elsősorban a TV hatására képesek helyesen megmagyarázni. Egyik baranyai falusi iskolában például Vietnám kérdése vetődött fel a 7. osztályban az amerikai polgárháború történetének tanításával kapcsolatosan. Egy tanuló említette az előző napi TV-adás kapcsán, a tananyag néger-problémájához fűzve megjegyzéseit. Meglepő volt, hányan kapcsolódtak bele igen értelmesen, saját véleményüket is kifejtve a vitába.

Az iskolákban a tanulmányi sétákon kívül egy-egy napos és három napos országjárást is szerveznek. Ezek négy éves tervét a földrajz tanárok készítik. Meggyőződésem, hogy ezek a kirándulások, illetve országjárások is elősegítik a hazafias nevelést. Ha ezeket szakszerűen

vezetik, feltétlenül elősegítik a hazai tájak, a szocialista építés eredményeinek értékelését, megszerettetését. Fontosnak azért is, mert sok gyermek előbb jut el külföldre, mint hazánk valamely más tájára. Így van ez a felnőttekkel is. Vannak, akik csak véletlen alkalmakkor ismerkednek hazai tájakkal, s ekkor lepődnek meg, hogy hazánknak is vannak olyan értékei, sőt bizonyos vonatkozásokban különbek is, melyeket külföldön láttak.

Pozitívumok a tanulók szemléletében, magatartásában

Az 5. osztályosok őszinték, több konkrét "jót" cselekszenek, mint a 8. osztályosok, készségesebbek, tevékenyebbek. Problémamentesebbek. Ezek a megállapítások a tanulókkal való beszélgetés s az oktató-nevelő munka ellenőrzése, tapasztalatai alapján születtek.

A 7-8. osztályokban a tanulóknak több érzelmi pluszra volna szükségük részben, hogy átsegítse őket a pubertás kor nehézségein, ~~[részben, hogy átsegítse őket a pubertás kor nehézségein]~~ részben, hogy fegyelmüket a ma valósága a szocializmus felé fordítsák. /A tantervi anyag is ezt igényli./ Néhány iskolánk osztályaiban bizonyos érzelmi visszaesés, illetve stagnálás mutatkozik. /Nevelőtől, vezetéstől függően./ A felmérések eredményeit sem lehet olyan százalékban reálisnak venni, mint az 5-6. osztályosokét. Akiknél az otthoni negatív hatások erősebbek, kiknek szülei kétlakiségra, kétszinűségre mutatnak példát gyermekeiknek, azok a tanulók tudják, hogy a feltett kérdésekre mit kell válaszolniuk, s ez befolyásolja őszinte megnyilvánulásukat. Egyébként is életkori sajátosságaikból adódóan több segítséget kellene kapniok a nevelőktől problémáik megoldásához, munkájukhoz.

Amelyik nevelő, osztályfőnök felismerte, hogy a 7-8. osztályokban egyre nagyobb szerepet játszanak az egyéni sajátosságok, ott magas fokot ért el a tanulói önkormányzat, osztálybiróságok alakulnak, s erkölcsi kérdésekben állást foglalnak, világnézeti, politikai kérdésekben szint vallanak és érzelmileg azonosulnak a szocializmus eredményeivel.

Sok jó pozitív vonás található már felsőtagozatosaink szemléletében. Tudnak harcolni az igazért, felnőttekkel szemben is megvédik álláspontjukat.

Nyitott szemmel járnak, s nem bizonyítható számukra dogmatikus eszközökkel, hogy a szocialista építésünk jelenlegi szakasza problémamentes, s mikor egyik iskolában a nevelő ilyen módszert választott, a vitában alul maradt.

Érdeklődnek a napi politikai események iránt, s próbára teszik a nevelő világnézeti álláspontjának szilárdságát.

Foglalkoztatják őket a megoldandó kérdések: a nagyüzemi gazdálkodás előnye, ugyanakkor a tsz-ekben az elöregedés.

Kutatják mindennek a gyakorlati hasznát. Ha nem látják értelmét, nem csinálják.

Csak azt a pedagógust tisztelik, aki szereti őket, de következetes és igazságos. /Sok elmúlt évi írásos felmérés bizonyítja./ Ünnepeles csapatgyűlésekre meghívják

a néphadsereg katonáit. KISZ-esekkel találkozót szerveznek. Felkutatják az emléktáblákat, emlékműveket.

Tsz-ekben, üzemekben öntevékenyen, anyaggyűjtés célzatával mennek el.

Nyáron munkát vállalnak ugyanezek a helyeken.

Öntevékenyen eljárnak a közösség ügyében a tanácsnál.

Vietnami békegyűléseket tartanak. Baráti országok bélyegeit gyűjtik.

Vitaforumokat teremtenek: köteleességek és jogok az úttörő életben.

Óvodások játékait javítják.

Üzemekben tájékozódnak a dolgozók nemzeti ünnepre készülődéséről, s egyuttal feljegyzéseket készítenek a dolgozók áldozatkészségéről, többletmunka-vállalásáról, terv-teljesítéséről.

A közösségek és városok új létesítményei lelkesítőleg hatnak a tanulókra. A népgazdaság és a szocialista tábor újabb és újabb sikerei, eredményei, fejlődése különböző vonatkozásban, mindezeknek dokumentumai televízió, rádió és újsághirei megragadják őket, ami abból is látszik, hogy a tanítási órákon ezekről szívesen beszámolnak, s a kérdésekről szinte kifogyhatatlanul szeretnének beszámolni.

A magasabb osztályokban a Szovjetunió úrkutatás^{ai} találhatnak igen nagy érdeklődésre a tanulóknál.

A nemzetközi érdeklődésüket mutatja a Ki mit tud? vetélkedőkön való tömeges részvétel és a vetélkedőkön felmutatott tájékozottság, továbbá az évről-évre jobban kiterjedő nemzetközi levelezés, különösen NDK-beli uttörőkkel, mert ezek közül nem eggyel nyaranként rendszeresen találkozhatnak is.

A harcoló Vietnammal való együttérzés általánosnak és elég mélynek mondható. Erre mutat a tanulóknak az ajándékkészítésben megmutatkozó aktivitásuk, s hulladékgyűjtésben való lelkes részvételük, amelynek pénzbeli értékét a vietnami gyerekeknek szánták.

Nem kisebb figyelmet tanusítanak a gyerekek hazánk eredményei iránt. Látható büszkeséget árulnak el akkor, amikor hallják, hogy Franciaország, amely Nyugateurópa legnagyobb buzaexportálója, tőlünk vásárol jobb minőségű buzát, vagy hogy hogyan épülnek magyar munkások keze nyomán hidak, motorvonatok, autóbuszok, gyárberendezések, gyógyszerek stb. különböző távoli országok számára, illetve országokban. Büszkéek a magyar mérnök által tervezett algériai sportstadionra és a magyar sporteredményekre, sikerekre.

Különösen az autók tesznek nagy hatást ifjúságunkra az utóbbi időben. Pedig ha tanítanák, hogy Csonka Jánost a szegedi múzeum előtt egy virágáros leány permetezője

Permetezője ihlette a porlasztó feltalálására - és azóta az egész világon /természetesen tökéletesített formában/ elterjedt - másként tekintenének a külföldi autókra. Vagy a londoni metró első kocsijai a győri vagongyárat is dicsérik. Hogy az első "lökhardtásos gép" feltalálója dr.Fonó Albert /Budapesten élő nyugdíjas/.

Hogy az amerikaiak által szabadalmaztatott helikoptert Asbóth Oszkár fedezte fel. Vagy a kezünkben oly sokszor lévő Parker golyóstoll feltalálása Biró Sándor nevéhez fűződik. Sorolhatnánk a sok találmányt és eredményt, amit napjainkban megcsodálunk, de benne a magyarság életrevalóságát, sok küzdelmét és hasznos hozzájárulását nem ismerjük fel, pedig a dolgozó magyar néphez való tartozás büszkeségét és felelősségét a tanulóknak ki kellene alakítani. Gyakran megelégszenek a nevelők a történelem hőseinek példájával, és a munka, a gondolkodás hőseit ritkán állítják követendő példának tanuló ifjúságunk elé, pedig a szocializmus építésekor a munkában és gondolkodásban kell, hogy elsősorban megnyilvánulják a tanulók aktív hazaszeretete.

A tanárképző intézményeknek is van mit tenni, hogy pedagógus-jelöltjeiket felkészítsék arra, hogy az iskolában még eredményesebben neveljék fiatalitásunkat szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre.

Negativumok a tanulók szemléletében,
magatartásában

Főleg a 7-8. osztályosok között találunk, társadalmunk forradalmi átalakulásával szemben bizonyos fokú közömbösséget. Szerintem ennek elsősorban oka a szülői ház, s annál a gyermeknél állandósul, vagy fejlődik cinizmussá, ahol a nevelők teljesen elhanyagolják az érzelmi motiválást s nemtörődömségből, érdektelenségből közömbösnek mutatkoznak az egyes társadalmi, politikai vagy egyéb kérdésekkel kapcsolatban. /Foghijas lelkesedés, belső érzelmi átfutottság hiánya, szólamszerű hazafiság./

Az egészséges romantika hiánya miatt elfakulnak, megszintelenednek a szocializmus eszményképei.

A jogos nemzeti büszkeség fellelhető hiányának okai: még sok nevelő hazafias nevelésének agyoldalu-sága /multban gyökerezik/, az internacionalizmus helytelen értelmezése, eredményeink eltulzása, vagy a hiányosságok, tennivalók elkenése. A nyugattal kapcsolatos hamis illuziókat, tulzásokat nem az iskola teremti. A TV, rádió sok filmet, darabot kommentár nélkül közvetít. Sok család megfordul /rövid ideig/ Nyugaton, meglátásaik felfűszerezések, az ellentmondásokra nem figyelnek fel. Üzleteinkben kaphatók a huligán öltözetek. Egy-egy tanuló tanórai megnyilatkozása azt tükrözi, hogy munka nélkül akar élni.

A nacionalista-pacifista nézetek, hatások a szülői ház révén érik tanulóinkat, de ez nem befolyásolja döntően az oktatás-nevelés helyzetét. Legjobb nevelőink erre mindig helyesen reagálnak. Sokszor makacs szülői ellenállással találkozunk a mezőgazdasági szakmák népszerűsítése folyamán. Továbbtanulássellenes hangulat is előfordul, mint egyedi jelenség. /"Bolond lennék tanulni, amikor ugyanis sok pénzt kereshetek."

A szülők nagy elfoglaltságukra való tekintettel, s erre való hivatkozással sokszor nem törődnek gyermekeik iskolai munkájával, magatartásával. Gyakran magukra hagyják őket, s ennek következtében egyre több a csavargó, sőt bűnöző gyermek, főleg a városokban.

Gondok, problémák a hazafias nevelésben

A módszerekre és eszközökre vonatkozóan óralátogatásaim tapasztalatai, valamint az ezzel kapcsolatos közlések alapján röviden úgy összegezhetem véleményemet, hogy a nevelők általában a segédkönyvek utmutatásait követik és inkább a tanárnak szóló elemzés szempontjai szerint haladnak, mint a gyermek gondolkodását megdolgoztató elemzési formákhoz igazodnak. Nem mindig tudatos a nevelők előtt az a pszichológiai törvény, hogy először tényeket /eseményrészletet, helyzetet, magatartást, viselkedést, beszédet/ kell újból exponálni, esetleg a nevelő által élesebben beállítani, bizonyos szembeállításokat eszközölni, mert különben a tanulók nem biztos, hogy azt látják amit kell, és úgy látják ahogy kell, ahhoz, hogy a legalkalmasabb következtetésekig juthassanak el, lehetőleg a maguk erejéből. - Ehelyett a nevelők azonnal következtetésre szólítják fel a tanulókat, s ezek a következtetések végül is a tanár megfogalmazásaiból születnek meg annak következtében, hogy a tanulók, mivel nem tudják, hogy hová kell eljutni, hirtelen nem tudhatják, hogy voltaképpen a

hallott, vagy olvasott esemény, dolog, jelenség, mű, mely részlete az, amely elsősorban és hangsúlyozottan lehet a nevelő által kívánt konkluzió prémisszája.

Igy a tanulók a "legélményszerűbbnek sikerült" tanítási órán sem a maguk teremtette élmény részesei, s az iskolai oktatás során igen kevesen jutnak el odáig, hogy az irodalmi művek önállóbb elemzése révén gazdagítsák erkölcsi-érzelmi világukat.

Megemlíthetem még azt is, hogy ha a beszélgetés során ilyen vagy hasonló metodikai problémát állítunk középpontba, a nevelők szívesen hallgatják értelmezéseinket, de láthatóan nem azzal az igénnyel, hogy ehhez alkalmazkodjanak is. Ugy látszik meg vannak győződve arról, hogy másképp, esetleg jobban és könnyebben, tehát több sikerrel tanítani alig lehet annál, ahogyan ők tanítanak, amiben annyi igazság föltétlenül van, hogy a nevelők nagy energiával, tiszteletre méltó igyekezettel iparkodnak a tanterv szellemében tanítani, s ebből az igyekezetből nem hiányzik az őszinte törekvés tendenciája sem.

A tanulók hazafias foglalkozásaival kapcsolatos kérdésre nehéz röviden válaszolni - mondják a nevelők. Megítélésük szerint ezek a fogalmak állandó érésben vannak. Hogy mikor lehet azt mondani, hogy már tudnak annyit, van annyi tételes ismeretük, hogy igennel válaszolhatunk, nem tudják eldönteni. "Sajnos nem készítettem ezzel kapcsolatban feljegyzéseket, pedig kár."

Egyik felmérés szerint ugyanis úgy látszott, hogy a tanulók tájékozottak a fogalmakat illetően, a felmérés után mégis több ízben arra kellett következtetni bizonyos tanulói megnyilatkozásokból, hogy van még mit tisztázni. A tanulók ugyanis hajlandók elvetni a sujkot javunkra vagy kárunkra szerint, hogy magyarság teljesítményére, erőfeszítésére, fejlődésére vonatkozóan legutóbb mit hallott. olykor arról hall, hogy bizonyos tekintetben el vagyunk maradva, máskor arról, hogy ebben és ebben elértük a világszínvonalat. Az ellentmondásokat önkényesen oldja fel hangulata szerint, vagy a pillanatnyilag erősebben ható tényező alapján.

Egyik-másik nevelő nem merné kijelenteni, hogy a kért fogalmi rendszer tekintetében teljes világossággal látnának. De talán még ha tudnának is valamilyen meghatározásokat, s mondjuk kielégítőeket adni, még ez sem volna bizonyíték arra, hogy az idézett fogalmi definíciókon keresztül felmérhető a tanulók hazaszeretete, mert a hazaszeretet ismeret is, érzelem is, cselekvés is, mindezeknek rendszere is, amelyek közül egy-egy mozzanat sohasem adhat teljes képet valakinek a hazaszeretetről.

A hazafias nevelés mellett a világnézeti nevelés követelményei kaptak igen jelentős és erős hangsúlyt az elmúlt évek pedagógiájában és az új tantervben is. A szakirodalom azonban nemrég tisztázta csupán megnyugtató módon, a különböző tantárgyakra /pl. az irodalomra, történelemre/ lebontva,

mit jelentenek a világnézeti nevelési követelmények, hogyan kell azokat a gyakorlatban megvalósítani. Az új tanterv bevezetése körüli viták voltak e tekintetben nagyon hasznosak. A nevelők tudatában azonban a világnézeti nevelés, a hazafias és az erkölcsi nevelés némely eleme összekapcsolódott, és sokaknál a mai napig sem különült el.

Hiányosság, hogy a hazafiságra való nevelés fogalma sok nevelő számára jelenleg is egy szűkebb változatban, tehát nem a maga teljességében és összetettségében /néha nem is történelmi mozgásában/ él. A legtöbben, amikor a hazafias nevelésről esik szó, első helyen a szülőföld, a szocialista eredmények és az internacionalizmus tartalmi jegyeire gondolnak. Nemzeti értékeink már nem élnek olyan hangsúlyozottan tudatukban /de talán nem is ismerik ezeket eléggé/, nyelvünk szépsége, ápolására való törekvés, népköltészetünk értékei már alig kapnak figyelmet tudatosan a pedagógiai munkában.

Sok üzemünk szállít külföldre árut és minden üzemben megtaláljuk a szocialista országokból hozzánk került gépeket. Ez alkalmas a nemzetközi segítség, összefogás demonstrálására, vagyis a tanulók internacionalista érzelmeinek táplálására. Ezek a tények megbeszélésre kerülnek, de értékelésük nevelési szándékkal elmarad. Ugyanigy a 7. osztályban volt tapasztalható, hogy nevelőink különösen néhány tankönyvi kép alapján beszéltek a gyarmati népek nehéz munkájáról, de bizonyos társadalmi-politikai problémák érintését már nem tartják egészen helyénvalónak a tanítási órán.

Az utóbbi időben egyre több tanulónk került külföldre. Csehszlovákiába, NSZK-ba, NDK-ba, s rendszerint sok szép élménnyel tértek haza. Nemegyszer úgy nyilatkoztak, hogy ilyent még nem láttak. Az egyik tanuló csodálattal beszélt a Müncheni Állatkertről és a Ludwigsburgi kastélyról. De ugyanaz a tanuló még nem volt Budapesten, nem látta az állatkertet és hazai kastélyt sem látott még. Ezzel kapcsolatban helyesnek látjuk az iskolák országjáró kirándulásait, amelyek nagy mértékben szolgálják hazánk megismerését és megszerettetését. Nagyobb baj, ha nevelőink nem ismerik még eléggé az országot. Ilyen is akad még. Baranyában e probléma részzen úgy oldódik meg, ha az évvégi jutalmakat ilyen célra fordítják.

Jó lenne, ha a tanulók az eddigieknél jobban megismerhetnék hazánk földjét. Pécssett például fölmérték, hányan nem látták a Balatont. Sokan még városi iskolában tanuló sem látta. Az iskolák pótolták ezt a hiányosságot, és elvitték a tanulókat külön autóbusszal Fonyódra. Az ilyen országjárásoknak jelentősége felbessülhetetlen a hazafias nevelés szempontjából. Szeretni csak az képes hazáját, aki ismeri is. Utazás közben a tanulók látják a létesítményeket, műemlékeket, termelőszövetkezeteket, állami gazdaságokat, szakszervezeti üdülőket, a jelent és multat egyaránt.

Viszonylag kevés szemléltetési eszköz áll rendelkezésre iskoláinkban. Egy-egy iskolának egy magnetofon,

egy diavetítő, egy lemezjátszó ma már kevésnek bizonyul.

Ezen kívül több iskolai filmet kellene gyártani hazánkról. Az eddigiek jórészt elavultak, az új létesítmények nem láthatók bennük. Főleg a szomszéd szocialista országokról nincsenek jó filmek.

A nevelői munkában az egyik legfőbb hiányosságnak az látszik, hogy nem minden nevelő képes egyformán a tanulók érzelmeire hatni, ami pedig általános iskolai tanulóknál igen fontos lenne. A tanárok élményszerű elbeszélései, átélte megjegyzései a tanulók hazafias érzelmeit fokozni tudnák. Egyes idősebb igazgatók úgy látják, hogy amiképpen régebben az érzelmi nevelés dominált az értelmi nevelés rovására, most ez fordítva van. A helyes egyensúly helyreállítása fontos nevelői feladat lenne.

Ugy tűnik, hogy nevelőink pedagógiai kulturáltsága általában még nem áll oly magas fokon, hogy minden nevelési feladatot meg tudjanak maradéktalanul oldani. Ezenkívül sok nevelőben kevés önállóság fedezhető fel, önálló gondolkodás, kezdeményezőkézség. A személyi kultusz éveiben hozzászoktak ahhoz, hogy "mit kell tenni", mindent megmondtak nekik, s most sokan tovább ezen a kényelmi állásponton vannak. Többen közömbösek, vagy fásultak a kampányszerű feladatok teljesítésének előírása miatt. Másokban bátortalanság észlelhető az önállóság terén. Ez mindenesetre a hosszú évek vezetési stílusának eredménye. Ugyanakkor

általában még nem áll oly magas fokon, hogy minden nevelési feladatot meg tudjanak maradéktalanul oldani. Ezenkívül sok nevelőben kevés önállóság fedezhető fel, önálló gondolkodás, kezdeményezőkézség. [A személyi kultusz éveiben hozzászórtak ahhoz, hogy "mit kell tenni", mindent megmondtak nekik, s most sokan tovább ezen a kényelmi állásponton vannak. Többen közömbösek, vagy fásultak a kampányszerű feladatok teljesítésének előírása miatt. Másokban bátortalanság észlelhető az önállóság terén. Ez mindenesetre a hosszú évek vezetési stílusának eredménye.] Ugyanakkor a pedagógusokban is kialakult egy beállítottság, hogy azt tegyék, amit előírnak nekik. Egyes nevelők még ma is arra hivatkoznak, amikor kérdezzük, hogy miért nem tudják a gyermekek a Himnuszt elejétől végig elmondani, hogy volt idő, amikor a Himnusz eléneklése egyenlő volt a nacionalizmussal, vagy annak kiejtése, hogy magyarok vagyunk. Ez persze helytelen érv, mert ezen már régen túl vagyunk. Tehát több kezdeményezés lenne szükséges.

Egyes igazgatók és nevelők szerint a szakfelügyelet hiányossága még mindig abban rejlik, hogy a szakfelügyelők inkább az oktatásközpontuságot, a didaktikai és metodikai, továbbá szakmai kérdéseket tekintik elsődlegesnek az iskolalátogatás során, és a nevelési szempontok csak ezután következnek, mintegy második, vagy harmadik helyen. A szakfelügyelet szemléletmódját is meg kellene változtatni.

Az iskolai rendezvények is kevés élménygazdagságot nyújtanak. A nemzeti ünnepek színvonalát emelni kellene, hogy külsőségekben is kifejezést nyerjen az eszme, amit az ünnep képvisel. Az ünnepélyek olyan felejthetetlen élményt nyújtsanak, szinességük, pompájuk olyan legyen, hogy "érje el, sőt haladja meg a vallásos ceremóniák hatását". Egy másik falusi igazgató azt mondja, hogy az uttorőavatásnak olyan meghatónak kellene lennie, mint az első áldozás, vagy a bérnálás volt annak idején. Jelenlegi közoktatásunkban inkább az "oktatás" dominál, s nem a "nevelés". Ezzel az igazgató a mai nevelés intellektualisztikus jellegére utal.

Egyes falusi pedagógusokban még mindig gátlás lép fel, ha a régi Magyarország területén lévő városokról kell beszélni tanórákon. Félnek, hogy nacionalizmusba esnek.

Probléma, hogy Rákóczinál meg kell említeni Kassát, az erdélyi fejedelem tanításánál Kolozsvárt, Gyulafehérvárt. És ez kényes. Mert a tanulók megkérdezik, hogy miért nem kaptuk vissza a háború után a magyarlakta erdélyi területeket, a Felvidéket, amikor pl. Románia is éppen olyan csatlós állam volt, mint Magyarország és Szlovákia is. Ezekre a kérdésekre az egyszerű pedagógus nem tud válaszolni, de ezek a gondolatok benne élnek a gyermekekben, mert szüleiktől hallják. /Vannak a községben felvidéki telepések./

Egyes nevelőknél elbizonytalanodás észlelhető. Idézzük az egyik magyar szakos állásfoglalását "meddig mehetek el, meddig mondhatom, hogy szeresd hazádat, légy büszke arra, hogy magyar vagy, hol van a sovinizmus határa? Mikor vonnak ezért felelősségre?"

Egy tény a felügyelet munkájából. Az 5. osztályban a János vitéz tárgyalása során azt a részt beszélik meg a tanulók, hogy a magyarok megsegítik a franciákat a törökök ellen. A gyermekek kárörvendően nevettek a törökökön. A megbeszélés során kifejtették a tanulók, hogy a törökök támadása igazságtalan volt. Az egyik tanuló megállapította, hogy ma is van ilyen igazságtalan támadás Vietnámban az amerikaiak részéről. A szakfelügyelet elmarasztalta a nevelőt, mert erőltetett volt a "politikai nevelés".

Ez csak két példa abból a hatásból, mely éri a nevelőket és fokozza a bizonytalanságukat. Szükséges lenne elvi kifejtésre a pedagógiai tevékenységre konkretizálva a nacionalizmusnak, a szocialista hazafiságnak, a proletár nemzetköziségnek és a közmopolitizmusnak. Mindezekre a továbbképzésben kellene alkalmat teremteni a nevelők számára.

A honvédelmi nevelés lehetőségei szinte minden tárgyban adottak. Ezen a téren - sajnos - hiányosságok találhatók.

A honvédelmi neveléshez tartozik az élettani és egészségügyi ismeretek és készségek kialakítása. Ezek jelentősége nagy, békés és háborús körülmények között.

A 8. osztályban az egészségügyi anyagból ezek a lehetőségek szinte magától értetődően adódnak és egyben oktatási célkitűzésként is jelentkeznek. Mindezekből következik, hogy eredmények kétségtelenül vannak. Az viszont nagyon sajnálatos, hogy az iskolai vöröskeresztes munka sok helyütt gyengén megy. Ezzel nagy lehetőséget mulasztunk. Ezen a területen feltétlenül előbbre kell lépni.

A földrajz oktatása olyan ismeretet is biztosít, amelyek a haza védelméhez szükséges ismeretanyagok. Pl.: tájékozódás a térképen és meteorológiai, csillagászati ismeretek, stb. Mindezek oktatási problémaként is jelentkeznek. A sikeres megoldásuk elsősorban magától a tanártól függ. Ebben a vonatkozásban különböző eredményekről lehet beszélni. Általánosítható tény viszont az, hogy ezeket a földrajzi ismereteket a nevelők leg-ritkább esetben hozzák kapcsolatba a honvédelemmel. Nem tapasztalható pl. sehol az, hogy a felszín tárgyalása, feldolgozása során olyan megfontolásból indultak volna ki, hogy például védhetőség, sebezhetőség, népsűrűség, emberveszteség, termelés, ipar és védelemhez szükséges anyagi, technikai eszközök biztosítása stb.

Véleményem szerint arra lenne szükség, hogy bizonyos földrajzi ismereteket a nevelők világosan és félreismerhetetlenül honvédelmi ismeretként kezeljék, illetőleg a feldolgozásnál ilyen szempontok is érvényesüljenek a sajátos szaktárgyi feladatok mellett és azokkal együtt. Pl. a Szovjetunió és az USA gazdasági összehasonlításánál a nevelőknek rá kellene mutatniok arra, hogy a Szovjetunió gazdasági potenciája egy esetleges háboruban magasabb, mint az USA-é. Sajnos, a gyakorlatban ilyen példa alig akad. Ebből az következik, hogy a jövőben elsősorban ezen a területen kellene előbbre lépni a hatékonyabb honvédelmi nevelés érdekében.

A nevelők nagy része pedagógiai tárgyú cikkeket nem igen olvas, mert a fejlődéssel való lépéstartás szaktárgyaik vonatkozásában is jelentős időt vesz igénybe. Különbösen is - mint mondják - a megjelent cikkek tulnyomórészt "elméleti jellegűek". Nem nyújtanak segítséget ahhoz, hogy ezt, vagy azt a konkrét feladatot hogyan oldják meg. Több pedagógus részéről olyan kívánság merült fel, hogy ne csak elméletileg beszéljék meg értekezleten a nevelés kérdéseit, hanem jó lenne bemutató tanítással egybekötött továbbképzéseket is minél nagyobb számban tartani.

A színvonalasabb munkához további viták, mégpedig módszertani viták szükségesek.

Több pedagógus észrevétele szerint föl kellene mérni, hogy egy adott életkorú tanuló mire képes, hány fogalmat képes egy órán elsajátítani. Ugy vélik, hogy a tankönyv-írók ezt a kérdést nem ismerik a gyakorlatban. Ők egy ideális tankönyvet írnak, amit kellene tudniok a gyerekeknek. A pedagógusoknak pedig meg kell tanítani az anyagot, versenyt futva a percekkel. A nevelésre alig jut idő. Ebben van valami igazság. Erdemes lenne ezzel a kérdéssel tudományosan is foglalkozni.

Az egész vizsgálat során az az összkép alakult ki, hogy a hazafiságra nevelésnek, mint a nevelés többi feladatának is, nem kampányszerűnek, hanem folyamatosnak, következetesnek és rendszeresnek kell lennie. Az iskoláknak időnként alaposan meg kell vizsgálniok és elemezniök nevelőmunkájukat, és ebből levonniok a megfelelő következtetéseket.

Az eredmények elismerése mellett is van még kívánnivaló az erkölcsi érzelmek és meggyőződés, valamint az erkölcsi szokások kialakítása terén. A tanulók hazafias /de másirányú/ tevékenysége inkább a tanórán kívüli foglalkozásokon kerül értékelésre, elbírálásra. A munkára nevelést nem mindenki fogja fel a hazafias nevelés részeként, ilyen értelmű tudatosítása is elmarad. Így keletkeznek az olyan ellentmondások, hogy pl. a tanuló lemond zsebpénze egy részéről Vietnámért, s ezt elkönyvelik hazafias tetteként, ugyanakkor sorozatosan nem készül az órára, kibujik

a társadalmi munka végzése alól, vagy helytelen magatartásával zavarja, akadályozza a közösség munkáját.

Hazafiatlan tettéért azonban nem kap elmarasztalást.

Sok nevelő maga sem vesz részt közéleti tevékenységben. Nevelési törekvéseiket leegyszerűsítik, mechanizálják. /Minden óra ugyanazon séma szerint folyik le./ Az ifjuság szocialista hazafiságra és honvédelemre történő nevelését a többi területtől elszakítva akarják megoldani, emiatt torzulások keletkeznek. Példa egy munkatervből: "Az iskola tulajdonát képező felszereléseket rongáló tanulók szüleit értesítik, az okozott kár megtérítését követelik." /A közvagyon megbecsülésre való nevelés helyett./ Akadnak még hűvös objektivitással rendelkező nevelők, akik "ne szólj szám, nem fáj fejem" elmélet alapján állva vagy hallgatnak, vagy érzelmi azonosulás nélkül üres szövegeket puffogatnak.

Sokuknál még eszközjellegű a nevelés, az óra egy bizonyos pontján "megvalósítják" a nevelési célt.

A pedagógiai pszichológiai képzettség hiánya sokszor tapasztalható.

Általában a nevelők körében az a vélemény, hogy igen kevés az a segítség, melyet a hazai pedagógiai szakirodalom nyújt a hazafiságra és a proletár nemzetkőiségre nevelés tartalmi és módszertani problémáinak meg-

oldásához. Szükséges lenne, hogy pedagógiai szakirodal-
munk részletesebben, elmélyültebben foglalkozzon a haza-
szeretet pedagógiai és pszichológia problémáival.

V.

A TANTERVEKKEL, A TANKÖNYVEKKEL, TOVÁBBÁ A NEVELÉSI
TERVVEL KAPCSOLATBAN VÉGZETT ELEMZÉSEK ÖSSZEGEZÉSE

A TANTERVEKKEL, A TANKÖNYVEKKEL, TOVÁBBÁ A NEVELÉSI
TERVVEL KAPCSOLATBAN KÜLDÖTT ELEMZÉSEK ÖSSZEGEZÉSE

a/ Magyar tantervek és tankönyvek

"Milyen pozitívumai vannak az új magyar nyelvi tantervnek /tankönyveknek/ a régivel szemben, különös tekintettel a szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre való nevelésre?"

Az irodalmi olvasmányok kiválasztása és a tematikus tervezés a megkérdezett szaktanárok véleménye szerint általában megfelel az általános iskolai tanulók életkori sajátosságainak. Helyes az egyes osztályok anyagának elrendezése, témája, jók a szemelvények, helyesen építhető és tartalmában bővíthető koncentrikusan a hazaszere-
tet fogalma, és a proletár nemzetköziségre való nevelés is osztályról-osztályra mélyebb tartalmat kap. Helyes az is, hogy a téma nevelési feladatainak megoldásához szabadon választott irodalmi szemelvényeket is találhatunk a tankönyvekben. Elmondhatjuk azt, hogy jó az új tanterv koncepciója, feladatai megvalósíthatók, felépítésében is megfelelő és tartalmazza 5. osztálytól folyamatosan a nevelésnek e területeit. A fokozatosság elvét szem előtt tartja. Tartalmában pedig egyre gazdagabb, színesebb a felsőbb osztályokban.

Az 5-6. osztályos irodalmi olvasókönyvek népköltészetű anyaggal kezdődnek, így azt lehet mondani, hogy a felső tagozatban folyó irodalmi nevelés a népköltészetre épül /szervesen kapcsolódva azzal az alsó tagozatban folyó munkához./ Mindkét tankönyv népköltészettel foglalkozó fejezetéhez egy-egy olyan klasszikus mű csatlakozik, amely közeli rokonságot mutat a népmesékkel, illetőleg a népmondákkal: 5. osztályban a János vitéz, 6. osztályban a Toldi. Mindegyik tankönyvnek első nagyobb fele tehát lehetőséget nyújt a hazafias nevelésre, a többi között a következő vonások kialakítására: a dolgozó nép szeretete, iránta való tisztelet: alkotásainak, emberi értékeinek megbecsülése: a nép régi és mai élete közötti különbség egybevetésével szocialista rendszerünk magasabbrendűségének tudatosítása, a ma melletti állásfoglalás; más népek népművészeti alkotásainak megismertetésével más népek és értékeik tisztelete: annak bemutatása, hogy mindig a nép szeretete igazán hazáját, legnagyobb íróink, művészeink mindig együttéreztek a néppel, átérték sorsát, szenvedéseit, stb.

A népköltészet és a János vitéz után az 5. osztályban a Tájak és emberek című téma következik, egyben pedig zárja is a tananyagot: 6. osztályban pedig a Hétköznapiak és csaták hősei. - Mindkét téma - ez a címből is következik, tehát világos a tanterv építő szándéka, alkalmas

arra, hogy a hazai táj, a néphez való ragaszkodás érzését kialakítsa a tanulóknban, mégpedig érzelmekben rendkívül gazdag szemelvények segítségével; hogy bemutassa a múlt és a ma közötti különbséget, s így látre hozza a tanulóknban azt az érzelmektől támogatott felismerést, hogy életünk ma jobb, mint Móra kis hőseié volt a múltban, államunk mindenkinek becsületes munkát, emberi életet biztosít: - egyben pedig bemutatja a két fejezet azt is, hogy gondtalan életünk, nagyszerű eredményeink a dolgozók becsületes munkájának következménye, s ezért is meg kell becsülnünk munkásainkat, parasztjainkat, illetőleg őriznünk és gondoznunk kell mindazt, amit nehéz erőfeszítések létrehoztak, s ami most a miénk. Közbevetően hadd jegyezzem meg, hogy tanulóink szinte képtelenségnek fogják fel pl. Móra hőseinek vagy a Hét krajcár nyomasztó világát, annyira természetes számukra, hogy nekik annyi gondjaik nincsenek, nélkülözniük nem kell. Sokszor rá kell őket döbbsenteni arra, mennyire gondtalan életük, hogy meg tudják becsülni azt, amit a szocialista társadalomtól kapnak. - A Hétköznapiak és csaták hősei közül a 6. osztályban megismerkednek az önfeláldozó hazaszeretet hőseivel, eltelnek irántuk való csodálattal, érzelmileg azonosulnak velük /Móra, stb. szemelvények./. De azt is meglátjuk a szemelvényekben, hogy a nép nemcsak harcolt, hanem dolgozott is, s munkájával teremtette meg a fejlődés eredményeit. Mindez elmélyül a kötelező és az ajánlott ol-

olvasmányok olvasása és tárgyalása közben. /Közismert, hogy az Egri csillagokat a hazaszeretet regényének is szokták nevezni, Jókai: A kőszívű ember fiai című alkotásával együtt. Az utóbbi a 7. osztályban kötelező./

A 7.-8. osztályban kronológikus sorrendben tárgyalják íróink reprezentatív, a tanulókhöz közelálló alkotásait - a kuruc versektől kezdve mai magyar íróink alkotásáig. Mellettük néhány szemelvény helyet kapott a szovjet és a mai nyugati irodalomból is. A kiválogatott tantervi anyag elsősorban azt dokumentálja - s mindezt a tankönyvek is megfogalmazzák, - hogy legnagyobb íróink szereték legjobban hazájukat úgy, hogy mindent megtettek népük felemelkedéséért és az egyetemes emberi haladás ügyéért. Itt lehetőség nyílik annak bemutatására is, hogy mai eredményeinket a Szovjetunió felszabadító harcai, hőseinek önfeláldozó hazaszeretete tette lehetővé, s érzelem alakulhat ki a hősök mellett. Az olvasmányok a továbbiakban azt is bemutatják, hogy népünk milyen nehéz munkával, sok nélkülözéssel oldotta meg az újjáépítés nagy munkáját a párt irányításával, sőt azt is, mit jelentett az igazi hősiesség az 1956-os ellenforradalom idején /Dobozy: Kis ember, nagy ember/, Nehéz lenne röviden felsorolni, hogy a 7-8. osztályos anyag milyen sokrétűen alkalmas arra, hogy az igazi hazafiság érzését minden lényeges vonásában kialakítsa a tanulóknál. Azt is

meg lehet mutatni, hogy népünk milyen sok értékkel /Körösi Csoma Sándor, Petőfi, Jókai, Bartók, József A., Illyés stb./ járult hozzá az egyetemes emberi kultúrához, tehát joggal lehetünk büszkék nagy íróinkra, magyarságunkra. Ugyanakkor lehetőséget ad a tananyag arra is, hogy a nacionalizmus veszélyét elkerüljük, hiszen azt is megértik a tanulók, hogy Petőfi, József A. minden dolgozó felemelkedése érdekében forgatta tollát, mint ahogyan más népek írói is megtették ezt: az a szemlélet is kialakul a tanulóknál, hogy az igazán nagy íróknak elsősorban a maguk hazája földje a legszebb, legértékesebb. A magyar tankönyvekkel szemben lényeges kifogás nem merült fel.

"A tanterv /tankönyv/ melyik témái használhatók fel a legeredményesebben a hazafias nevelésre?"

5. osztály

A népköltészet /magyar és más népek meséi/. - Petőfi stb. Petőfi: János vitéz /a realisztikus részek/ Petőfi: tájleíró költészete, Hazai tájak régen és ma, Szomszéd népek íróinak tájszeretete. Molnár Ferenc: A Pál-utcai fiúk.

6. osztály

A népdal, a népmonda. - Arany János: Toldi Gárdonyi Géza: Egri csillagok /a nép hazaszeretete/ A gyermekek hősi helytállásáról szóló hazai és külföldi elbeszélések

7. osztály

Kurucz költészet. Csokonai Vitéz Mihály, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Petőfi és Arany, Jókai: A kőszívű ember fiai.

8. osztály

Ady költészete, Móricz kötelező olvasmány, József Attila, Radnóti Miklós, Fodor József, Doboz Imre, Illés Béla, Szimonov, Jan Drda, Nazim Hikmet.

A 8. osztály anyagából a XX. század hazai és külföldi íróitól való szemelvények a nevelés e területeinek megvalósítására mind igen alkalmasak.

b/ Történelem tantervek és tankönyvek

"Milyen pozitívumai vannak az új történelem tantervnek /tankönyvnek/ a régivel szemben, különös tekintettel a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre való nevelésre?"

Ha az 1958-as és a jelenleg érvényben lévő reformtantervet akarjuk hasonlítani egymással, célkitűzésében azonosnak találjuk mindkettőt: a dialektikus történelmi materializmus szellemében nyújtott történelemszemlélet megalapozását kívánja mindkettő szolgálni: szakít a hungarocentrikus és európacentrikus látásmóddal, s az egész emberiség történetének fő vonalát követve akarja alapfokon nyújtani mind-
azok az ismereteket, amelyek az egyetemes és magyar

történelemből ezen a fokon biztosíthatják azt a tudást, a nevelésnek minden területén a tananyagból kiaknázható nevelési hatásokat és készség-fejlesztő eredményeket, melyeknek végeredménye a szocialista-kommunista társadalom felépítésében tevékeny részt vállalni kész ember.

Tantervünk végérvényesen eldöntötte azt a vitát, hogy az általános iskola felső tagozatában történelmi olvasmányokat vagy a tanulók életkorához szabott szak-
tárgyi ismereteket nyújtunk-e. Az utóbbi megoldást választva hangsúlyozza, hogy bár V-VIII. osztályig történelmet kell tanítanunk, mégis azt olvasmányosan, tehát színesen, olyan leíró és elbeszélő stílussal megfogalmazottan kell végeznünk, hogy az a tanulók életkori sajátosságát mindenkor figyelembe véve megmozgassa a gyermekek érzelmeit, képzeletvilágát.

A reformtankönyvek a tanterv irányelveinek megfelelően készültek, s a hazafiságra és nemzetköziségre való nevelés szempontjából is előbbre lépést eredményeztek. Így tankönyveink már mentesek a személyi kultusból eredő torzításoktól. A marxista szemlélet szerint a történelmi hősöket a tömegekkel szemben nem elsődleges fontosságú tényezőként tüntetik fel, hanem mint a tömegekben szunnyadó társadalmi törekvések megsejtőit, megfogalmazóit, megvalósítóit. Éppen ezért a népi megmozdulások leírásai sokkal emocionálisabban érzékel-

tetik a dolgozó osztályok helyzetét, s együttérzésre, forradalmi elszántságra készítetnek. Történelmi nagyjaink életrajzát nem apróbetűs, tehát csak olvasásra szánt, mellékes anyagként kezelik tankönyveink, hanem a megtanulandó lecke szövegébe illesztik. Így pl. aránylag részletes II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Marx és Engels, Lenin életrajza. A dolgozó osztályok iránti szeretet érzését szolgálják a tankönyvek színes képei és magyarázó rajzai, karikaturái, mely utóbbiak a maguk irónikus mondanivalójukkal emocionális hatást váltva ki tanulóinkból, jó alapot szolgáltatnak az igaz hazafiság érzésének elmélyítéséhez is.

Mind a négy osztály tankönyvi anyagában a hazai történelem eseményeit úgy tárgyaljuk, hogy abban a Kárpát-medence népeinek történelme szorosan összefonódik, de nem a régi módon, a magyar uralkodó osztály és az elnyomott osztályok egymás ellen folytatott harcaként, hanem a magyar uralkodó osztály és a magyar és az itt élő nem magyar dolgozó osztályok ellentétéként feltüntetve. Jelen tankönyveink jobban kidomborítják a velünk együtt és a szomszédságban lakó népeknek függetlenségi és felszabadító harcait a törökök és a Habsburgok ellen. Ezzel kapcsolatban a nemesi hazafiság szemlélettől felszabadultabban és bátrabban elemezzük e függetlenségi harcokban az uralkodó osztályok által elkövetett hibákat akár saját népünknek, akár a szomszédos népeknek érdekeivel, ellentétesek vagy károsak voltak azok.

/Nagy Lajos balkáni hadjáratai, a reformkor és a 48-as szabadságharc helytelen nemzetiségi politikája/. Ugyanakkor nem hallgatja el pl. a VII. osztályos tankönyvünk a nemzetiségeknek a Habsburgok uszítására elkövetett elvakult megmozdulásait sem, amelyek a haladást éppugy akadályozták, mint a Szentszövetség reakciós erői. Elnagyolt-nak látszik a Horthykorszak nemzetiségi kérdéseinek tárgyalása, s e kérdésnek a felszabadulás után történő megoldása.

Az egyes fejezetek, korszakok művelődéstörténeti anyagát gazdag képillusztrációkkal szemléltetik, s ezzel népünk kulturális alkotásainak megismertetésén túl azok megbecsülésére, nemzeti hagyományaink megőrzésére, megbecsülésére és ápolására is nevelhetünk.

Az egyetemes és magyar történelmi anyagnak helyes aránya is a szocialista hazaszeretetre és internacionalizmusra való nevelés céljait szolgálja. Régebbi tankönyveinkkel összehasonlítva viszont a török elleni honvédő, a Habsburg elleni függetlenségi harcoknak és az 1848/49-es szabadságharcnak kis óraszámra sűrített tárgyalását zsufoltnak és ezért a hazaszeretetre való nevelés szempontjából kevésbé kiaknázhatónak érezzük.

Az egyes leckék végén közölt feladatok különböző tevékenységi formákkal aktivizálják tanulóinkat, s ezzel is a tetthazafiságra, s nem az öncélú ismeretszerzésre nevelnek.

A tankönyvek egész szemléltetési apparátusa, valamint a fogalmak emelése, nyomdatechnikai megoldása, az ötletes összefoglalások stb, az oktató-nevelő tanárok korszerűbb munkára, a tanulókat pedig eredményesebb, hatásosabb munkára, tanulásra ösztönzik, s ezzel iskolázásunk demokratikus célkitűzésének szellemében a tudást mindenki számára hozzáférhetőbbé igyekszik tenni. S ha hozzászámítjuk, hogy tankönyveink stílusukban is jól megfogalmazottak, anyanyelvünk kincsének fejlesztésére, megőrzésére, ápolására nevelnek, ezzel is a hazaszeretet egyik kötelességének teljesítésére ösztönöznek.

A történelem tankönyvek tartalma - egyes megkérdőzött nevelők szerint - megfelelő, de egyes részei nem annyira általános iskolásoknak való, hanem inkább középiskolásoknak, /különösen a 8. osztályos tankönyv./ Maximalizmus észlelhető. Egy órai egységben pl. a nevelő ezeknek a fogalmaknak a megtanítását sorolta fel: ipari forradalom, értéktöbblet, profit, extraprofit, tultermelés, válság. Amire a tanár ezeket az absztrakt fogalmakat konkrétá teszi és tartalmi jegyeit kifejti, már alig jut ide a nevelési, érzelmi hatások érvényesítésére. A történelmet tanító egyes nevelők szerint a tankönyv a 48-as szabadságharc eseményeit hűvös objektivitással, szárazon írja le. Ezekről az eseményekről a tankönyviróknak lelkesebben kellett volna írniuk, ugyanígy a Tanácsköztársaságról is. ^A könyvből nem sugárzik az érzelmi átélés, a lelke-

sedés, hanem bizonyos objektív, szenvtelen hangon közvetíti a közlendőket. Ugyanakkor a nevelőknél az érzelmi átélés követelmény. Itt ellentmondás látszik.

A tanterv /tankönyv/ mely témái használhatók fel a legeredményesebben a hazafias nevelésre?

V. osztály

Az ókori témakörök a más népek kulturájának megbecsülésére, s a dolgozó tömegek iránti együttélésre való nevelésre alkalmasak.

A magyar őstörténeti téma majd minden órája mind a saját népünk, mind a más népek iránti megbecsülésre nevelésre jó alkalmak. Így:

A finn-ugor őshaza népeinek megismerése és a Szovjetunió területén jelenleg is élő, velünk rokon népekre való utalás. A honfoglalás előtti időkben hazánk területén élő népek megismertetése, a honfoglaló magyarok és az itt élő szláv népek kapcsolatának bemutatása, a letelepedés során egymásra gyakorolt hatások értékelése. Magának a honfoglalásnak jelentősége népünk életében. Kulturális életünk a honfoglalás előtti és a letelepedés alatti időkben.

VI. osztály

A közlendők kritikai bemutatásával helyes, reális, túlzásokkal, illuziókkal mentes nemzeti önismeretre

Géza és szent István személyében a haladásra képes erőket összefoglaló államszervező nagyjaink iránti tiszteleltre nevelünk. A tatárjárás és az ország helyreállítása c. témában népünk önerejébe vetett hitet, az alkotó munka iránti megbecsülést, élni akarást erősítjük.

A huszitizmus hazai hatását tükröző erdélyi magyar-román felkelésben megnyilvánuló népi összefogás jelentőségét érzékeltetjük.

Nagy Lajos balkáni hadjáratainak a későbbi török ellenes harcok eredményeire gyakorolt káros következményeinek bemutatásával a népek összefogásában rejlő erőt mutatjuk be.

Hunyadi, a törökverő aki mer a hazai és külföldi népi erőkre támaszkodni, világgraszoló győzelmével a népek összefogásában rejlő erőt példázza. Mátyásnak a központi hatalom kiépítésére tett kísérlete, majd bukása a Jagellók idejében csak önmaga hasznáért küzdő uralkodó osztály és a dolgozó nép ellentétes érdekeinek gazdag eseményt tárja fel ahhoz, hogy tanulóink a nép hazafiságát és az önérdekeiért élő nemesség feudális hazafiságát érzékelhessék. Lásd a mohácsi vész c. témát! A Dózsa-féle parasztháborúk eseményeit!

A végvári harcok, Bocskai szabadságharca, az erdélyi fejedelmek egyesítési kísérletei, függetlenségi harcai, Zrínyi Miklós hadvezéri és politikai tevékenységének ismertetése, a kurucmozgalom harcai, a két pogány közt egy

hazáért hulló szabadsághősök vére, Rákóczi áldozatkész hazafiságának bemutatása, a nemzeti egységért tett erőfeszítései a Habsburgok elleni harc összefogása érdekében az érzelmi elemek szinte kimerithetetlen lehetőségeit rejtik magukban az igaz hazafiság és nemzetközi összefogás gondolatának elmélyítésére.

VII. osztály

Egyetemes történelemből

Kizsákmányolás a tőkés társadalomban. A munkásosztály helyzete, első harcai. Az 1848-as forradalmak, Marx és Engels fellépése. A Kommunista Kiálltvány. Az I. Internacionálé. A Párizsi Kommün. A marxizmus győzelme a nemzetközi munkásmozgalomban. A gyarmati népek élete. /A néger kérdés!/

Magyar történelemből:

A jobbágyság helyzete a XVIII. században. A magyar jakobinus mozgalom. Széchenyi István kivezető utat keres. Haladók és maradiak harca. Kossuth, a reformkor vezére. Nemzeti kultúra a reformkorban. Forradalom Pesten 1848. március 15.-én. A dicsőséges tavaszi hadjárat. A szabadságharc bukása. A magyar munkásmozgalom kibontakozása. A parasztság helyzete és mozgalmái a XIX. sz. második felében.

A nemzetiségek helyzete és mozgalmai. Budapest világvárossá fejlődése. A XIX. sz. második felének magyar kulturája.

A VII. osztályos tananyagnak egyetemes és magyar történelmi témáival a hazafiság fogalmának történelmi jellegét különösen konkrét események, tények kapcsán tudjuk érzékelteni. A kapitalista fejlődéssel együttjáró nacionalizmusnak kezdeti haladó vonásait a reformkori küzdelmek, majd a szabadságharc történetének ragyogó fejezetével mutatjuk be. A kiegyezés korában tapasztalhatjuk azután a nacionalista hazafiság eltorzulását, sovinizmusba való átcsapását, mely népünket két ízben is idegen érdekeket szolgáló imperialista háborukba sodorta.

VIII. osztály

Az osztály egyetemes és magyar történelmi anyagának csaknem minden témája alkalmas a szocialista igaz hazafiság és a proletár nemzetköziség érzéseinek nevelésére, így pl. az imperializmus korában a paraszt-földesur, tőkés-munkás, a magyarok és nemzetiségek ellentéteinek elmélyülését mint a magyar kapitalista fejlődés sajátos vonásait bemutatva. A forradalmi események, Lenin életművének ismertetésével, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és magyar harcosainak bemutatásával, a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének a hazai és nemzetközi munkásmozgalom szempontjából történő értékelésével az összefogás jelentőségét, fontosságát érzékeltetjük. Amikor a Magyar Tanácsköztársaság hőseit,

majd a Horthy-korszak illegális kommunistáinak harcait, forradalmi bátorságát, a Szovjetunió meglétének éltartó példáját, forradalmasító hatását összefüggéseikben mutatjuk be, szintén számos lehetőségünk nyílik az igaz hazafiság és internacionalizmus elmélyítésére. Amikor a II. világháboruban résztvevő magyar partizánok hőstetteit, majd napjaink küzdelmét a békéért, az igazságosabb társadalom felépítéséért taglaljuk, vagy akár a szocialista alkotmány paragrafusait ismertetjük, mérlegeljük, jelen harcainak eseményeit tárgyaljuk, mai életünk, küzdelmeink iránti megbecsülést mélyíthetjük el tanulóinkban.

c/ Földrajz tantervek és tankönyvek

"Milyen pozitívumai vannak az új földrajz tantervnek /tankönyvnek/ a régivel szemben, különös tekintettel a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre való nevelésre?"

Az új tanterv szellemében készült tankönyvek általában igen jól teszik megvalósíthatóvá a hazafias és a proletár nemzetköziség érzésének megalapozását, fejlesztését, formálását. A régi tankönyvekkel szemben több és jobban szemléletessé, érzelemkeltővé tehető konkrétumot tartalmaznak, amelyek - az elért eredmények értékelésén keresztül - lehetőséget adnak a hazafiság formálására. Tehát "a tanulók nevelését nem általános megállapítások közlésével, vagy szólamokkal, hanem tartalmukkal, sok esetben formájukkal végzik".

"Figyelemre méltó, - pl. - hogy a magyar kutatók: Körösi Csoma Sándor, Stein Aurél, Lóczy Lajos, Magyar László, Teleki Sámuel munkássága nagyobb teret kap az új tankönyvekben." "... büszkék tanulóink arra, hogy a nagy felfedezésekben mi magyarok is részt vettünk." Ezek a részek felkeltik az érdeklődést, és csekély tanári felhívás eredményeként a 7. osztály tanulóinak 20 %-a elolvasta Antalfy Gyula: Lóczy Lajos élete c. könyvét.

A tankönyvekben - különösen a 5. osztály tankönyvében - lényegesen több az irodalmi szemelvény /természetesen több a képanyag is/, amely segítséget ad a tájképi szépségek megláttatásában, megfogalmazásában is. /A tájképi szépségek észrevétetése, ezek esztétikai értékelése, annak ellenére, hogy a tanterv határozottan utal "hazai tájaink szépségei"-re, csak töredékesen, formálisan, esetleg sehogyan sem valósul meg. Igaz, hogy az esztétikai nevelés elsősorban nem a földrajz-oktatás feladata, de amikor éppen hazai tájaink szépségeinek felfedezése egyik indítéka az azokhoz való ragaszkodásnak, a szóbanforgó földrajz tartalom vizsgálata mellett nagyobb figyelmet /és több időt/ igényelne a "szépség" feltárása, mint egy "szép vidék" sablonos kifejezés./

Sokat segít ezen, - talán - a tanár tudatos közreműködése nélkül is - a színes diapozitívek sokasága, ahol - ha nem is feltétlenül a táj szépsége - a táj színessége feltétlenül esztétikai hatást is eredményez.

Nagyon jól felhasználhatók az "Elolvasható" cím alatt szereplő szemléletes olvasmányok, mert emberközelségbe hozzák a nagy eredmények alkotóit. /pl. Kubikusok; Az olajbányászok életéből; A szénbányászok munkája; Felfeldolgozás./

Nagy segítséget nyújtanak a hazafias és internacionalista nevelés terén a szemléletes mennyiségű ábrázolások /grafikonok, diagramok/, azok változatossága /8. osztály/, mert itt számszerűsége támaszkodhat a fejlődést bemutató tanár. A tankönyvek, de nem kevésbé az új tanterv egész szelleme jól szolgálják a hazafias nevelést.

A hazafias nevelés szempontjából leginkább a 7. osztályos tankönyv anyaga kifogásolható, amely a kapitalista országokat tárgyalja. Arról, hogy a kizsákmányolás hogyan folyik, kik végzik a munkát, hogyan élnek ezekben az országokban a dolgozók, stb. ezekről a kérdésekről nincs szó. Szinte ember nélküli ez a tankönyv, mert a számadatok és termelési statisztikai eredmények mellett elsikkad a dolgozó ember alkotó munkájának, életkörülményeinek ismertetése. Az életkori sajátosságok kérdése a 8. osztályos tankönyvben pedig nem mindig egyértelmű. Ebben a könyvben egyszer egészen gyerekes megfogalmazások találhatók, máskor pedig igen nehéz, a tanulók számára

nehezen érthető részek vannak benne.

A tanterv /tankönyv/ mely témái használhatók
fel a legeredményesebben a hazafias nevelésre?

A tanítási anyag témája - minden motivációs mozzanat nélkül - különböző érdeklődést vált ki a különböző koru, értelmileg különbözőképpen fejlett, érzelmileg különbözőképpen telített tanulókból. Természetes, hogy azok a témák, amelyek közel esnek a tanulók érdeklődéséhez, amelyek a tanulók számára önmagukban is vonzóak, érdekesek, lelkesítőek, azok használhatók fel legeredményesebben a nevelési vonatkozások tekintetében is.

A másik csoportot azok a témák, anyagrészek képezik, amelyekben a nevelési mondanivaló nagyon karakteresen, nagyon érthetően, szinte kézzel foghatóan jelentkezik, bár a tanulók számára az első pillanatban nem vonzóak.

Az 5. osztály anyagában /az alföldi tanulók számára/ a hegyvidékeket feldolgozó anyagrészek, - mert a hegyvidékek romantikusabb, változatosabb fantáziát megmozgatóbb tájak. A közvetlen környezet földrajza /amennyiben ez szerepel a tankönyvi anyagban/ mert kifejezetten sajátjuknak érzik a várost, megyét vagy tájat, s az ott elért eredményeket saját eredményeiknek tekintik. A bánya- és iparvidékek ismertetése, mert ezek monumentálisabb hatásúak, nagyméretűbb eredményeként jelentkeznek a tudatában és érzelmében. Konkréten tehát:

A Bakony

A Mecsek és környéke

A Dunántúli dombság

A Borsodi medence

A Balaton, - mert hazánk legnagyobb tava, sok külföldi
is felkeresi, - és sok személyes élmény
is kapcsolódik hozzá

Budapest, hazánk fővárosa - sok ismeret és főleg személyes élmény alapján /nagy forgalom, nagy kiterjedés, sok lakos stb./ a nagyság, a bonyolultság, a nagy méretek hatnak motiváló tényezőként.

A másik csoporthoz inkább a következő anyagrészek tartoznak:

A "szóke" Tisza

A Kiskunság a homok és a gyümölcs hazája

Aranykalászttermő Nagy-kunság

A 6. osztály anyagából - Európa országai és a Szovjetunió - azok az országok érdeklik a tanulókat, és használhatóak fel nevelési szempontból leginkább, amelyekről legtöbbet hallottak, olvastak, illetve ahol az elért eredmények a legnagyobbak. Így a Szovjetunió messze kiemelkedik az európai országok közül. /Ebben természetesen nagy szerepe van a televíziónak, rádiónak, különböző folyóiratoknak is.//

A Szovjetunió a Föld első szocialista országa

A kelet-európai - síkság

Szibériai és Távols-Kelet

Bányák, erőművek, ipartelepek Szibériában

Ural hegység

Európa országai közül a szocialista /és főleg az 5. osztály anyagát képező, a közvetlenül szomszédos/ országok, mert ezek eredményei, népei ismertebbek.

Lengyelország

Német Demokratikus Köztársaság

Bulgária

A tanár számára /az említettek mellett/ jól felhasználhatók, mert az illető ország népének helyzete, küzdelmei, eredményei karakteresen és igen szemléletesen bemutatathatók. Ilyenek: Német Szövetségi Köztársaság, Hollandia, Franciaország, Dánia, Spanyolország.

A 7. osztály anyagából - tengerentuli világrészek - kiemelkedik mint a szocialista nemzetköziség érzése formálásának kiváló lehetősége. Afrika, témája. Afrika maga színességével, egzotikusságával, érdekességével érdekli a tanulókat. A négerek multbeli életkörülményeinek a függetlenségi harcnak eredményeivel való megismerkedés és összefüggő áttekinthető kép kialakításával, - mert hézagos, szétszórt ismereteik a rabszolgákról a gyarmatosításról az afrikai változásokról, függetlenségi harcokról vannak korábban is, - a tanulók érzelmi szimpátiája a négerek felé fordul, de igazságérzetük is az afrikai népek szabadságharca mellé állítja. Emellett - s ez a

tanterv és tankönyv szellemének érdeme is, - Afrika feldolgozása során érthető, reális, áttekinthető kép alakul ki a nem is olyan régen még titokzatos, misztikus ismeretlennek vagy éppen sötétnek nevezett kontinensről.

Míg Afrika - lakosság, bányászat, ipar, mezőgazdaság - feldolgozása során az érzelmi tényezők az erőteljesebbek, addig Amerika, ezen belül pedig az Amerikai Egyesült Államok feldolgozása során az értelmi tényezők lépnek előtérbe, erre építhető rá az internacionalista nevelés.

A 7. osztály tanulói már igen sokat hallottak, tudnak az USA-ról. Ezek az ismeretek gyakran tulzásokkal telítettek, s olyan képet, vagy képtöredéket adnak, mintha ez lenne a földi paradicsom. /Mindenkinek van autója, jól keresnek, stb./ Ezek az ismeretek bizonyos konkrétumokra támaszkodnak; - de a kép mégis egyoldalú. A tanulókat érdeklik az USA eredményei, s ezek valóban tekintélyesek, ez azonban csak az érem egyik oldala. A feladat - s ehhez is segítséget ad a tankönyv /és munkafüzet/ - az érem másik oldalának megmutatása /sztrájkok, tüntetések a háború és fegyverkezés ellen, munkanélküliség, néger-kérdés, stb./ s a kettő egymás mellé helyezésével a tanulók általában önként korrigálják tulzásaikat.

Mint a nemzetközi együttműködés szép példája, a Sarkvidékek témája használható fel.

A 8. osztályos tankönyv következő témái használhatók fel leginkább a szocialista hazafiság és a proletár

nemzetköziségre való neveléshez:

A Föld és a Világegyetem c. témakörből a Világegyetem c. anyagrész, ahol a mesterséges holdakról szóló logikai egység kiváló lehetőséget biztosít a Szovjetunió űrkutatásban betöltött vezető szerepének konkrét bemutatására.

A Nép kísérőí: a kilenc bolygó c. anyagrészből - az előbbihez hasonlóan - a Holdra és Vénuszra műszereket szállító szovjet űrrakéta bizonyítja ugyanezt.

A Magyarország természeti és gazdasági földrajza c. témakörben szinte minden anyagrészben jelen van a hazaszeretetre nevelés lehetősége. Az adott táj szépségének, a természetátalakítás nagyméretű munkáinak, az iparosítás, a mezőgazdaság fejlesztése eredményeinek bemutatásával.

Az Alföld felszine

Kisalföld és Alpokalja

Dunántúli dombság a Mecsekkel

vagy

Küzdelem a víz ellen és a vízért

Állóvizek: Balaton

Magyarország természetes növényzete és állatvilága

Hazánk gazdasági földrajzának feldolgozásakor a regionális tárgyalás során az egyes gazdaságföldrajzi objektumok inkább új, mint nagyméretű létesítmények, az ágazati jellemzés során pedig a termelés összképe, a meny-

nyiségi mutatók képezik a hazafias nevelés tantárgyi alapjait. A nemzetközi együttműködés /export-import/ számos alkalommal tölthető meg konkrét tartalommal.

d/ Élővilág tanterv és tankönyv

A Tanterv és Utasítás által megjelölt követelmények szerint a 8. osztály számára készült Élővilág tankönyv I. fejezete kevés lehetőséget nyújt a szocialista hazaszeretetre való nevelés tartalmának mélyebb kibontakozására.

Az I. fejezet anyagában - természeténél fogva - elsősorban a dialektikus materialista világnézet alapelemei tükröződnek. Megalapozza a tanulók evolúciós szemléletét a fejlődéstörténeti áttekintéssel, hiszen itt ez az elsőrendű nevelési feladat. Egyben elősegíti, - közvetve ugyan - a szocialista hazaszeretetre való nevelést is: a tanulók tudományos szemléletének, ismeretanyagának és gondolkodásának fejlesztésével.

Konkrét lehetőséget "Az emberfajták" c. egység anyagánál ad. Az emberi nemzetség ma élő egyetlen fajának 3 fajtára való tagolódását meggyőzően magyarázza. Dialektikusan mutatja be a másodlagos, testi bélyegek kialakulását, amelyek csak külsőleg különböztetik meg az emberfajtákat egymástól. A közös származás, eredet alapján egyenlő képességük, egyenlő értékük, egyenlő jogok

illetik meg, bőrre, színre való különbség nélkül. Rámutat a fasiszta "fajelmélet" igazságtalan és életképtelen voltára. Hivatkozik korunk kapitalista társadalmaiban ma is élő neofasiszta elméletekre. Szép példaként említi, s az élet igazolja a szocialista társadalmakban meglévő, tetekben megnyilvánuló egyenjogúságot.

A II. fejezet "Az emberi szervezet felépítése" c. rész gazdagabb tartalommal tárja fel a lehetőségeket. A szervek, szervrendszerek megismertetését szűkkörű anatómiával kívánja megtanítani, /ezen a fokon elégséges is!/ A szervek tanításához kapcsolódóan alkalmat ad arra, hogy belássák tanulóink mai egészségügyi politikánk helyes törekvéseit, mely szerint ma a gyógyítás mellett a betegségek megelőzésére fektetjük a főszólyt.

Az egészséges életmódra való szoktatás nemcsak személyi higiénia hatásköréig terjed a tananyagban, hanem környezeti higiénia, sőt továbbmenve az egészséges társadalmi élet kialakítására való törekvést is célozza. Számos egységben érzékelhető az is, hogy gazdasági és politikai rendszerben történt változás eredménye: az egészségügyi és megelőzési viszonyok javulása, hogy a jólét, az életszínvonal emelkedése hat az átlagos emberi életkor határának emelkedésére is. Továbbá, hogy társadalmunk gondoskodik az intézményes nevelésről a születéstől az öregkorig. Rendszeres orvosi vizsgálat, a munkahely egészségügyi követelményeinek javulása, munkavédelmi be-

rendezések, védőételek, védőruhák, gyógyüdülők, SZTK, a pihenéshez, üdüléshez való jog, lehetőség realizálódása a dolgozók életében. A múlt és jelen összehasonlításával párhuzamosan rámutat a szocialista és tőkés országokban élő dolgozók munkaviszonyára, szociális és egészségügyi ellátottságára. Ezzel a szocialista világrendszer fölényét is megmutatja a kapitalizmussal szemben.

Hazai és nemzetközi tudósaink iránti megbecsülésre is nevel - igaz több helyen olvasmányok keretében - Eredményeinket, hogy mit tettünk eddig a fertőzések, járványok megelőzésére, védőoltások hálózatának kiszélesítésével, s a Horthy korszakban uralkodó "népbetegségek" felszámolására a gyógyintézmények átalakításával, továbbfejlesztésével, feldolgozza a tananyagban.

A munkaegészségtan, az egészséges életmód kialakításának feltételei, az elsősegélynyújtás általános szabályainak megismertetésével az egészséges, edzett, tetterre, segítésre, s ha kell harcra kész ifjakat előkészíti a honvédelmi nevelés magasabb követelményeinek teljesítésére.

Minden lehetőséget nem sorakoztattunk fel, csak a legfontosabbakat. Ezek azonban nem egy helyen, nem egy tanítási egységben, hanem mozaikszerűen vonulnak fel a különböző anyagrészekben. A tankönyv ilyen felépítésében társadalmunk jelenlegi követelményeit kielégíti.

A tankönyv felépítését, anyagrendezését jónak tartjuk. Mégis van egy probléma, melynek felvetését fontosnak tartjuk. A pedagógusok, - különösen a kezdők - nehezen találják meg, ismerik fel szükségszerűen a tananyagban rejlő lehetőségeket, a követelményekből eredő feladatokat nevelési munkájukban. Ennek oka részben az, hogy a tanterv sem foglalkozik kellő módon ezzel a kérdéssel. A tantervet a biológia tantárgy szemszögéből vizsgáltuk meg. A Tanterv és Utasítás 474. oldalán ezt írja: "Nagy oktatási-nevelési-képzési jelentősége van annak is, hogy az egyes élőlények háziasítását, leszármaztatását, a kulturformák kialakítását is együtt tárgyalja az illető tipussal." Egy-egy kiemelkedő hazai vagy külföldi tudós munkásságának ismertetését is itt írja elő a tanterv. A tantervben 2 személy Mathiász és Högyes szerepel. Ezek szerepét is inkább a világnézeti nevelés aspektusából vizsgálja. Munkásságuk nemzetközi elismerését még a tankönyv sem említi meg.

Hiányosság, hogy a tanterv biológiai anyaga külön foglalkozik még az esztétikai és a testi nevelés terén felmerülő feladatokkal, azonban a hazafiságra és a proletár nemzetköziségre nevelést még csak meg sem említi. A tantervi követelmények között sem szerepel erre utasítás.

e/ Észrevételek a Nevelési Tervvel kapcsolatban

A Nevelési Terv szocialista pedagógiánk egyik legjelentősebb alkotása. Az etikai normák azonban nem mindig igazodtak az életkorhoz. Ezek a pedagógia nyelvére lefordította és a "mit akarunk elérni?" - helyett megmutatta, "mit kell tennünk?" a cél elérése érdekében.

A szocialista hazafiságra nevelés követelményeit öt csoportra bontja. Ez megfelel a tárgykör belső logikájának, a pedagógiai gyakorlatnak. Ezeken belül a követelményeket életkornak megfelelően állandóan bővíti.

A Nevelési Terv megjelenését annak idején némi viszolygással fogadták a pedagógusok. Nehezen tudták megérteni, hogy ez a kézikönyv a nevelőmunkához pedagógiai kultúráltság szüksége, ami bizony pedagógusaink jó részénél még mindig hiányzik. A Nevelési Tervben túl tagolva található a feladatok részletezése. Sokszor nem látható benne a folyamatosság, az, hogy ha egy nevelési feladatot elkezdett egy nevelő, azt következetesen végig is kellene vinnie a fölmenő osztályokban. Például: adva van a IV. osztályban egy feladat, de annak már nyomát sem látják a VII. osztályos tevékenységi formák között, holott nyilvánvaló, hogy az egyszer elkezdett nevelési feladatot állandóan tovább kellene növelni a tanulók életkorának megfelelően. Minthogy a Nevelési Terv más feladatokat "ir elő", vagy javasol a nevelőknek, azt hiszik egyes gyengébb képességű nevelők, hogy ezeket a feladatokat most már nem kell teljesíteniük.

Néhány - véleményem szerint nem megfelelő - pontra kívánok rámutatni. A szimbólumokkal kapcsolatban: a gyermek az 1. osztályban készít vörös zászlót /9. pont 58. oldal/ és a 2. osztályban nemzeti zászlót /17. pont 62. oldal/ A tanuló ismeretei megszerzésében a környezetéből indul ki. Így e tekintetben is felesleges, hogy nagyobb egészről induljon /nemzetköziségből/. A 3-5. osztályokban a szimbólumokról nem esik szó. A 6. osztály követelménye szerint viszont magyaráznia kell a cimert, a nemzeti szimbólumokat. /1. pont 140. oldal/. Kettő közé szerintem átmenet kellene. Helyes, hogy a Nevelési Terv megfigyelteti a község, ország gazdasági életét, fejlődését. Ez azonban olyan mélyen belenyulik a gazdasági problémákba, hogy az adott korban nehéz az összefüggést megláttatni. Esetenként a követelmény irreális. Pl.: "Hasonlítsa össze a jól és a gyengén dolgozó tsz-ek életét. Érdeklődjék meg, mi az oka ennek a különbségnek." /6. osztály 146. oldal 18. pont./

Azt hiszem egy ilyen kérdésre a tsz. elnök cifrát mondana, különösen, ha a harmincötödik gyermek kérdezné meg.

Egyes esetekben olyan követelményt támaszt, amelynek a megoldásához nincs meg a kellő ismeretük. Pl. a 7. osztályban a Nevelési Terv cikket kér a faliújságra a forradalmakról és különösen a proletárforradalomról.

jóllehet a tanuló a szükséges fogalmakkal nem rendelkezik. Igaz, hogy sokat hall róla, esetleg olvas, de fennáll annak a veszélye, hogy a szólamokban való gondolkodás felé taszítjuk őket. A gyűjtés /cikkek, képek stb./ természetesen helyes. Szintén bajos dolog 7. osztályban különbséget tételni az államhatalmi és államigazgatási szervek között. /?!/

Egyes követelményekhez a feltétel nincs meg minden gyermek számára. Pl.: készítsen fényképet egyes tájakról. /5. oszt. 142. oldal 5. pont/ majd a követelmény a 8. osztályban tér ismét vissza. Igaz, mind a két osztályban csak feltételes.

Az egyes feltételek megteremtése iskolai szinten is hiányzik. Pl. 7. osztályban a tanulóknak Afrika kutatókról kellene olvasni /142. oldal 10. pont/. A Könyvtáros c. folyóirat statisztikát közölt az iskolák könyvtári helyzetéről. Ez nagyon lesújtó. Felhívja a figyelmet, hogy az iskolák könyvtárát gyarapítani kell, mert egy tanulóra megdöbbentően kevés könyv jut. Az elmondottak természetesen nem kívánják a Nevelési Terv jelentőségét kisebbiteni, csupán néhány észrevételt tenni az esetleges újabb kiadáshoz.

Nehezen értik meg egyes nevelők, hogy a Nevelési Tervet értelemszerűen kell használni, és nem szó szerint. Ilyen formában a Nevelési Terv szerintük kissé beskatulyázott mű. A nevelés oszthatatlan egységes egész tevékenység -

mondják az igazgatók. - A Nevelési Tervben pedig "szét vannak parcellázva a feladatok." Ezzel a dokumentummal kapcsolatban egyébként olyan vélemény is több ízben elhangzott a nevelők részéről, hogy nem kellene-e felülvizsgálni a korcsoportok szintjét? Nem túlhaladtak-e ma már a régebben megállapított követelmények? Hiányoságként emlegetik, hogy a "tevékenységi formák" között olyan kitételek szerepelnek, hogy "Érje el a tanuló", vagy hogy "Ismerje meg". "Tudja" stb. Ezek nem tevékenységi formák, hanem célok. A Nevelési Tervben azt kelleme leírni, hogy a célokat mikor, milyen alkalmakkor, milyen tevékenységek, feladatok végzése közben érje el a tanuló. Egyes nevelők úgy vélik, hogy a Nevelési Terv függetlenül készült el a Tantervtől. A Nevelési Tervet jobban "szinkronba" kellene hozni a Tantervvel, sőt az sem lenne hiba szerintünk, ha ez a két dokumentum összeolvadna. Ugy látszik, hogy honvédelmi nevelés feladatai is hiányoznak a Nevelési Tervből.

Gyakran szakfelügyelők azt vizsgálják, hogy a nevelő mit tett és mögötte elsikkad az eredmény. Márpedig a nevelőmunkát csak azon az alapon értékelni, hogy mit tett a nevelő, nem lehet. A munka eredményét a gyermek magatartásában lehet és kell megragadnunk. Tehát: mit tett, milyen szándékkal, milyen döntéssel, milyen eredménnyel, és milyen következménnyel? Az eredmény-központuság azt jelenti a

vizsgálat szempontjából, hogy az eredményből indulunk ki:
Mit tekintünk a nevelés objektumának? A tanulók magatartását. /Nem pedig az osztályzatát./ Nagy szerepe van még
ezen kívül: mit mond, mit nem tesz.

Véleményem szerint a szakirodalom kevés. Elsősorban módszertani vonatkozásban. Kevés és kidolgozatlan az eredmények számbavételét illetően. /Mindent mérni természetesen nem lehet, de e téren még a lehetőségek sem kellően tisztázottak./ Hiányos az objektív adatok felderítése, már pedig enélkül egyetlen tudomány sem lehet meg. Nem utolsó sorban az a felemás állapot, ami az MM rendeletei és az OPI kiadványai között fennt áll. Véleményem szerint ezeket a problémákat kellene tüzetesen megvizsgálni, és vizsgálatukra létrehozni egy tartalmilag összehangolt rendszeres kutatóhálózatot.

VI.

NEVELŐK KÖRÉBEN SZERZETT TAPASZTALATOK

A NEVELŐK KÖRÉBEN SZERZETT TAPASZTALATOK

A szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre való nevelésről az általános iskolai tanárokkal folytatott beszélgetések eredményeinek összegezése a magyar nyelv és irodalom, valamint a földrajz és történelem szakos tanárok számára összeállított kérdőívek kérdéseit alapján.

Az eredményesebb hazafias nevelés igénye hosszú idő óta szinte évről-évre visszatér, és más-más oldaláról jelentkezik az iskolai gyakorlatban. Egyszer valamilyen történelmi évforduló, máskor aktuális politikai kérdés emeli felszínre, s így szinte állandó figyelemben részesül.

Az elmúlt két évtizedben azonban nem mindig célszerűen vetődtek fel a vele kapcsolatos kérdések. Legtöbbször csupán egyik-másik vonása kapott hangsúlyt a központi utasításokban és a gyakorlatban is, ennek következtében a fogalom eltorzult, s így eredményre is alig lehetett számítani. Az elvi célkitűzések mellől gyakran hiányoztak a didaktikai utmutatások is, vagy csupán elvekben fogalmazódtak meg, azaz a szaktárgyak sajátosságainak megfelelő gyakorlati lebontásuk elmaradt. Pedig az 1950-es években - de később is! - nagy szükség lett volna az ilyen gyakorlati tanácsokra, hiszen a főiskoláról kikerült tanárok sem modern gyermeklélektani ismeretekben, sem korszerű metodikai képzésben nem részesültek. Így nem lehet csodálkozni,

hogy a várt nevelési eredmények ezen a területen is többnyire csak a beszámolókból voltak meg.

Ezért is örömmel kell üdvözölni azt az állandó jelleget, amely a hazafias és a honvédelmi nevelést az iskolai munka központi kérdésének tekinti, s a vele kapcsolatos problémákat - társadalompolitikai megnyilatkozásokban, központi cikkekben, tanfolyamokon, nevelőtestületi értekezleteken, továbbképző előadásokon - a célszerű didaktikai-metodikai eljárások kimunkálásának igényével párhuzamosan igyekeznek megoldani. Ennek a hatása érezhető napjainkban is - úgy a tanárok szemléletében, mint a nevelés eredményeiben. Hozzá kell azonban tennünk, hogy az elmúlt tanévek vitái és továbbképző munkája már minőségileg más, pszichológiailag és pedagógiailag képzetesebb nevelők részvételével történtek, mint korábban, és más felépítésű, kevésbé egyoldalú az a tantervi anyag is, amelynek segítségével a hazafias neveléssel kapcsolatos célkitűzések megvalósulhatnak.

A Tanterv és Utasítás következetesen, a szocialista hazafiság fogalmát a maga teljességében szemlélve biztosítja a nevelés eredményes megoldásához szükséges lehetőségeket. Azt lehet mondani, hogy az új tanterv zömében olyan szemelvényeket válogatott ki a nemzeti és az egyetemes emberi kultúra anyagából, amelyek elsősorban éppen a hazafiság fogalmának különböző elemei megismeréséhez alkalmasak, illetőleg ilyen érzelmei kialakulásához adnak

érzelmiileg telített, legtöbbször a tanulókhoz is közel-
álló, felfogható benyomásokat.

A tankönyvek ezt azzal egészítik ki, hogy a köz-
lésre szánt ismereteket úgy igyekeznek megfogalmazni,
hogy azok minél intenzívebb pozitív érzelmeket keltve
jussanak a tanulók tudatába, s bizonyos vonatkozásban
/némiileg a segédkönyveket is helyettesítendő! / a nevelők
figyelmet is felhívják egy-egy - nem csupán a hazafias -
nevelési feladatra. Különösen az irodalmi tankönyvek
ugynevezett szóban megoldandó feladatai között talál-
ható szép számmal ilyen szándékkal megfogalmazott mon-
dat, amelyek egyben a műelemzés módját illetően is su-
galmazó jellegűek a legtöbb esetben. Az 5. osztályban
például Az Alföld című, a szocialista hazafiság más
vonásait tartalmazó költeménnyel kapcsolatosan a kö-
vetkező feladat /160. oldal. 5./: "Petőfi figyelmét sem
kerülte el; a tarka gyíkokat éppugy észrevette, mint a
kőbe vesző templomtornyokat. Mindez jellemző az
Alföldre. A mai utazó azonban még sok mást is megfi-
gyelhetne ezen a tájon. Soroljátok fel, mit nem lát-
hatott Petőfi 120 évvel ezelőtt!". - Hasonló feladat
szerepel Petőfi "Hortobágy, dicső rónaság" kezdetű
levélrészletével kapcsolatosan is, szintén az 5. osz-
tályban /162. oldal. 4. feladat/, s még a következő
is ugyanott /163. oldal. 2. feladat/: "A legközelebbi

őrsi kiránduláson jól figyeljétek meg, mi változott lakóhelyeteken! Készítsetek rövid feljegyzéseket, s számoljátok be a látottakról levélformában!" - Ez a feladat tehát már nem csupán megfigyeltet, az írásbeli kifejezés lehetőségeit is felhasználja bizonyos hazafias nevelési mozzanatok elmélyítésére - éspedig a tanulókhoz legközelebb álló területtel, lakóhelyükkel kapcsolatosan. Mindezek a feladatok azt sugallják a tanárnak, hogy a tanulók megfigyelései, tehát konkrét élményei alapján, hasonlítottassa össze a múltat a mával, szocialista rendszerünk magasabbrendűségét bemutató céllal. Hasonló konkrét feladatokat találhatunk a földrajz könyvekben és munkafüzetekben is.

A magyar szakos nevelők megállapításai

1. Míg a régi tanterv a feladatokban a szilárd ismereteket helyezi előtérbe, addig az új tanterv az irodalom, közelebbről pedig "első sorban a szocialista realista irodalom megismertetését", illetve ennek szükségességét emeli ki.

A feladatok részletezésekor így fogalmaz az új tanterv: "élmények nyújtásával neveljen haladó nemzeti hagyományaink megbecsülésére, szocialista hazaszeretetre, fejlessze és tegye tudatossá a tanulóknál a proletár internacionalizmus érzését; mindezzel járuljon hozzá a tanulók szocialista erkölcsének megalapozásához".

A felsorolt feladatok és célok megoldását csak úgy lehet végrehajtani, ha a tanterv olyan irodalomanyagra hivatkozik, a tankönyvek pedig olyan anyagot tartalmaznak, amelyek tárgyukban és szemléletükben a céloknak és feladatoknak megfelelnek.

» [A feladatok részletezésekor így fogalmaz az új tanterv: "élmények nyújtásával neveljen haladó nemzeti hagyományaink megbecsülésére, szocialista hazaszeretetre, fejlessze és tegye tudatossá a tanulóknál a proletár internacionalizmus érzését; mindezzel járuljon hozzá a tanulók szocialista erkölcsének megalapozásához".

A felsorolt feladatok és célok megoldását csak úgy lehet végrehajtani, ha a tanterv olyan irodalomanyagra hivatkozik, a tankönyvek pedig olyan anyagot tartalmaznak, amelyek tárgyukban és szemléletükben a céloknak és feladatoknak megfelelnek.]

Ilyen megfontolás alapján kerül az új tankönyvekbe a haladó világirodalmi művek közül több, mint az előzőekben biztosítva ezzel az árnyaltabb nevelési lehetőségeket. A szovjet irodalmi alkotások válogatásában szorosabban köti az új tantervet a nemzeti és szocialista irodalmunk. Ugyanakkor lehetőség nyílik arra is, hogy tanítványainkkal a nemzeti szovjet és a haladó nyugati irodalmat egységben láttassuk meg.

2. A legeredményesebben felhasználható témák:

- V. osztályban a Tájak és emberek c. téma,
VI. " a Hétköznapiak és csaták hősei,
VII. " a kuruckori költészet, a reformkor irodalmi alkotásai, a forradalom prózája és lírája, valamint a felvilágosodás íróinak művei.
VIII. " Ady, József Attila és Radnóti Miklós művei, továbbá a magyar irodalom mai prózai és lírai alkotásai, végül a szomszéd népek, köztük a szovjet, továbbá a haladó nyugati írók néhány klasszikus alkotása.

Az első két kérdésre adott válaszukat általában így összefoglalják a nevelők: "Az új tanterv koncepciójában és ennek megfelelően tematikájában is konkrétabban pontosabban sugalmazza a hazafias és internacionalista nevelést. A lehetőséget tehát megadja és biztosítja a tanterv és a tankönyv. A megvalósítás módjára vonatkozóan is adnak útmutatást a dokumentumok akkor, amikor az élményszerű tanítás fontosságát hangsúlyozzák. A közvetlen megvalósítás a nevelők képzettségén, felkészültségén, lelkesültségén és erején múlik".

3. A módszerekre és eszközökre vonatkozóan a nevelők
ilyen kijelentéseket tesznek: "Alkalmazzuk a tanulók

önálló munkaformáit, kapcsolatokat teremtünk a helytörténeti anyaggal, a tanulók és szülők élményeivel, különböző kirándulásokat szervezünk és bonyolítunk le, muzeumokat látogatunk, filmeket vetítünk".

Ilyen utalásszerű megjegyzésekből azonban nem világos, mennyire alkalmazzák és hogyan alkalmazzák az általában használt módszerek kombinációit a szocialista hazafiságra való nevelés fokozása érdekében.

Órálátogatásaim tapasztalatai alapján röviden úgy összegezhetem véleményemet, hogy a nevelők általában a segédkönyvek utmutatásait követik és inkább a tanárnak szóló elemzés szempontjai szerint haladnak, mint a gyermek gondolkodását megdolgoztató elemzési formákhoz igazodnak.

Nem tudatos a nevelők előtt az a pszichológiai törvény, hogy először az irodalmi mű tartalmazta tényeket /eseményrészletet, helyzetet, magatartást, viselkedést, beszédet/ kell újból exponálni, esetleg a nevelő által élesebben beállítani, bizonyos szembeállításokat eszközölni, mert különben a tanulók nem biztos, hogy azt látják amit kell, és úgy látják ahogy kell, ahhoz, hogy a legalkalmasabb következtetésekig juthassanak el, lehetőleg a maguk erejéből. - Ehelyett a nevelők azonnal következtetésre szólítják fel a tanulókat, s ezek a következtetések végül is a tanár megfogalmazásaiból születnek meg annak következtében, hogy a tanulók, mivel nem tudják hogy hová kell eljutni, hirtelen

nem tudhatják, hogy voltaképpen a hallott, vagy olvasott szöveg mely részlete az, amely első sorban és hangsúlyozot-
tan lehet a nevelő által kívánt konklúzió premisszája.
Igy a tanulók a "legélményszerűbbnek sikerült" tanítási
órán sem a maguk teremtette élmény részesei, s az iskolai
oktatás során igen kevesen jutnak el odáig, hogy az iro-
dalmi művek önállóbb elemzése révén gazdagítsák erkölcsi-
érzelmi világukat.

Megemlíthetem még azt is, hogy ha a beszélgetés során ilyen
vagy hasonló metodikai problémát állítunk középpontba, a
nevelők szívesen hallgatják értelmezéseiket, de láthatóan
nem azzal az igénnyel, hogy ehhez alkalmazkodjanak is.
Ugy látszik meg vannak győződve arról, hogy másképp, e-
setleg jobban és könnyebben, tehát több sikerrel tanítani
alig lehet annál, ahogyan ők tanítanak, amiben annyi igazság
föltétlenül van, hogy a nevelők nagy energiával, tiszteletre
méltó igyekezettel iparkodnak a tanterv szellemében tani-
tani, s ebből az igyekezetből nem hiányzik az őszinte
törekvés tendenciája sem.

4. A tájegység is jelentős mértékben befolyásolja a tanulók
válaszeit, de ugyanugy a nevelők kérdéseit is. Eger és
környékén pl. magától értetődően legtöbbször Gárdonyi Gézá-
ról beszélnek a nevelők. Elmondják hogy a tanulók nagy fi-
gyelemmel hallgatják olyan természetű tájékoztatásokat,

amely szerint: Gárdonyi nagyon szerette ezt a várost, s a város is magáénak vallja az író. Ezt bizonyítja a színház neve, a szobor, a tér, a muzeum, stb."

Az általános iskolai tanulmányaik során a tanulók már ~~de~~ alsó tagozatban is többször találkoznak az író nevével. A felső tagozatban "A barboncás" és "A nagy őf" tárgyalásakor ismerkednek meg az íróval. A 6. osztályban az "Egri csillagok" olvasásakor kerülnek még közelebb hozzá. A tanulók közül azonban már ekkorra elég sokan háromszor-négyszer is átolvasták a regényt.

A hazaszeretetre való nevelés szempontjából éppen ezért nem annyira a regény olvasása maga jelent nevelőhatást, hanem a regénnyel együtt az a várünnepség, vár és muzeum látogatás, amelyet az egri és környéki iskolák egyetlen évben sem hagynak ki.

Megemlítik még a nevelők, hogy iparkodnak egyéb írói és költői /helyi/ kapcsolatokat is kihasználni a nevelés szempontjából. Így Petőfivel kapcsolatban kitérnek Petőfinek egri látogatásaira. "A papnevelőintézetben elhelyezett tábla és szövege, valamint az Egri hango, A hevesi románc és a Mátra alján című költeményszi igen jól hasznosíthatók Petőfi haza és népszerűtete példázására, a hazai táj szépségeinek mélységes szeretetére és ábrázolására."

5. A nevelők ugy nyilatkoznak, hogy a tanulók az Egri csillagokat, a kőszivü ember fiait a tanulók

egyáltalán nem tekintik kötelezőnek. Ezeket, de más regényeket is már korábban elolvassák. Tehát a 6. osztályban pl. ezek a regények a tanulók számára már nem újak. A megkapó tárgy és nyelvezet oly közel áll a tanulókhöz, - mondják a nevelők, - hogy minden ráhatás nélkül is olvassák a tanulók ezeket a regényeket.

Felhasználásukra vonatkozóan azt mondják a nevelők, hogy mindennek előtt a tárgyválasztás jelentőségét emelik ki bevezető tájékoztatásukban, majd a hősök jellemein keresztül azokat a vonásokat exponálják erőteljesebben, amelyek mint általános emberiek, mindenki számára vonzóak. Megemlítik a nevelők, hogy a Vöröstorony kincse a nemzeti függetlenség és hazaszeretet megkapó ábrázolása különösen segíti a 7. osztályban a kuruckori költészet tárgyalását.

A hazaszeretet második vonását, a proletár nemzetköziséggel párosulót a hazai irodalomból Tatay S. Puskák és galambok c. ajánlott olvasmány közös megbeszélése, a külföldiek közül pedig Gajdar "Timur és csapata" c., valamint Katajev: "Távolban egy fehér vitorla" c. regények egy-egy részletének közös elemzése alapján erősíti az iskolai oktatás. Ide sorolható Becher-Stove: Tamás bátya kunyhója c. regény is, amely a faji megkülönböztetés ellen ad nagyszerű ellenérveket a jellemek ábrázolásán keresztül.

Egyébként már az ötödik osztályban felhívják a nevelők a tanulók figyelmét arra, hogy az ajánlott olvasmányok miért hasznosak. Az olvasás szorgalmazását szolgálja továbbá

az a gyakorlat, amely szerint 2-3 tanuló önkéntes vállalkás alapján ismertetik az ajánlott művek egy-egy részletét irodalmi órán órasi foglalkozásokon, vagy osztályfőnöki órákon, természetesen nevelői irányítás mellett.

6. A tanulók olvasmányainak irányításával kapcsolatban jórészt azt említik meg a nevelők, hogy első dolguk a mű iránti érdeklődés felkeltése. Ennek érdekében az ismertetett módokon kívül még felhívják a tanulók figyelmét az új kiadású művekre, és szorgalmazzák azt, hogy a tanulók hallgassák a rádió és a televízió hasonló célzatu könyvismertetéseit. Próbálják a nevelők arra nevelni a tanulókat, hogy anyagi helyzetükhöz képest már most, az általános iskolában kezdjék el könyvtárak kiépítését a leghasznosabb és legújabb kiadású könyvekből.

Az osztályfőnöki órákon és az órasi foglalkozásokon pedig arra törekszenek, hogy az ajánlott irodalom legfontosabb könyveiből legalább egy-egy részlet ismertetésére sor kerüljön abból a célból is, hogy a tanulók az olvasmányok értékelését illetően helyes beállítást kapjanak és hogy ne csak a történetek és események izgalma érdekelje őket.

7. A nevelők zöme úgy látszik tervszerűen írat ilyen célzatu dolgozatokat. Így pl. Petőfinek Az Alföld és Hortobágy c. költeményeinek tárgyalása után ilyen címmel íratott dolgozatot az egyik nevelő: Mit nem látott Petőfi 120 évvel ezelőtt az Alföldön. - Hogyan számolnál be

legkedvesebb íródról egy szovjet pionirnak? - A hétköznapi és csaták hősei c. téma lezárásaként ilyen dolgozat megírására kerül sor: Hősök voltak ők. - Szerepel továbbá ilyen című dolgozat is: Szovjet hősökre emlékezünk. - Levél vietnami barátomnak.

A tanulók megnyilatkozásai a nevelők szerint azt mutatják, hogy az irodalmi órákon való nevelőhatás kifejezetten is érződik. Megemlíti pl. az egyik nevelő, hogy Móricz Zs. Hét krajcár c. művének bemutatása után az egyik tanuló spontánul ezt a megjegyzést tette: Nagyon szomorú élet volt ez. Vagy a szovjet hősök iránti tiszteletből az osztály 80 %-a megtanulta Fodor J.: Piros fejfák c. versét. - Ady Endre: Egy kis séta c. újságcikkének ismertetésekor a külvárosi nyomor és a kanonoki sor pazar gazdagságának szembeállításán a tanulók közül többen felháborodásuknak adtak kifejezést kérdéseikben: Hogyan lehetett ez? Miért nem tettek ellene?

Nem egy nevelő pedig úgy nyilatkozik, hogy az órán kell látni, ahogy tűzbe jönnek az arcok, a szemek, s csupa figyelem, fül az egész osztály, s ha beszédre kerül sor, alig lehet elhallgattatni őket.

Nem kétséges, hogy sok irodalmi óra nyújt élményt és ér el hatást a hazaszeretetre való nevelés terén. Mégis úgy látom, hogy az eljárások jobb kidolgozásával találhatunk még elég tenni valót.

8. Az iskola és élet kapcsolatának megvalósítására
elég sokrétűen törekednek a nevelők. Legtöbbször a tanulmányi séták, kirándulások megszervezésére és lebonyolítására, valamint azokra a szemléletekre hivatkoznak, amelyekhez ezeken való részvétel során jutnak a tanulók, s amelyeket nem csekély haszonnal gyümölcsoztatnak az irodalmi órákon. - Továbbá: filmeket néznek, műsorokat állítanak össze ismert irodalmi szemelvényekből ünnepekre, ünnepi foglalkozásokra, osztályfőnöki órákra.

A történelem és földrajz szakos nevelők megállapításai.

/A kérdőív kérdései alapján/

1. A történelem szakos tanárok a kérdés felvetése során ilyen adatokra hivatkoznak:
 - a./ Az egyetemes történelmi anyag az 5-8. osztályban összesen 88 órában, a magyar történelmi vonatkozású anyag pedig összesen 91 órában szerepel az új tantervben.
 - b./ Az előbbin belül például a régi tankönyv a függetlenségi harcokra 10, az új tankönyv pedig 6 órát szán a XVII-XVIII. század elejéig.
 - c./ A reformkor a régi tankönyvben 13 órai anyaggal, az újban 12 órás anyaggal szerepel.
 - d./ A nemzetközi munkásmozgalommal a régi tankönyv három, az új tankönyv pedig kilenc órás terjedelemben foglalkozik.
 - e./ A második világháború utáni helyzet tárgyalása a régi tankönyvben egy, az új tankönyvben mintegy

öt órányi anyagra tagolható.

A művelődési anyag az új tantervben tehát kevesebbet időz pl. a függetlenségi harcoknál: bővebben tárgyalja a Tanácsköztársaság történetét.

A nevelők megítélése szerint az új tantervben az osztályharcos, a pártos hazaszeretetet vonul végig.

A földrajz szakos tanárok pozitívként a szemléletesebb tárgyalási módot említik meg. Hivatkoznak még a koncentrikus és a lineáris elrendezés szerencsésebb megvalósulására. Általában azonban eléggé bizonytalanul fogalmaznak. A beszélgetőnek az az érzése, hogy a tanárok ^{el}tűjék, hogy van különbség a két tanterv között. És tán felsorolásszerűen azt is meg tudják mondani, hogy miben áll ez a különbség, de hogy a koncepciót illetően mi teszi, mi adja ezt a különbséget, azzal kevésbé vannak tisztában.

Ugyanez mondható különben a történelem szakos tanárookra is. Legalább is azokra, akikkel beszélgetést folytattunk.

2. A legeredményesebben felhasználható témák földrajzból:

V. osztályban Hazánk tájai és szomszédai

VI. " Szovjetunió és a béketábor országai

VII. " Ázsia

VIII. " Magyarország. A szocialista világrendszer országainak áttekintése.

Történelemből:

V. osztályban Osztálytársadalmak kialakulása.

Őseink élete és műveltsége

VI. " A magyar államszervezés kezdetei.

A Tatárjárás, a Parasztfelkelések,

Mátyás király, Hunyadi János,

Mohácsi vész.

VII. " A tőkés társadalom jellemzői. Az

1948-as forradalmak. A párizsi
kommün.

VIII. " A N.O.Sz.F. - Tanácsköztársaság.

3. A módszerekkel kapcsolatban ilyen felsorolást adnak
a nevelők: megfigyelés, gyűjtőmunka, kirándulás, film,
vetélkedők, kiállítás, reprodukció. Hivatkoznak továbbá
arra, hogy önálló feladatokat és teljesebb értékű kon-
centrációt a Tanácsköztársaság és a Nagy Októberi Szo-
cialista Forradalom tárgyalásánál alkalmaznak.

A felsoroláson belül példákat mondanak még a nevelők
arra vonatkozóan, hogy mikor melyik módszerre van szükség.
Ezek a hivatkozások azonban csupán sovány reprodukálásai
legfeljebb annak, amit az általános didaktikákban olvas-
hatunk. Arról pl. nem esik szó, hogy hogyan tanulnak
meg a tanulók önálló következtetéseket levonni egy-egy
földrajzi egység éghajlatára, gazdasági életére, fejlett-
ségére abból a szempontból, hogy a tanulók maguktól is

elgondolkozzanak egy-egy nép elmaradottságának tőle független okain és azon a tényezőkön, amelyekkel szemben, vagy amelyek ellen tán évtizedek óta küzd.

4. E kérdéssel kapcsolatban meglepődést mutattak a nevelők. Azt a megállapítást tették ugyanis, hogy a régió számukra egy összefüggő, földrajzilag egységes tájat jelent. Már pedig a földrajz-órákon mindig ilyen egységekben gondolkoznak, s ennek megfelelően foglalkoznak egy-egy táj természeti és ebből következtethető gazdasági földrajzával. Más nevelők ilyen felsorolással válaszoltak a kérdésre:

a./ Földrajzból: Duna-Tisza, Dunántuli khg. Északi khg. Duna, Tisza szabályozása, ipari, mezőgazdasági termékekből exportálunk, különlegességek, tájjellegnek megfelelő népviseletek, emlékek, helytörténeti anyagok.

b./ Történelemből: A Tanácsköztársaság anyagának, a N.O.Sz.F. anyagának feldolgozásánál és az 1948-as szabadságharcok témájánál.

Más tanároknál ilyen felsorolásokat adnak válaszul: Alföld-Nagykunság-Hortobágy, /tökéletes síkság-aszály-termesztátalakítás-öntözés, állattenyésztés./

Dunántuli-középhegység /völgyekkel szabdalts hegységi táj, középhegység - ipari táj./

Balaton /lesüllyedt medence - hazánk legnagyobb üdülőhelye - idegenforgalom - halászat./

Hollandia /mélyföld-gátrendszer - virágtermesztés./

Svájc /lánchegység - turistaforgalom - tehenészet - óragyártás - villanyáramtermelés./

Szovjetunió /két kontinens országa - nagykiterjedésű síkság - röghegységek - tundra, tajga, sivatag, óriásfolyamok - természetátalakítás, - úrkutatás - Első szocialista ország./

5. E kérdésre szintén csupán felsorolásokkal válaszolnak a nevelők. Pl.

a./ Földrajzból: Csehszlovákia, Budapest, Bulgária, Finnország, Expedíciók. Exotikumok.

b./ Történelemből: törökháborúk, a szabadságharcok, forradalmak, feltalálások.

6. A község és város új létesítményei lelkesítőleg hatnak. A népgazdaság és a szocialista tábor újabb és újabb sikerei, eredményei, fejlődése különböző vonatkozásban, mindezeknek dokumentumai, televízió, rádió és újsághirei megragadják a tanulókat, ami abból is látszik, hogy a tanítási órákon ezekről szívesen beszámolnak, s a kérdésekről szinte kifogyhatatlanul szeretnének beszámolni.

A büszkeség érzését váltotta ki a tanulóknál, hogy a N.O.Sz. F. 50. évfordulóján az internacionalista kitüntetéseknek több mint egyharmadát a magyarok kapták. Ezekkel kapcsolatos újsághireket reggelenként közölték az osztályokban, látható bizonyossággal, hogy a tanulókat foglalkoztatta ez a nemzetközi elismerés és megtiszteltetés.

A magasabb osztályokban a Szovjetunió úrkutatásai találnak igen nagy érdeklődésre a tanulóknál. A nemzetközi érdeklődésüket mutatja a Ki mit tud vetélkedőkön való tömeges részvétel és a vetélkedőkön felmutatott tájékozottság, továbbá az évről-évre jobban kiterjedő nemzetközi levelezés, különösen NDK-beli uttörőkkel, mert ezek közül nem eggyel nyaranként rendszeresen találkozhatnak is. A harcoló vietnámmal való együttérzés általánosnak és elég mélynek mondható. Erre mutat a tanulóknak az ajándékkészítésben megmutatkozó aktivitásuk, a hulladékgyűjtésben való lelkes részvételük, amelynek pénzbeli értékét a vietnami gyerekeknek szánták.

Nem kisebb figyelmet tanusítanak a gyerekek hazánk eredményei iránt. Látható büszkeséget árulnak el akkor, amikor hallják, hogy Franciaország, amely Nyugateurópa legnagyobb buzaexportálója, tőlünk vásárol jobb minőségű búzát, vagy hogy hogyan épülnek magyar munkások keze nyomán hidak, motorvonatok, autóbuszok, gyárberendezések, gyógyszerek, stb. különböző távoli országok számára, illetve országokban. Büszkék a magyar mérnök által tervezett algériai sportstadionra és a magyar sporteredményekre, sikerekre.

7. Az egyik nevelő a kérdéssel kapcsolatban úgy vélekedik, hogy a tantervmódosítás során a termelőmunkának a földrajzzal való kapcsolatai nagyobb súlyt kapnak.

Jellemző a földrajznak, - mondja a nevelő, - a termelési ismeretek elsajátításában való szerepére nézve az a vonása, hogy a tanulók szétszórta szerzett termelési ismereteit földrajzi helyhez, környékhez kötve összegezik. A föld-

rajzi tanulmányokon végig vonul a belső termelési irányultság.

Más nevelők a gyűjtőmunka jelentőségét emelik ki ilyen szempontból, amely egy részről a szülőföldre vonatkozó jellegzetességekre irányul, másrészt kiterjed tőlünk távol eső vidékekre is. Itt gyűjtögetnek az iskolák tanulói pl. palócvidéki népművészeti alkotásokat, népviseleti darabokat, és távolvidéki képeket, színes fényképeket.

De nagy jelentőséget tulajdonítanak a nevelők e tekintetben a kirándulásoknak, üzemlátogatásoknak. Megemlíti az egyik nevelő, hogy a visegrádi kirándulásuk során tanuja volt olyan tanulói beszélgetésnek, amely azt feszegette, hogy miért olyan nagy a külföldre való utazás vágya akkor, amikor olyan sok nézni való van a mi hazánkban is. Itt említik meg még a nevelők a különböző népművészeti termékek tanulók által való külföldi cseréjét is. Ezzel kapcsolatban rámutatnak arra, hogy a tanulók hosszasan mérlegelik, mit küldhetnek, mit nem küldhetnek, hogy amit küldenek, nyugodt lélekkel és igényvel küldhessék.

A NEVELŐKKEL VALÓ EGYÉNI BESZÉLGETÉS ALKALMÁVAL FELADOTT

KÉRDÉSEK VÁLASZAINAK ÖSSZEGEZÉSE

/Az általános kérdőív kérdései alapján/

1. a.// Az iskolai munkatervek a helyzetelemzésekben részletesen foglalkoznak a világnézeti nevelés,

valamint a szocialista hazaszeretetre és proletár nemzetköziségre nevelés szintjével. Megállapítanak bizonyos eredményeket és rámutatnak a megoldandó feladatokra.

Az egyik munkaterv kiemelendő feladatként jelöli meg a magyar-szovjet barátság további elmélyítését, a N.O.Sz.F. 50. évfordulójával kapcsolatos iskolai tennivalókat. "A mindennapos nevelőmunkát a győztes proletár forradalom szelleméhez méltóan, és a forradalmi győzelemre való folyamatos emlékezés szellemében kell végezni", - olvashatjuk az egyik munkatervben. Ez a gondolat különben egyéb munkatervekben is megtalálható többé-kevésbé hasonló megfogalmazásban is.

A munkatervek másik, hasonló intenciójú vonása a haladó hagyományok ápolásában jut kifejezésre. Ennek megfelelően történnek említések a hagyományos kegyelet-kifejezésekről /Kápolnai emlékmű meglátogatása, Hámán Kató emléktáblájának megkoszorúzása, a szovjet katonák sírjának gondozása, ünnepélyes csapatgyűlések tartása a Néphadsereg napján, stb./

Az osztályfőnöki tanmenetekben és a rajz-munkatervekben hasonló gondolatok jegyében megfogalmazott

megbeszélési témák, mint elvégzendő feladatok szerepelnek: közös összefogás a baráti népekkel, - megemlékezés a fegyveres erők napján, - a szocialista forradalom jelentőségére, - eredményeink megbecsülése, mi a KGST, milyen előnyt jelent számunkra, - laktanyalátogatás, - évfordulók megünneplése, - 50 éves a szovjet hadsereg, stb.

b./ Az iskolatanács, a SZM évenként általában egyszer, a szaktárgyi munkaközösségek pedig kétszer foglalkoznak a témával:

munkatervek alapján megbeszélik, hogy a tervezett feladatok megoldását milyen módon valósítsák meg. A gondolat és tapasztalatösszere alkalmai ezek a megbeszélések, amelyek ha nem is mindig, de általában hasznosnak minősíthetők. - Ilyennek tekinthetők különösen a módszertani levelek feldolgozása, az SZM továbbképzési tematikájának olyan összeállítása, amely családlátogatások tapasztalatai alapján a legfontosabb szükségletekhez igazodik, - továbbá a szaktárgyi munkaközösségek azon munkája, amellyel a nevelési témájú értekezletekre közölt anyaggyűjtéssel készül fel.

c./ Első sorban a magyar irodalmi, földrajzi és történelem tárgyu témákat jelölnék meg a nevelők. Alig másabakat annál, amelyekről az előbbi oldalakon megemlékeztem, illetve amelyeket felsoroltam. Ezek mellett még a testnevelési

órák nevelőhatásait lehetne kiemelni, amelyek a tanárok beszámolója alapján igen sokrétűen érlelődhet, de erről később emlékezem meg.

d./ A Megyei Műv. Osztályok pl. módszertani levelet adtak ki a megyei tapasztalatokról és tennivalókról. E-mellett ellenőrzései során hangsúlyt ad a szocialista hazafiságra való nevelés gyakorlatának, eredményeinek és eljárásainak.

e./ A szakfolyóiratok, a nevelők megítélése szerint kellő segítséget nyújtanak. Kifogás és hiányérzet főleg a természettudományos módszertani folyóiratokkal kapcsolatban hangzik el. A földrajz és biológia szakos nevelők pl. összehasonlítást is tesznek, és értékeléseikben minden esetben a földrajz javára döntenek úgy, hogy egyuttal a másikat elmarasztalják. Hasonlóképpen nyilatkozik egy kémia szakos nevelő is a televíziós adások értékelése kapcsán. Szó szerint: "minimális törekvés sincs a hazafias nevelés lehetőségeinek kihasználására."

2.a-b./ A tantervek és a tankönyvek ösztönzéseire vonatkozóan kb azt ismétlik a nevelők most is, mint amit a magyar irodalomnál, a történelemnél és földrajznál elmondottam. Ezekhez legfeljebb annyit tehetek hozzá, hogy általánosnak mondható a hivatkozás a tankönyvek szemléletesebb beállítottságára és nyilvánvalónak látszik a tankönyvek azon tendenciája, amely a tanulókat érzékletes

tényeken keresztül erőteljesebben kívánja meggyőzni. Néhányan megemlítik azt, hogy a tankönyvek a fontosat most inkább kiemelten tárják a tanulók elé, mint korábban.

c.// A Nevelési Terv az ajánlott tevékenységi formáin keresztül nyújt segítséget a nevelőknek a világnézeti nevelés, valamint a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre való nevelés cím alatt felsorolt tevékenységi rendszerben.

Mikor erről esik szó, a nevelők legszívesebben elővennék a Nevelési Tervet és annak megfelelő követelményein keresztül bizonyítanák ezt a segítséget.

Megállapítható, hogy a nevelők forgatják, lapozgatják a Nevelési Tervet. Az viszont nem mondható általánosnak, hogy a Nevelési Terv követelményrendszerét az adott viszonyoknak megfelelően módosítanák, illetve hogy erre nagyobb igyekezettel törekednének. Ugy látszik, hogy a tantervi követelményrendszer mintájára ezt is mintegy "tabuként" kezelik.

d.// Kiemelkedő nemzetközi eseménynek tekinthető ilyen szempontból: a N.O.Sz.F. 50. évfordulója, amely gazdag programot, hasznos tevékenységrendszert, felejthetetlen ünnepségsorozatot jelentett a tanulók számára. Ilyennek tekinthető a vietnámi háború, amely sajnos most már nagyon régóta tárgya az iskolai faliujságoknak, témája az osztályfőnöki óráknak, alkalmi hivatkozásoknak, stb. Ide sorolhatók a Szovjetunió igen sokirányú sikerei,

amelyekről már korábban is megemlékeztünk. Felfigyeltek a tanulók arra, hogy hazánk tagja a Bizottsági tanácsnak. De nem ritka beszélgetési téma az Amerikai nagyvárosokban lezajló tüntetések sem.

3. a./ A kérdésre nehéz röviden válaszolni, mondják a nevelők. Megítélésük szerint ezek a fogalmak állandó érésben vannak. Egyik felmérésem szerint ugyanis úgy látszott, hogy a tanulók tájékozottak a fogalmakat illetően, a felmérés után mégis több ízben arra kellett következtetnem bizonyos tanulói megnyilatkozásokból, hogy van még mit tisztázni. A tanulók ugyanis hajlandók elvetni a súlykot javunkra vagy kárunkra aszerint, hogy magyarság teljesítményére, erőfeszítésére, fejlődésére vonatkozóan legutóbb mit hallott. Olykor arról hall, hogy bizonyos tekintetben el vagyunk maradva, máskor arról, hogy ebben és ebben elértük a világszinvonalat. Az ellentmondásokat önkényesen oldja fel hangulata szerint, vagy a pillanatnyilag erősebben ható tényező alapján.

De lássunk néhány felmérésbeli mutatót is:

Az említett felmérésben az ötödikesek közül a 34 tanulóból 32 nem szeretne másutt lakni. A kettő közül az egyik Szovjetunióban, a másik Usában vélné jobban érezni magát. Indoklásaik közt pedig ilyen megállapítások szerepelnek: mert itt születtem, - mert ez az ország szép, - mert itt akarok dolgozni, mert szeretem a magyar történelmet.

Vagy: a 6. osztályban 32 tanuló közül a választott példaképet a magyar történelem nagyjai közül, lo Lenint tekintette példaképének, a többi olvasmányainak főszereplőiben jelölte meg példaképét, vagy ismerősei, rokonai /szülei/ közül választottilyent.

A tanulók általában tisztában vannak a felszabadulás jelentőségével. Tudják milyen változást jelentett ez szü-leik életében és az ő életükre vonatkozóan. Büszkék a magyar nép eredményeire, bármiről legyen is szó.

Mindezek ellenére sem merné egyik másik nevelő ki-jelenteni, hogy a kértzett fogalmi rendszer tekintetében teljes világossággal látnának. De tán még ha tudnának is valamilyen meghatározásokat, s mondjuk kielégítőeket adni, még ez sem volna bizonyíték arra, hogy az idézett fogalmi definíciókon keresztül felmérhető a tanulók hazaszeretete, mert a hazaszeretet ismeret is, érzelem is, cselekvés is, mindezeknek rendszere is, amelyek közül egy-egy mozzanat sohasem adhat teljes képet valakinek a hazaszeretetről.

Akadnak természetesen tanárok, akik ilyen egyszerű választ adnak: A fogalmak megértése az egyes osztályokban így alakul:

	haza:	hazafi- nemzet:	hazafiság:	nemzetközi- ség
V. osztály	igen	nem	igen	igen
VI. "	igen	nem	igen	nem
VII. "	igen	igen	igen	igen
VIII. "	igen	igen	igen	igen

b/ Erre a pontra érthetetlenül tekintenek a nevelők. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a nevelők e fogalmak megértését olyan folyamatnak tekintik, amely már az alsó tagozatban, sőt tán még korábban elindul fejlődésében, és szünet nélkül tisztul, érik ellentmondásokkal, majd megint gazdagabb lesz.

c/ Az eredmények tekintetében megítélésem szerint túl formálisnak kell minősíteni az ilyen summázott válaszokat:

Az egyes osztályokban a következő erkölcsi követelmények tekintetében mutatkoznak észrevehető eredmények:

V. osztályban: kötelességtudás és becsület,

VI. " : közösségért érzett felelősség,

VII. " : hazafiság.

VIII. " : nemzetköziség.

Már azért is formálisnak és alaptalannak kell tartani az ilyen válaszokat, mert a tanulók már az alsó tagozatban olvasnak távoli országok gyermekeinek életéről. Azok sorsát önkéntelenül is hasonlítják a magukéhoz, s így a tények természetes együttérzést váltanak ki bennük. Olvasnak továbbá magyar történelmi hősekről. Ezek iránt elismerés és rokonszenv ébred bennük. Mindezek természetesen még nem egyenlő szocialista hazafisággal, vagy nemzetköziséggel, de a fogalmak tartalmát végül is ilyen ismeretek, és ezen ismeretekhez kapcsolódó érzések, és mindezek nyomán érlelődő gyermeki elhatározások teszik.

d./ A módszerekre vonatkozóan elég szűkszavuan nyilatkoznak a nevelők. Itt is felsorolják az általánosan ismert módszereket. Bár egyik-másik tájékoztatásából érezhető, hogy a nevelő tisztában van a tények nélküli kijelentések hatástalanságával. Ezek a tények helyes felsorakoztatásáról, azok elemzéséről, a gyermekek általi mérlegelésről beszélnek. Mégis, mintha ezek is inkább akadémikus válaszok volnának, mint hű tükrözői azon nevelői törekvéseknek, amely azt szorgalmazza, hogy a tanuló maga próbálja megérlelni a maga saját meggyőződését, mivel hogy meggyőződést senkinek sem ajándékozhatunk, mert erre mindenki csak maga a saját erőfeszítésein keresztül tehet szert.

e./ Erre a kérdésre válaszként az egyik nevelő szó szerinti feleletét közöljük: "Gátol a felnőttek közönye, a család és a felnőttek negatív megnyilatkozása és példája, a felnőttek társadalmában a lelkesedés teljes hiánya, általában pedig a rossz példa. A szülők ezekre a kategóriákra nem figyelnek, helyesebben nem sokat hederítenek, természetesen néhány nagyon tudatos, pedagógiai intelligenciával rendelkező marxista szülő kivételével. Éppen ezért az iskolán kívül pozitív hatás ilyen szempontból, legalább is rendszeresen alig érik a gyermekeket".

-- E szigorú véleményérek igazolásául, példára is hivatkozik a nevelő: "Az egyik szülő értekezleten, ahol a

Vöröskereszt a véradást szorgalmazta, felállt, és kijelentette, hogy bizony ő nem ad vért, mert azt is kiviszik Vietnámba. Ezt a véleményét, folytatja a nevelő, nyilván nem titkolja gyermeke előtt sem, aki az iskolában hasonló véleményének pontosan az ellenkezőjét hallhatja. Érdekes megemlíteni ezzel kapcsolatban azt is, hogy a szülői megjegyzésre nem volt egyetlen egy szülőnek sem helyreigazító, vagy helyesbitő válasza, megnyugtató értelmezése, vagy valami, amit föltétlenül elvárt volna az ember."

Ezt a véleményt természetesen semmiképpen sem fogadhatjuk el úgy, hogy a legtöbb szülő odahaza a szocialista hazafiság és nemzetköziség ellen nem szűnik meg gyermekét kioktatni. A szocialista hazafiság ugyanis nem egy-egy ilyen vagy olyan megnyilatkozásból áll.

Természetesen azt a másik végletes megfogalmazást sem fogadhatjuk el megalapozottnak, amely szerint komoly gátja a szocialista hazafiság elmélyülésének nincs, hiszen a sok film, hatásos rendezvények, mégha volna is ilyen hatás, mindezeket ellensúlyozzák, s így tanítványainkban a kategóriákkal együtt az érzelem és a cselekvő hazafiság napról-napra "terebélyesedik".

Tény az, hogy odahaza sokmindent hall a gyermek még megfontolt családi légkörben is, pl. a romániai magyarokról, a cseh vendéglátók hűvösségéről, és más hasonló dolgokról,

illetve tényekről. De hall olyasmiről is, hogy a vezetők nem egészen nevezhetők áldozatkészeknek, sőt vagy hogy bizonyos felelős személyek, akiknek különösen gondjuk lenne a termeléssel való törődés, a népjólét, a szüntelen emelkedés, stb. annak más elsődleges gondjai vannak, amelyek mintha eléggé ellentétben állnának azzal, amit a gyerek az iskolában hall. Ez lehet igaz. Sőt tán nem egy esetben igaz is. De nem mondható az, hogy csak ilyen hatás éri a tanulókat otthon. Az sem mondható, hogy mindenkit ilyen hatás ér, még kevésbé az, hogy folyamatosan meg nem szünve érik a tanulókat ilyen hatások a családban.

A tények mégis arra figyelmeztetnek bennünket, hogy "élő nagyokról" lehetőleg ne beszéljünk superlatívuszos magasztalásokkal. A mindennapi dolgozó legyen névtelen, de olyan, akivel találkozik a tanuló és engedjük, hogy ezek közül a mi segítségünkkel kialakult erkölcsi normáin keresztül változtasson és ítéljen, értékeljen, lelkesedjen, utánozzon, cselekedjen.

f/ Az általános iskolai nevelők úgy látják, hogy tekintetben az általános iskola többet ad, mint a középiskola, ahol a tanulók azzal vannak elfoglalva teljesen, hogy ki mennyire bírja az iramot. Aki nem bírja, azt inkább a saját gondja és baja köti le. A tanárok pedig különösebben nem érnek rá ilyen kategóriák részletesebb elemzésére. Elég, ha a definíciókat le tudják diktálni, vagy

rövid közös próbálkozás után össze tudják tákolni.

Ezzel sem érthetünk úgy egyet, hogy a középiskolában végül is nem fejlődnek ezek a fogalmak. Annyit fogadhatunk legfőljebb el, hogy előnyösebben és izzóbban gazdagodhatna. Ezt viszont az általános iskola bármelyikére szintén elmondhatjuk.

Azt sem látjuk mindennek fölötti kritériumnak, amire az egyik kartárs hivatkozik, hogy t.i. az ő testületükben sok a párttag, tehát biztosítva van a szocialista hazafiságra való nevelés. Ugy vélem, hogy az általános iskola sokat tesz a tanulók hazafiságának helyes irányban való fejlődéséért értelmi és érzelmi téren egyaránt. Sőt azt is mondhatjuk, hogy az energiabefektetés tán fölösen nagy is. Nem látjuk ugyanis arányban az eredményt a befektett energiával. Ennek oka pedig megítélésünk szerint abban keresendő, hogy nem sajátítottuk el a leghatásosabb módszereit a meggyőzésnek, a szoktatásnak, a gyakorlásnak az erkölcsi nevelés területén. Mintha formális és időleges lenne egy-egy eljárás, ezért nem ver elég mély gyökeret mint hatás sem és mint eljárás sem.

4. a./ Az elmúlt évek uttörő munkáját - válaszolják a nevelők, - a "Vörös Zászló hőseinek útján" elnevezésű mozgalom foglalta keretbe, amely a N.O.Sz.F. 50. évfordulóján, november 7.-én zárult ünnepélyes keretek között. Ez a mozgalom kiváló lehetőséget adott arra, hogy a magyar

nép dicső harcait, forradalmait a világ más népeinek har-
caival összefüggésben, s a nemzetközi proletáriátus osztály-
harcainak menetében ismerjék meg a tanulók. Az egymás után
következő akciók, - Három tavaszt ünneplünk, - Harsan a kürt-
szó, - A lenini zászló alatt, - Auróra -: - érdekesen, a
gyermek számára vonzó módszerekkel és eszközökkel mutatták
be a magyar nép küzdelmét az idegen elnyomók, és saját el-
nyomói, kizsákmányolói ellen: rámutatva 1917. és a Szovjet-
unió létének jelentőségére."

Nagy fontosságot kell tulajdonítani továbbá a azocia-
lista hazafiságra való nevelés szempontjából az uttoróközös-
ségek által kifejtett érzelmi hatásoknak, a hadijátékoknak,
laktanyalátogatásoknak és a honvédelmi szakköröknek, amelyek
állampolgári fegyelemre, valamint a tanulmányi és otthoni
kötelességek maradéktalan teljesítésére egyaránt nevelnek.

A többi szakkörben az egyes szaktárgyi órákon folyó
nevelőmunka mélyitődik el. A földrajz-szakköri foglalkozások-
kon pl. feltérképezik az iskola tanulóinak külföldi levele-
zéseit, s azokat a helyeket, amelyről legtöbbször esik szó
politikai vagy társadalmi tárgyú beszélgetések alkalmával.
Továbbá levelezőlapokat gyűjtenek, s ebből földrajzi egységek
szerint albumokat készítenek, hogy a baráti országok nevezetes
tájait képpzerűen is láthassák. Történelmi szakkörökön helyi
dokumentumokat gyűjtenek. - Irodalmi órákon az olvasómozgalom
kiszélesítését szorgalmazzák olyan tárgyú olvasmányokra vo-
natkozóan, amelyek különösen alkalmasak a hazaszeretet ér-
zéseinek ápolására.

Egészen részletes ismertetését adja az ilyen szakköri munkának az egyik testnevelő szakos tanár, akinek választát a következő pontban ismertetem.

b./ Kartársunk sorra veszi a Nevelési Terv fontosabb kivánalmait és azokhoz kapcsolja azokat a reflexiókat, eljárásokat, tevékenységeket, amelyeknek elvégzését hatásosnak tartja a szocialista hazafiságra való nevelés szempontjából.

"Tudjon arról, ami neki is épül", idézetéhez ezt fűzi hozzá: Rá kell mutatni minden olyan iskolai fejlődésre, amihez tanulmányai során köze van. Pl. hogy a tanterem, a tornaterem korszerű, s hogy az övé, neki épült. Tehát karbantartása és fejlesztése őt is segíti.

"Legyen büszke népünk hősi harcára a sport terén is!"

Meg kell ismertetnünk a világbajnokságok és világversenyek során feltűnt magyar, heves megyei és egri neveket, személyeket. Legyen büszke Bárány Istvánra, de szeretettel találkozzon Katona Jóskával, stb.

"Az eredményekért meg kell dolgozni". Sportolóink életrajzának ismertetése során azt domborítjuk ki, hogy ők is csak szivós munkával, fáradságosan, sok-sok lemondás árán tudtak nagyszerű eredményekhez eljutni.

"Értékelje helyesen a szocialista tábor sportolóinak együttműködését." Próbálja megérteni a baráti és bajnoki találkozók fejlesztő hatását akkor is, ha nem magyar sportoló lett a győztes. Nevel a TV-ben végignézett nemzetközi

atlétikai viadal, vagy a Képes Sportban közölt sportnagyságok szereplése, de csak akkor, ha erről el is beszélgetünk, és rámutatunk arra, hogy mit kell észrevenni, mit hogyan kell értékelni. Ilyen beszélgetésekre hosszabban a testnevelési órákon természetesen nem kerülhet sor, de annál több beszélgetési és vita alkalmat nyújthatnak a szakkörök egy-egy kérdés alkalmas kiélezésével. Így pl. Mi lesz a kiöregedett sportolókkal. Kik hová kerülnek? Kikről hogyan gondoskodnak nálunk, másutt, nyugaton?

Igy valóban nevelőhatásuk lehetnek a szakkörök megfelelő tanári irányítás mellett.

c/ Az osztályfőnöki órák felhasználási módjára vonatkozóan megemlítik a nevelők a tanulók számára megjelölt és kiosztott gyűjtőmunkákat. A tanulók egy héttel az osztályfőnöki óra előtt megkapják feladataikat. A tapasztalat az, hogy a tanulók a szereplési vágy kielégítése kedvéért is, de egyáltalán a megbízatások maradéktalan elvégzése miatt tehát önbecsülésből, nem egyszer pedig sikerült motiválás esetén hazafias érzületből, büszkeségből, lelkesedésből nagy buzgalommal, nem egyszer pedig meglepő eredménnyel végzik el ilyen feladataikat. Így pl. nagy igyekezettel kutattak otthon és környezetükben régi ujságok, képek után, vagy éppen az otthoni szórakozásukat, szabadidejüket szentelik olyan céloknak: azzal az elhatározással ülnek le a rádió és a televízió elé, hogy anyagot gyűjtsenek. Többször előfordul, hogy egy-egy tanuló nagy színészt

utánozva verset tanul be és mond el, idősebbektől hallott történeteket ismerteti egy-egy osztályfőnöki órán. A tanulók szívesen hallgatják és nézik végig ezeket a szerepléseket, ha az osztályfőnök tájékozott a szereplések tartalmát illetően, és gondol arra, hogy a különböző célzatu ismeretanyagot megfelelő módon előkészíti, összekapcsolja a másikkal, vagy éppen ellentétbe állítja.

Igen hasznosnak mutatkozik az osztályfőnöki órákon végzett séták arra, hogy ráirányítsuk a tanulókat fejlődésüket dokumentáló létesítményekre, illetve jelenségekre.

Igy pl. hogy milyen jól öltözöttek az emberek, milyen sok a gépkocsi, s hogy mindez nem magától van, nem mindig volt így szocialista rendszerünkben sem. Sajnos nincs mód arra, hogy több alkalommal is végezhesünk ilyen sétákat, hogy azok tapasztalatait rendszeresen egymásra építsük, - állapítja meg az egyik nevelő.

Hatásosnak tartják a nevelők az osztályfőnöki órákon való vetítéseket is, különösen egy-egy erkölcsi fogalom tisztázása előtt a szükséges tényanyag biztosítása céljából. "A szívhez szóló szólamok" helyett sokkal meggyőzőbben beszélnek a kövek, a gyönyörű tájak, alkotó-építő emberek tettei, stb. Panaszkodnak a nevelők, hogy az ilyen célzatu filmekben a választék, sajnos elég szegényes.

d./ Az egri nevelők pl. mindennek előtt arra mutatnak rá, hogy a város és környéke abban a szerencsés helyzetben van, hogy rendkívül gazdag történelmi és műemlékben.

A vármúzeum híven őrizi a dicső várvédő harcok emlékét. Ezeket évenként nemcsak megtekintik a tanulók, hanem az Egri csillagok olvasása által keltett érdeklődésük többszöri látogatásra is arra ösztönzi őket, hogy egy-egy szakavatott vezetőt, várismerőst alaposan kikérdezzenek: mi, hogy, hol, miképpen zajlott le, s hogy az egyes emléktöredékek mi köze a megismert eseményekhez.

Egy-egy ilyen látogatás után olyan lázba jönnek a gyerekek, hogy szinte fel lehetne turáni velük a fel nem tárt várat, s milyen jó lenne, ha a napközis foglalkoztatással törődők a tanulók ilyen befoglalására is gondólnának, - állapítja meg az egyik nevelő.

5. A szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség, valamint a nemzeti büszkeség körüli viták jelentős hatással vannak a nevelőkre, a tanulóifjúságra és általában az ilyen irányú nevelőmunkára. Mint a beszélgetésekből kitűnt, a v i t a segít világos képet alkotni arról, hogy mi az igazi, korszerű hazafiság, mi a szocialista hazafiság és mi a proletár nemzetköziség tartalma és jelentősége. A szocialista eszmeiség fejlesztése mellett egyre hatékonyabban érvényesül a szocialista nemzetköziség ápolása. A nevelők mintegy vallomásszerűen egyetértenek abban, hogy szocialista hazafiság nélkül nincs igazi nemzetköziség, ahogy szocialista hazafiság sem lehetséges szocialista nemzetköziség nélkül. A szocialista

hazafiságnak része a hazafias önértzet. Ez az önértzet büszke népünk értékeire, a felemelkedésért vívott múlt és jelen küzdelmeire, e küzdelmek olyan képviselőire, mint Dózsa, Rákóczi, Kossuth és Petőfi, Károlyi, Kun, Landler és Stromfeld, Schönherz és Bajcsy-Zsillinszky, Rajk László, Münnich Ferenc és mások. De hazafias büszkeségünk nemcsak a múlt forrásaiból táplálkozik. Joggal tölthetnek el bennünket büszkeséggel több mint két évtizedes harcunk és munkánk eredményei, szocialista vívmányaink.

Önmagában azonban a hazafias büszkeség, a hazafiui önértzet nem azonosítható az igazi hazaszeretettel, az igazi hazafiság egészével. Az igazi hazafiságnak - mint Széchenyi, Petőfi, Ady, József Attila, Radnóti hazaszeretetének, mint 1919 hősei, s a fasiszta elnyomás kommunista mártírjai hazaszeretetének - része a nemzeti elmaradottság, a nacionalista bűnök, a megalkuvás feletti nemzeti szégyenérzet és felháborodás is, amely 1944-hez, a hazaáruláshoz, a nemzetvesztéshez, katasztrófához vezetett. Az igazi hazafiság arra kötelez bennünket, hogy szaksunk a "fortélyos félelemmel", a mindenhez való alkalmazkodással, a közügyek iránti közömbösséggel. Ezeknek az évszázados terheknek a maradványai részben még ma is bénítják, korlátozzák az új, szocialista nemzet fejlődését, népünk alkotó erejének teljesebb kibontakozását.

Az új, szocialista hazafiságot a munkásosztály forradalmi élcsapatának, a pártnak, s a nép közéletileg tevékeny, a szocializmus ügyét tudatosan magáénak valló részének kell a népben életre keltetni. Ehhez világos képet képet kell alkotni és adni arról, hogy mi az igazi, korszerű hazafiság, mi a szocialista hazafiság tartalma és jelentősége.

6./ Az egyik nevelő így kezdi válaszát: "Nagyon nehéz ezzel kapcsolatban kiforrott véleményt mondani, hiszen a szülőkkel való kapcsolatunk nem teljes, főleg pedig nem elég bizalmas.

Mégis úgy látszik, hogy a szülők jelentős hányada az iskola és a kultúra objektív forrásaira /rádió, TV/ bízva a nevelést általában is, a hazafias nevelést pedig különösen, esetenként pedig majdnem teljesen.

Ez bizonyos értelemben jó, mert az iskolában, a TV-n és rádión keresztül a helyes irányvonalat kapják a tanulók. Ugyanakkor a szülő természetes, családi, meghitt hangulatot biztosító beszélgetés, a közvetlenül is érezhető személyes állásfoglalás hatását nem pótolhatja semmi. Éppen ezért nagy feladata a társadalomnak az, hogy a szülőket felhozza arra a neveltségi szintre, ahová a tanulókat is fel akarjuk emelni. Különben ugyanis a szülők törvénytörően kiesnek gyermekeik neveléséből, s az elmondottak alapján, még tán ez a jobbik eset. Ahogy tanítani nem lehet kisebb tudással, ugyanugy nevelni sem tud senki sem kisebb neveltségi

szinttel.

Beszámolnak a nevelők arról, hogy vannak olyan szülők, akik az uttörőmunkát társadalmi munkának, vagy szórakozásnak tekintik, s ezért nem egyszer kerül a tilalmi listára, mint nem szükséges és nem is fontos valami. Így kerülnek tilalmi listára az őrsi gyűlések, a november 7-i ünnepélyes hálátüz, a vasárnapi őrsi kirándulás. Ez utóbbit igen sokszor a jobbmódu párttagok miatt nem lehet lebonyolítani, mert a család kirándulni megy a Kékesre, a Galya-tetőre, stb.

VII.

JAVASLATOK A SZOCIALISTA HAZAFISÁGRA
ÉS PROLETÁR NEMZETKÖZISÉGRE NEVELÉS
HATÉKONYSÁGÁNAK FOKOZÁSÁRA

A hazafias nevelés hatékonyságának fokozása érdekében a nevelők részéről számos javaslat hangzott el. Bár ezek a javaslatok az anyag tárgyalása során is szükségyszerűen felmerültek, mégis úgy érzem, a jelentősebbeket célszerű "Javaslatok" formájában újra fogalmazni.

A nevelők egyöntetű véleménye, hogy szakszerű és pontos tájékoztatásuk lenne a legfontosabbak egyike. Nem csak az ilyen irányú cikkek, hanem több olyan óra leírása és közlése is fontos lenne, ahol a nevelő ezeket a feladatokat az óra menetében maximálisan kihasználta.

Még több iskola és egyéb TV-adást és rádió-adást kellene szentelni e célnak. Az utóbbi időben öröndetes e téren a változás.

A nevelő részére is sok konkrét ismeretre lenne szükség, példákra. Szemléltető eszközöket is kellene e célból készíteni és használni.

A tanulók részére egy Nemzeti Atlasz kiadását kéri, amelynek ára olyan lenne, hogy minden tanuló megvehetné, és benne hazánk alaposabb megismerése és nem utolsó sorban megszerettetése érdekében különféle rajzok, részletek, ágazati térképek, összehasonlítási adatok stb. szolgálnák a célt. A földrajzi atlasz csak két oldalt szentel hazánknak, holott az általános iskola 5. és 8. osztályában földrajzból hazánkkal hosszabb ideig is foglalkoznak.

A Nemzeti Atlasz sok politikai vonást is tartalmazhatna.

ami a magyar haza szempontjából sorrendőntő fontossága, vagy csak egyszerűen befolyásolja gazdasági életét. Pl.: KGST országok kapcsolata hazánkkal. A Varsói Szerződés országai stb.

A nevelők nem tartják helyesnek, hogy csak a saját pénzükön nézhetik meg hazánkat, ritkán kerülhetnek be valamilyen kedvezményes országjárásba, ezért inkább csak a különféle adások és folyóiratok információjára vannak utalva, ami nem sokkal több, mint amit a tanulók maguk is iskolán kívül megszerezhetnek.

Csak részben megoldott a tanulók országjáró tanulmányutja. A kedvezmény ha ugyan van is, nagyobb is lehetne, jobban kellene megszervezni és támogatni az ilyen irányú meglévő kezdeményezést. Nagyon sok fáradtsággal jár egy-egy ilyen ut lebonyolítása és bizony a nevelőre nagy gondot hárít. Jó ha megdicsérik azután érte és nem úgy értékelik, mintha a tanítást igyekezne lazítani.

Az ötletszerű iskolai kirándulások helyett 8 évre szóló komplex jellegű kirándulási terv összeállítása, mely olcsón minél nagyobb számú tanuló részére lehetővé tenné hazánk megismerését az iskolától kiindulva a távolabbi vidékekig.

Haladó nemzeti hagyományainknak tudatos és eredményes ápolását.

A SZU iránti barátság és megbecsülési érzésének nevelését a tényleges eredmények /nem szólamyszerű/ elismerésével.

Nyílt és őszinte beszélgetés a tanulókkal a "területi igényekről", a külföldön élő magyarok helyzetéről, határok kérdéséről.

A nemzeti büszkeség érzetének nevelése és ennek magasabb szintre emelése a szocialista tábor tagja lenni érzetére, úgyelve, hogy a kettő ne zárja ki egymást.

A nevelők többsége azt kívánja, hogy csökkentsék az óraszámot, mert a tanítási órákra való komoly felkészülés nagyon igénybe veszi idejüket. A magas óraszám egyrésze kimeríti őket, s az osztályfőnöki órákra nem jut annyi energia, mint amennyit igényel, másrészt azzal jár együtt a magas óraszám, hogy sok órára kell készülni, ami a délutánt foglalja le, s kevesebb idő jut a gyerekekkel való törődésre, amire viszont a tanulók az elmondottak alapján nagyon is rászorulnak.

A másik javaslat az, hogy kapjanak a nevelők közvetlenebb segítséget az osztályfőnöki órákra, és a tanulók is valamilyen könyvecskét, amely a legfontosabb fogalmak definícióit és értelmezését tartalmazza. Több osztályfőnöki óratervezettől sem kellene félni, ha azok anyagot és metodikai útmutatásokat adnak. Hány osztályfőnöki óra válna így tartalmasabbá, s mennyire nevelődne a nevelő is, és tán a szülő is a gyermekekkel együtt.

Valamiképpen meg kellene oldani a szülők nevelését.

Ugy látszik az előadások nagy tömeg számára nem elég hatásosak. Közvetlen beszélgetésekkel kellene próbálkoznunk. Egyesek ezzel kapcsolatban úgy vélekednek, hogy az üzenetekben is kellene gondolni a pedagógiai feladatokra.

VIII.
Z Á R S Z Ó

A nevelők és a tanulók válaszainak elemzéséből, valamint a beszélgetésekből leszűrte tapasztalatokból ki-
tűnt az élet által oly sokszor igazolt tény: hogyha
az ifjúság körében megfelelő hatásokkal végezzük a
szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre
nevelést és minden esetben bátran tisztázzuk az ezzel
kapcsolatos fogalmakat, ha például adunk hazafias lelke-
sedésből és áldozatvállalásból, ha fórumot és lehetőséget
biztosítunk a cselekvésre, akkor a hazefias érzés fej-
lesztéséhez eredményesebben használhatjuk fel a szocia-
lizmus emberformáló erejét is. A sokrétű feladatok gya-
korlati megoldásában a nevelők számára a legmaibb fel-
adat, hogy a hazefias nevelést minden foku és fajta
iskolában sokkal erőteljesebben hangsúlyozzák. Meg kell
értetni az ifjúsággal, hogy a szocialista hazafiság és
a proletár nemzetköziség egymást feltételező egység.
A hazafiság és a proletár nemzetköziség érzése nélkül
nem létezhet szocialista hazafiság és szocialista pat-
riotizmus nélkül sem létezhet proletár nemzetköziség,
csak kozmopolitizmus, vagy cinikus nemzeti nihilizmus.
Akiben nem él egy közösséghez való tartozás élménye,
az sohasem lehet egy más néppel, annak gondjaival szo-
lidáris. A hagyományokra támaszkodva fiataljainkban
fel kell kelteni a nemzeti büszkeség érzését, s tuda-
tosítani kell bennük, hogy jogos örökösei vagyunk mind-
annak, ami történelmünkben haladó, életképes, jövőbe mutató.

Az iskolai oktató-nevelő munka során tisztázni kell a hazaszeretet, a hazafiság esztélytartalmát és a más népek megbecsülésének egymáshoz való viszonyát is. Ebben az egymáshoz való helyes viszony kialakításában hangsúlyozni kell a szülőföld, a haza, a nemzet mélységes, fenntartás nélküli szeretetét, azzal, hogy őszinte, igaz meggyőződéssé vált hazafiság nélkül nem létezhet egymást megbecsülő proletár nemzetköziség sem. Értsék meg és érezzék át a fiatalok, hogy minél szorosabban zárkóznak fel egymás mellé a szocialista országok, minél sokoldalúbban működnek együtt, annál mélyebben kapcsolódik össze a hazafiság a nemzetköziséggel. Arra kell törekedni, hogy a mindennapi oktató-nevelő munka során elsajátított ismeretek minél hatékonyabban segíthessék a hazafias és internacionalista érzések kialakulását és sokkal többet kell törődni az ilyen irányú nevelést segítő eszközökkel és módszerekkel is. A céltudatosan alkalmazott és megfelelő tárgyi ismeretekre épülő meggyőzésnek a jövőben sokkal nagyobb szerepet kell biztosítani.

A vizsgált téma, ahogyan az a többféle megközelítéshől is kitűnt, szinte kimeríthetetlen. Bonyolult, összetett kérdéssel állunk szembe, mert a hazafiságban értelmi, érzelmi és akaratú tényezők játszanak szerepet, következésképpen áthatja és át is kell hatnia a nevelés egészét. A hazaszeretetre való nevelés ugyanis a közösségi

és munkára nevelésnek, de az esztétikai, testi nevelésnek is tartalmat ad. Ezért nem lehet "reszortkérdés", s nem lehet egyik vagy másik szerv feladata. A tudatos, tettekben megnyilvánuló hazafiság folyamatosan bontakozik ki, s jut el az ösztönös hazafiságtól a demokratikus hazafiságon keresztül a proletár internacionalizmussal ötvözött szocialista hazafiságig.

Ha végül is a magam és nevelő társaim számára konkrétan szeretném én is megfogalmazni a hazafias és internacionalista nevelés legfontosabb, legidősebb feladatait, akkor minden nevelésre hivatott szervnek és egyénnek az alábbi témákra kellene fordítania figyelmét:

1. A hazafiság osztálytartalmának erősítése,
2. A nemzeti öntudat és önérték, a nemzeti érdekek fokozottabb hangsúlyozása,
3. A szocialista internacionalizmus érzésének fejlesztése,
4. A honvédelmi nevelés fokozása,
5. A hazafias nevelés érzelmi hatékonyságának fejlesztése.

Az ilyen komplex, egymással szorosan összefüggő feladatok eredményes megoldása természetesen sok mindent feltételez. A nemzeti múlt értékeinek és a forradalmi hagyományok felhasználásának helyes arányát: a felzabálás utáni fejlődés eredményeinek intenzívebb bemutatását, a példaképek, eszményképek, a ma hőseinek csatasorba állítását és nem

utolsó sorban annak mindenekfölött való tudatosítását, hogy a tanulók szocialista hazaszeretetre, a szocialista társadalmi rendhez és a néphez való hűségre nevelésben a legfőbb szerepe a pedagógusnak van. A céltudatos és eredményes munka alapvető feltétele, hogy a nevelők maguk is tudatos viszonyt alakítsanak ki az épülő szocialista hazához. Nevelőmunkájuk során sohasem feledjék, hogy az igazi hazafiság nem külső máz, hanem olyan mély érzelem, amely áthatja az ember legbelsőbb énjét. Eppen ezért a hazafias nevelés az iskolákban csak akkor lehet sikeres és helyes, ha a nevelő egész személyisége hat a tanuló személyiségének egészére. A pedagógus mindennapi nevelő munkája során nem azt a hazafiságot ülteti át tanítványaiba, amelyet intellektuálisan tanít és bizonyít, hanem amelyet ő maga hisz és él. Az ifjúság nem aszerint az érzület szerint fog cselekedni amelyet mondanak neki, hogy cselekedjék, hanem aszerint, amelyről látja és tapasztalja, hogy a nevelő is aszerint él és cselekszik. Az igazi hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelés tehát feltételezi a nevelő érzületének komolyságát és őszinteségét. Példát kíván az ifjúság, hogy hogyan élje mindazt, amit a társadalom, a könyvek és a tanítás követelnek. És ez a példa elsősorban a pedagógus kell hogy legyen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

FELHASZNÁLT IRODALOM

A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus
időszervi kérdései

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi
Bizottsága mellett működő Kulturpolitikai
Munkaközösség állásfoglalása

Társadalmi Szemle, 1974. 10. szám

Csatári D.: Nemzetköziség, hazafiság ma
Népszabadság, 1974. szeptember 19.

Király István: Hazafiság és forradalmiság
Kosuth Kiadó 1974.

Dr. Ágoston Gy. A hazafiságra nevelés és a honvédelmi
nevelés a szocialista pedagógia rendszerében
in: A szocialista hazafiság időszervi kérdései,
Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1974.

Konsztantyinov F.T. Az internacionalizmus és a hazafiság
napjaink ideológiai harcában
Népszabadság, 1974. november 30.

Az általános iskolában folyó hazafias nevelés tapasztalatai,
a ~~MM~~ Közoktatási Főosztálya által Békés-
csabán rendezett ankét anyaga, Budapest,
1969.

Óvári M.: Hazafiság és nemzetköziség
Népszabadság, 1968. március 14.

Jáki L.: Tanácskozás a szocialista hazafiságról

Köznevelés, 1968. 21. szám

Mód A.: Nemzeti érzés vagy nacionalizmus?

Népszabadság, 1967. március 12.

Pach Zs.: Nemzeti önismeret - nemzeti öntudat

Népszabadság, 1967. március 26.

A szocialista hazafiság

Pedagógiai Szemle, 1967. XVII. évf. 4. sz. 363.

A hazafias nevelés néhány tapasztalata az általános

iskolai történelem órán.

Szerk. Filla István Budapest, 1967.

Korszerű hazafiság. - Országos tanácskozás jegyzőkönyve.

Kézirat - Eger, 1967.

Fedor B.: A szocialista hazafiságra és proletár interna-

cionalizmusra nevelés tapasztalatai és feladatai

a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat budapesti

szakosztályának munkájában.

Filozófiai Közlöny, 1966. 2. sz. 142-149. 1.

Komócsin Z.: Nemzeti érdek és nemzetköziség

Népszabadság, 1966. március 24.

A szocialista hazaszeretetre nevelésről

A Hazafias Népfront 1966.-ban rendezett vitája

/Elnök: Dr. Kovács Máté/

Temesi A.: A hazafias nevelés néhány kérdése

Köznevelés, 1953. X. évf. 22-23. sz. nov.25.

Megtanultuk még jobban szeretni hazánkat és még jobban szeretni a Szovjetuniót

Köznevelés, 1952. VIII. évfolyam 2. sz. 33

A hazafias nevelés érdemei és hibái

Sajtóvita a "Dunántúli Napló"-ban a hazafias nevelésről

Köznevelés, 1952. VIII. évf. 24. sz. 742.

Hazafiságra és munkára nevelés a biológia-tanításban

Köznevelés, 1950. VI. évfolyam 22-23. sz.

A szocialista hazafiságra nevelés a történettanítás

keretében Köznevelés, 1950. VI. évf. november 24.

Hazafias nevelés iskoláinkban

Köznevelés, 1950. VI. évfolyam 24. sz.

Szocialista hazafiságra nevelés az ált. isk. magyar óráin

Köznevelés, 1950. VI. évf. 26. sz.

Bóka L.: Hazafiság és nemzetköziség

Köznevelés, 1949. 5. évf. 14-15. szám

Napirenden a hazafias nevelés

Köznevelés, 1966. 24. sz. 938-949. 1.

Kazár L.: A hazafias nevelés feladatai a középiskolában.

Részlet a gimnázium utasításból.

A földrajz tanítása. 1965. 2. sz. 44. 47. 1.

Somos L.: A szocialista hazafiságra nevelés lehetőségei

tanulmányi kirándulásokon. Eger, 1965. 87-107. 1.

Egri Tanárképző Főiskola tudományos közleményei.

Dr. Somos L.: Az országjáró kirándulások érzelmi hatása és a hazafias nevelés. Köznevelés 1965. XXI. évf. 21. szám 866. o.

Tóth L.: Neveljünk hazaszeretetre!

Vöröskereszt Családi Lapja. 1965. 4. sz.

Hazafias nevelés a kísérleti olvasókönyvekben

Köznevelés 1965. XI. évf. 11. sz.

Bólyai I-né Proletár internacionalizmusra nevelés

Harsányi I. időszerű kérdései. Az Országos Pedagógiai

Veress J. Intézet munkatársainak ideológiai konferen-
ciái. Pedagógiai Szemle, 1964. 6. sz. 598-609. l.

Szántó L.: A "szűkebb haza" a szülőföld szeretete és a
hazafiság.

Tudósító, 1964. 1/2 sz. 23-26. l.

Tari J.: Korszerű hazafias nevelést!

Köznevelés, 1964. 4. sz. 121-124. l.

Pedagógusok szerepe a szoc. nemzetköziségre nevelésben.

Pedagógiai Szemle, 1964. XIV. évf. 6. sz.

598. oldal.

Berencz J.: Hazafias nevelésünk néhány időszerű kérdéséről

Pedagógiai Szemle, 1963. 239. oldal.

Dr. Neuer G.: A nemzeti kérdés és a szocialista hazafias
állampolgárok nevelése.

Pedagógiai Szemle, 1963. XIII. évf. 6. sz. 585.o.

Sántha P.: A szocialista hazaszeretet, szocialista
nemzetköziség.

Budapest, 1963. Tankönyvkiadó 89. l.

/Osztályfőnöki füzetek a középiskolai tanárok
számára 25./

Szeecsődi: A hazáról és a hazafiságról.

Ifjusági Lapkiadó, 1963.

Tálas G.: Internacionalista nevelés a 6. kerületi Viola utcai iskolában. Köznevelés, 1963. 1. sz. 26 l.

A neonacionalizmus terjesztésének fő módszerei az ellenforradalmi rendszer idején.

Pedagógiai Szemle, 1963. III. évf. 5. sz. 441.

Hogyan tükröződik hallgatóink erkölcsi fejlődésében a szocialista hazaszeretet és a proletár internacionalizmus.

Pedagógiai Szemle, XIII. évf. 10. sz. 1963. 91.o.

Katona B-né: A proletár internacionalista nevelés lehetőségei a magyar irodalomtörténet tanításában.

Magyartanítás, 1962. 4. sz. 157-163. 1.

Nyakas L.: A nagy történelmi személyiségek és szerepük az igaz hazafiságra való nevelésben.

Történelemtanítás, 1962. 6. sz. 15-18. 1.

Polgár J.: A természet hazaszeretetre nevel. Fiatal Pedagógusok a természetjárás jelentőségéről. Turista, 1962. 9. sz. 27 l.

Szeecsődi L.: A hazáról és a hazafiságról. Budapest 1962.

Ifj. Lapk. 91 l.

/KISZ - vezetők kiskönyvtára/

Bencze L.: Műveltség és szocialista hazafiság.

Népművelés, 1961. 2, 4-6, sz. 3, 4, 5, 11, 5.1.

Bábolnai L.: A népek közötti barátság ápolása iskolánkban.

Köznevelés, 1961. 23. sz. 718-719. p.

Kerékgyártó E.: A szocialista hazafiság, kérdéseinek
néhány oktatási tapasztalata és követelménye.

Népművelési Értesítő, 1961. 2-3. sz. 32-49.1.

Oberländer E.: A proletár nemzetköziségre nevelés lehetőségei a magyar irodalom tanításában.

/Néhány elvi kérdés és tanítási tapasztalat./

Magyartanítás, 1961. 6. sz. 243-247.1.

Szántó I.: A hazafiságra való nevelés Hevesben /1-3/

Népművelés, 1961. 8-10. sz. 8-9, 11-12, 9-10.1.

A népek közötti barátság ápolása iskolánkban

/Köznevelés 1961. XVII. évf. 21. sz. 718/

A burzsoá nacionalizmus elleni küzdelem és a proletár nemzetköziség ápolása az Állam és Jogtudományi

Karon. Felsőoktatási Szemle, 1961. 3. sz.

165-169. 1.

Jakovlev: Fehér darvak. Gondolatok az internacionalista nevelésről.

Asszonyok, 1960. 11. sz. 36-37 1.

Juhász F.: Az általános iskolai tanulók hazafias érzel-

Nagy J-né: meiről. /Részlet az 5. és 7. osztályban végzett vizsgálat adataiból.

Pedagógiai Szemle, 1960. 1. sz. 8. 24. 1.

Koch F.: A nacionalizmus elleni harc irányelvei a földrajzban. Felsőoktatási Szemle, 1960. 10.sz.

593-606. 1.

Málík L.: A szocialista hazafiságra nevelés gyakorlatáról.

Művelődési Tájékoztató 1960. december 16-21. 1.

Székely B.: Hazafias nevelés a kísérleti gimnáziumok második osztályában. /Irodalomtörténet/

Magyartanítás, 1960. 4. sz. 14-20. 1.

Tedeschi M.: A hazafias nevelés tartalma a reformkor tanításában.

Magyartanítás, 1960. 1. sz. 20-26. 1.

Tedeschi M.T.: A hazafias nevelés és Petőfi tanítása a gimnáziumban.

Magyartanítás, 1960. 3. sz. 1-8. 1.

Az általános iskolai tanulók hazafias érzelmeiről

Pedagógiai Szemle, 1960. 1. 8.

Bodnár I.: Néhány gondolat a nacionalizmusról.

Köznevelés, 1959. 419.

Kerékgyártó I.: Gondolatok a hazafias nevelésről.

Köznevelés, 1959. 25-26 1.

Kiss Gy.: Jegyzetek az igaz hazafiságról és a burzsoá nacionalizmusról. /1-3/

Óvodai Nevelés, 1959. 303-307, 336-341, 375-380. 1.

Poltorák D.: A tanuló-ifjúság internacionalista nevelése.

Pedagógusok Lapja, 1959. 3. sz. 6. 1.

Somos L.: A hazafias nevelés lehetőségei tanulmányi kiránduláson. Köznevelés, 1959. 40-42. 1.

Székely Gy.: Gondolatok a szocialista hazafiságra és internacionalizmusra nevelés kérdéseiről.

Felsőoktatási Szemle, 1959. 205-209. 1.

Szokolyszky I.: Válasz egy vitakérdésre. Demokratikus hazafiság - szocialista hazafiság.

Pedagógusok Lapja, 1959. 4. sz. 2. 1.

Székely Gy.: Gondolatok a szocialista hazafiságra és internacionalizmusra nevelés kérdéseiről.

Felsőoktatási Szemle, 1959. 205-209. 1.

Szokolyszky I.: Válasz egy vitakérdésre. Demokratikus hazafiság - szocialista hazafiság.

Pedagógusok Lapja, 1959. 4. sz. 2. 1.

Gondolatok a hazafias nevelésről

/Köznevelés, 1959. XV. évf. 2. szám. 25. o./

A hazafias nevelés lehetőségei tanulmányi kiránduláson

Köznevelés, 1959. XV. évf. 2. szám. 40. o.

Hazafiság és internacionalizmus

Köznevelés, 1959. XV. évf. 5. szám. 113. o.

Neveljünk a proletár nemzetköziség szellemében!

Pedagógiai Szemle, 1959. 425-428.1.

Hazafisággal a nacionalizmus ellen.

Pedagógiai Szemle, 1959. 781-785. 1.

Szerkesztőségi cikk.

Gaál G.: Világnézeti és hazafias nevelés

Köznevelés, 1958. XIV. évf. 12. szám

- Ágoston Gy.: Neveljük az uttörőket szocialista hazafiságra. Köznevelés, 1957. XIII. évf. 6. sz. 127.
- Majzik L-né: Neveljünk az internacionalizmus szellemében
Köznevelés, 1956. XII. évf. 7. szám 150.
- Bellér B.: Történelemtanításunk és hazafias nevelésünk
időszerű kérdéséről
Pedagógiai Szemle, 1955. 313. o.
- Dr. Bellér: A hazafias nevelés vitás kérdéseit
Budapesti Nevelő, 1955. március 16.
- Gólisz F.: Nyári tanulmányutunk a hazafias nevelés
szolgálatában
Köznevelés, 1955. XI. évfolyam 19. sz. 451. o.
- Mi a haza és a hazafiság valódi értelme?
Pedagógiai Szemle, 1955. 313.
- Czéhmaster I.: Hazafias nevelés a magyar irodalom óráin
Köznevelés, 1954. X. évf. 9. sz. 206. o.
- Szilágyi P.: A hazafias nevelés néhány kérdése az irodalom
tanításában
Köznevelés, 1954. X. évf. 14-15. sz.

JAVASOLT IRODALOM

JAVASOLT IRODALOM

VAJNA: Gondolatok a tanulói ifjúság hazafias neveléséről

Honvédségi Szemle, 1968. 3. sz.

A honvédelmi nevelés feladatai az iskolai oktató-nevelő
munka során

Kézirat - Tankönyvkiadó, 1968.

Iskola és honvédelem

Tankönyvkiadó, 1968.

Bodó L.: A hadtörténeti irodalom és az életrajzi kisregé-
nyek szerepe a szocialista hazaszeretetre neve-
lésben. Századok, 1967. 101. évf. 1-2. sz.

Hegedüs A.: A szocialista hazafiságra nevelés néhány
időszerű kérdése az általános iskola alsó tago-
zatában. Módszertani Közlemények, 1967. 7. évf. 1.

Hegedüs G.: Hazafias nevelés és ifjúsági irodalom
Jelenkor 1967. 6. sz.

Hunyadi Gy-né: Szocialista hazafiságra nevelés. Nevelőmunka
az általános iskola 5-8 osztályában. 183-206.
Tankönyvkiadó, Budapest 1967.

Takács: Új iskolai alapidokumentumok és a honvédelmi
nevelés. Honvédségi Szemle, 1967. 1. szám

A szocialista hazafiság és az iskola

Köznevelés, 1967. XXII. évf. 4. sz. 126.

A pedagógiai légkör és a hazafias nevelés

Köznevelés, 1967. XXIII. évf. 4. sz. 129.o.

Honismereti szakköreikről

Köznevelés, 1967. XXIII. évf. 4. sz. 132. o.

Romantikát - de nem akármilyet!

Köznevelés, 1967. XII. évf. 4.

A diáklevelezés szerepe a középiskolások proletárnemzet-
köziségre nevelésében

Pedagógiai Szemle, XVII. évf. 1967. 1. sz. 72. o.

Az ember és a haditechnika viszonya korunkban.

Honvédelem, 1967. I. szám.

Bertók Gy.: A honvédelmi nevelésről.

Köznevelés 1966. 6. sz. 223. 1.

Miklós D.: Vietnam a gyermekek tudatában.

Pedagógusok Lapja, 1966. 9. sz. 3. 1.

Nagy R.: Honvédelmi nevelőmunka.

Pártélet, 1966. 10. sz. 95-99. 1.

Náncs E.:

Menyhárt L.: Az ifjúság honvédelmi nevelése.

Budapest, 1966. Ifj. Lapk. 77. 1.

/KISZ-vezetők kiskönyvtára/.

Paulin B.: A honvédelmi nevelés, munkára nevelés.

Munka és Iskola, 1966. 8. sz. 20-23.

Rápolthy V.: Szocialista hazafiságra és internacionalizmusra
nevelés az ének-zene tanításban /Ének-zene
tanítása. 1966. IX. évf. 5. sz./

Rónai L.: Csodaautó és a hazafias nevelés.

Pedagógusok Lapja, 1966. 23/24. sz. 5 1.

Darvas J.: Az elmúlt félév néhány tanulsága

Köznevelés 1953. március 1. IX. évf. 5. sz.
105. o.

A magyar - szovjet barátság hónapja iskoláinkban

Köznevelés, VIII. évf. 4. szám 1952. 189.o.

Gajdar: Timur és csapata

Köznevelés, VII. évf. 3. szám 1951. 119. o.

A DIVSZ Békeharcra mozgósítja az ifjúságot

Köznevelés, VII. évf. 11. sz. 1951. 551.o.

A világ ifjúsága készül a berlini béketalálkozóra

Köznevelés, VII. évf. 14. szám 1951. 621. o.

A szovjet ifjúsági irodalom a hazafias nevelés szolgálatában

Köznevelés, 1951. VII. évf. 17. sz. 738. o.

Hollósy M.: Krupszkaja a hazafias nevelésről

Köznevelés, 1950. V. évf. 1-2.sz.

Hazafias nevelés az alkotmánytan órán

Köznevelés, VI. évf. 22-23. szám, 1950. nov. 25.

Hazafias nevelés az orosz nyelvi órák keretében

Köznevelés, 1950. VI. évf. 22-23. sz.

Hazafiságra és munkára nevelés a kémia tanításának keretében

Köznevelés, 1950. VI. évf. 22-23. sz.

Hazafiságra nevelés a fizika tanításban

Köznevelés, 1950. VI. évf. 24. sz.

Hollósi M.: A hazafias nevelés jelentősége az első osztály-

ban. Köznevelés, 1949. V. évf. 1-2. sz.

A szabadságharc külföldi emlékei

Köznevelés IV. évf. 3. sz. 1948. február 1. 44. oldal.

A szabadság év

Köznevelés, 1948. IV. évf. 4. sz. 58.

A nemzetiségi békéért

Köznevelés, IV. évf. 6. sz. 1948. március 15.

Nemzetiségi béke a Duna medencében a múltban és a jövőben. Köznevelés, IV. évf. 15. sz. 1948. augusztus 1.

355. oldal

József A.: Hazám

"Köznevelés" 1948. IV. évfolyam XVIII. sz.
szeptember 15. 441. o.

Földrajzoktatásunk a demokratikus nevelés szolgálatában

Köznevelés, 1947. 3. évf. VII. sz. 137. sz.

A Magyar Ifjuság Országos Tanácsa 1848 centennáriumának
megünnepléséért

Köznevelés, III. évfolyam 6. sz. 1947. március
15. 114. oldal.

Szervezzünk országmegismerő kirándulásokat!

Köznevelés, 1947. III. évf. VII. sz. 201.

Igy dolgozik az ifjuság

Köznevelés, III. évf. 20. sz. 1947. október 15.

- Schiró Ö.: A gyermeki világképtől a differenciált látásig.
/Gondolatok a szocialista hazafiságra való
nevelésről./
Társadalmi Szemle, 1966. 4. sz. 112-116.
- Schiró Ö.: Kulturális nevelés - hazafias nevelés.
Köznevelés, 1966. 13/14. sz. 519-520. 1.
- Ifjúságunk szocialista hazafiságra nevelése és a honvédelmi
nevelés. Módszertani utmutató. - a novemberi
tanteztületi vita anyaga. Országos Pedagógiai
Intézet. Köznevelés, 1966. 21. sz. 801-812.1.
- A gyermeki világképtől a differenciált látásig
Társadalmi Szemle, 1966. 2. szám 112. oldal
- Bodó L.: A honvédelmi nevelés lehetőségei az általános
iskolai osztályfőnöki munkában.
Pedagógiai Szemle, 1965. 11. sz. 1030-1039.1.
- Bodó: Hogyan segítheti a honvédség az iskolában
folyó honvédelmi nevelőmunkát.
Honvédségi Szemle, 1965. 1. szám.
- Faragó L.: A honvédelmi nevelésről /az alsó tagozatban./
A tanító munkája, 1965. 9. sz. 3-6 1.
- Kerekes: Az előfelvételt nyert katonák.
Honvédségi Szemle, 1965. 2. szám.
- Keserü: A katonai szakirodalom iránt fokozódik az ér-
deklődés. Honvédségi Szemle, 1965. 3. szám.
- Keserü: A honvédelmi nevelés újabb lehetőségei a
középiskolában.
Honvédségi Szemle, 1965. 4. szám.

Lakatos: Az ifju nemzedék készen áll szocialista hazánk védelmére.

Honvédségi Szemle. 1965. 1. szám.

Majzik L-né:

Pataki F.: A nevelési eredményvizsgálat módszertani kérdései. /Továbbképzési segédanyag/ Bp. 1965.
OPI 61- 1.

Majzik L-né: a hazafiságra nevelés az általános iskola alsó tagozatán. Egy összehasonlító könyvelemzés tanulságai.

Tanulmányok a szocialista erkölcsi nevelés köréből. Budapest, 1965.

Menyhárt L.: Ifjusági mozgalom és honvédelmi nevelés. Tájékoztató fontos határozatokról.

Ifju Kommunista. 1965. 5. sz. 27. 1.

Menyhárt L.: "Katona leszek én..." Az őszi sorozások és bevonulás előtti feladatokról.

Ifju Kommunista, 1965. 10. sz. 30-31. 1.

Mészöly: A tizennyolc évesek önállósulási törekvése és a katonai nevelés.

Honvédségi Szemle, 1965. 2. szám.

Munk K.: Az ifjúság honvédelmi nevelése.

Pedagógiai Szemle, 1965. 1. sz. 6-13 1.

Munk K.: A honvédelmi nevelésről.

Pártélet, 1965. 12. sz. 29-32. 1.

Sellei Z.: Akiket tanítunk és akikről mégis megfélemedezünk.

/Séta a Kerepesi temetőben./

Magyartanítás, 1965. 3. sz. 134-138 l.

Stábel: Nevelés és előképzés.

Honvédségi Szemle, 1965. 6. szám.

Szabó: Ahol az egyetem együttműködik az alakulattal.

Honvédségi Szemle, 1965. 4. szám

Szebenyi P.: Honvédelmi nevelés a történelem-tanításban.

Köznevelés, 1965. 8. sz. 281-283 l.

Tiboldi T.: A rendgyakorlatok és a honvédelmi előképzés.

A testnevelés tanítása, 1965. 4. sz. 112-113. l.

A honvédelmi nevelés lehetőségei az általános iskolai

osztályfőnöki munkában

Pedagógiai Szemle, 1965. 1030.

Bodó L.: új feladat.

/Honvédelmi nevelés/ Történelemtanítás, 1964. 6.sz.

Borbándi: Fokozzuk a honvédelmi nevelőmunka hatékonyságát.

Honvédségi Szemle, 1964. 11. szám.

Frank: Iskolapadból a hadseregbe.

Honvédségi Szemle, 1964. 7. szám

Keserü I.: Honvédelmi munka a Kölcsey Ferenc gimnáziumban.

Köznevelés, 1964. 17. sz. 650 l.

Keserü: A középiskolai tanulóifjúság honvédelmi nevelése.

Honvédségi Szemle, 1964. 7. szám.

Nagy R.: /Tizennyolc/ 18 évesen a hadseregben. /A KISZ feladatai a honvédelmi nevelésben/

Ifju Kommunista, 1964. 5. sz. 1-3. l.

Németh: Eszünkkel és szívünkkel.

Honvédségi Szemle, 1964. 9. szám.

Papp D.: A honvédelmi nevelésről.

Pártélet, 1964. 8. sz. 41-45 l.

Radnai: Az ifjukur pszichológiája.

Zrinyi Katonai Kiadó, 1964.

Stábel: Társadalmi ügy a tanulóifjúság honvédelmi nevelése.

Honvédségi Szemle, 1964. 5. szám

Szabados: A pedagógusok honvédelmi nevelők is.

Honvédségi Szemle, 1964. 11. szám.

Szentgyörgyi V.: A honvédelmi nevelés: társadalmi ügy.

Budapesti KISZ Élet, 1964. 9. sz. 18-20 l.

Szentgyörgyvári: A tanulóifjúság honvédelmi nevelése

társadalmi ügy.

Honvédségi Szemle, 1964. 10. szám.

Takács: Közoktatásunk és a honvédelmi nevelés.

Honvédségi Szemle. 1964. 9. szám.

Tánczos: Politikai munka az egyetemi előfelvételt nyert fiatalok között.

Honvédségi Szemle, 1964. 12. szám.

A honvédelem és az ifjúság. /Nagy Richárd nyilatkozata/

Budapesti KISZ Élet, 1964. 4. sz. 3-5 p.

Durkó: Nevelés és önnevelés a korszerű egyetemi oktató-nevelő munkában az ifjúkori sajátosságok alapján.

- ACTA Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth nominatae. Tom IX. 1963.

Tankönyvkiadó, 1963.

Kulcsár: Honvédelmi nevelőmunkánk néhány módszere.

Honvédségi Szemle, 1963. 10. szám

Pásztor: Állampolgári vagy becsületbeli kötelesség.

Honvédelmi Szemle, 1963. 12. szám.

Vágó T.: "Fosztajarat" Kuba és Budapest között. /Kubai és magyarországi iskola kapcsolata./

Pedagógusok Lapja, 1963. 9. sz. 1. l.

Az /KISZ KB Nevelési/ Irányelvek és a honvédelem.

Ifju Kommunista, 1963. 10. sz. 24 l.

Az általános iskolai tanulók tervszerű nevelésének programja /Nevelési Terv/

Tankönyvkiadó, Budapest 1963.

A békére nevelés pszichológiája és Pedagógiája.

Budapest, 1963. Országos Béketanács

Csatáry M.: Történelemtanításunk helyzete és feladatai

Köznevelés, 1962. VIII. évf. 23. sz. 708.

Móricz L.: A katonai nevelés időszerű kérdései.

Budapest, 1962. Zrínyi K.

Várnagy E.: A "Nemzetközi Barátság Klubja" /Levelező klub az úttörőmozgalom keretében./

Köznevelés, 1962. 9. sz. 266 l.

Az MHS-ben folyó honvédelmi nevelés néhány elvi kérdése és gyakorlati módszere.

MHS kiadványa - 1962.

Bencze L.: Az érzelmi tényezők és az erkölcsi nevelés szerepe a szocialista hazafiság kialakításában.

Népművelés, 1961. 10. sz. 8-9 l.

Majzik L.:

Dobos L.: A kommunista nevelés követelményrendszere és megvalósításának folyamata.

Budapest, 1961. 51 l.

Sárközi A.: Ismerkedés országokkal, népekkel.

Köznevelés, 1959. 315-316.

Varga T.: Hogy sohase feledjék!

Pedagógusok Lapja, 1959. 4. sz. 3. l.

Ismerkedés országokkal, népekkel,

Köznevelés, 1959. XV. évf. 14-15. szám. 315.

Néhány gondolat a nacionalizmusról

Köznevelés, 1959. XV. évf. 18. szám. 419. o.

Helytörténet a hazafias nevelés szolgálatában

Köznevelés, 1959. XV. évf. 18. szám. 421. o.

Hazafias nevelés egy kérdése a földrajz tanításban

Köznevelés, 1955. XI. évf. 9. sz. 211.

Donászy F.: A hagyományok ápolása iskolánk életében

Köznevelés, 1954. X. évf. 8. sz. 187. o.

Laczi E.: A hazafias nevelés első osztályban

Köznevelés, 1954. X. évf. 14-15. szám.

F Ü G G E L É K

I.

K₁ KÉRDŐÍV

A pedagógusokkal folytatott beszélgetések kérdései

1. a/ Az iskola, illetve az osztály Nevelési Tervében milyen módon, milyen formában szerepel a szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelés?
b/ Milyen időközökben és hogyan foglalkozik az ilyen irányú kérdésekkel
- az iskola pedagógiai tanácsa,
- a Szülői Munkaközösség,
- a szaktárgyi munkaközösségek
c/ Melyik tananyagban sikerült a legjobban megvalósítani a szocialista hazafisággal és a proletár nemzetköziséggel foglalkozó párt- és állami dokumentumok intencióit?
d/ Az iskola felettes hatóságai hogyan ösztönzik az ilyen irányú nevelőmunkát?
e/ Kap-e elegendő segítséget a hazai pedagógiai szakirodalomtól a szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelés elméleti és gyakorlati problémáinak megoldásához?
2. a/ A tantervek adnak-e megfelelő ösztönzést és lehetőséget a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre neveléshez?
b/ A tankönyvek anyaga mennyiben segíti az ilyen irányú nevelést?
c/ A Nevelési Terv milyen segítséget ad ehhez a munkához?
d/ Melyek voltak az utóbbi időben azok a nemzetközi és belpolitikai események, amelyek segítették a szocia-

II.

lista hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelést.

- e/ A társadalmi munka segítette-e az ilyenirányú nevelést? Ha igen, miként kell a társadalmi munkát úgy szervezni és irányítani, hogy az pozitívan befolyásolja ezt a tevékenységet?
- 3. a/ Osztályának tanulói értik-e az alábbi fogalmakat: haza, nemzet, hazafiság, nemzetköziség?
- b/ Véleménye szerint mely osztályban válnak képessé a tanulók az egyes osztályokban és mennyire értik meg a hazafiság és a nemzetköziség fogalmát?
- c/ Milyen figyelemreméltó eredményeket ért el az erkölcsi nevelésnek ezen a területén?
- d/ Melyek azok az eszközök és módszerek, amelyek a legjobban beváltak az Ön ilyenirányú nevelőmunkájában?
- e/ Véleménye szerint mi gátolja a legjobban ezeknek az erkölcsi kategóriáknak a kialakítását?
- f/ Véleménye szerint általános iskoláinkban jelenleg milyen színvonalon van a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre nevelés? Milyen színvonalon van általában és hogyan látja saját iskolájában?
- 4. a/ Miben segíti az úttörő szervezet és a különböző szakkörök a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre nevelést?
- b/ Milyen segítséget jelent a testnevelés az ilyenirányú nevelőmunkában?
- c/ Hogyan használja fel az osztályfőnöki órákat a szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelésre?
- d/ Milyen befolyást gyakorol a színház, a mozi, a kiállítások, múzeumok látogatása erre a nevelőmunkára?
- 5. Véleménye szerint a szocialista hazafiság és proletár nemzetköziség, a nemzetiségi, illetve a nemzeti

III.

büszkeség körüli viták milyen hatással vannak a nevelőkre, a tanulóifjúságra és általában az ilyenirányú nevelőmunkára?

6. A szülői házzal való együttműködés során mit tapasztalt az ilyenirányú nevelőmunkában, milyen problémái voltak, min kellene változtatni ezzel kapcsolatban?

IV.

K₂ KÉRDŐÍV

Az általános iskola V. és VIII. osztályos
tanulók számára

/ Az x-el jelölt kérdések csak az V. oszt. számára,
a xx-el jelöltek csak a VIII. osztály számára/

- A. 1. Mi a te hazád? ^x
Mi a te hazád és miért szereted?
2. Tanultál, olvastál, hallottál nagy magyar hazafiakról. Sorold fel azokat, akik iránt a legnagyobb megbecsülést, szeretetet érzed. Választhatod őket bármely foglalkozási ágból és korból. Lehetnek tehát élők és holtak is.
3. Hazánk mely tájain jártál már és mely részeit néznéd meg szívesen?
4. Milyen létesítményeket ismersz, amelyek a felszabadulás óta épültek és amelyek országunk fejlődése szempontjából jelentősek?
- B. 1. Milyen szocialista országokat ismersz?
2. Melyik ország áll a szocialista tábor élén?
3. Hogyan segítik egymást a szocialista országok?
4. Miért segíti Népköztársaságunk a gazdaságilag elmaradt országokat?
- C. 1. Az utóbbi években történtek-e a nagyvilágban olyan események, amelyeknek örültél? Ha igen, melyek voltak azok az események, sorold fel. ^{xx}
2. Mi a véleményed a kapitalista és a szocialista társadalmak békés egymás mellett éléséről? ^{xx}

3. Meggyőződésed-e hogy a szocialista társadalmi rend győz az egész világon. Röviden indokold meg véleményed. ^{XX}
 4. Nevezd meg azokat az országokat, amelyekben véleményed szerint a legszabadabban élnek az emberek.
 5. Nevezd meg azokat az országokat, amelyekben véleményed szerint a dolgozó népnek a legjobb a sora.
- D. Mit gondolsz élnek-e közöttünk manapság nagy hazafiak? Van-e lehetőség manapság hazafias tettekre?
- Te hogyan mutathatod meg, hogy jó hazafi vagy?

Az iskola megnevezése

A kérdőív kitöltője: fiú - leány

osztály:
 legutóbbi félévi tanulmányi
 átlaga.
 atyja iskolai végzettsége

 foglalkozása

K₃ KÉRDŐÍV

A magyar nyelv és irodalom tanárai számára

1. Milyen pozitívumai vannak az új tantervnek /tankönyvnek/ a régivel szemben, különös tekintettel a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre való nevelésre?
2. A tanterv / a tankönyv / mely témái használhatók fel a legeredményesebben az ilyenirányú nevelésre? /évfolyamonként vázlatosan felsorolva/.
3. Milyen módszereket és eszközöket alkalmaz a szocialista hazafiságra és proletár internacionalizmusra neveléssel kapcsolatban? /Pl.könyvekről, egyes témákról, cikkekről való beszélgetés, kirándulások, színház- és mozi látogatások és hasonlók/.
4. Ha az iskola székhelyén vagy a környéken született vagy élt valamely író, hogyan használja ezt ki munkájában?
5. Hogyan használja fel a szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre nevelés céljaira az ajánlott olvasmányokat?
6. Hogyan irányítja tanulói egyéni olvasmányait az ilyen irányú nevelés érdekében?
7. Tanítványai a hazafisággal és a nemzetköziséggel kapcsolatos dolgozataikban és megnyilatkozásaikban hogyan viszonyulnak a hazához és más országokhoz? Tervbe vette-e a hazafisággal és a nemzetköziséggel foglalkozó dolgozatok iratását?

VIII.

8. Irodalomórákon hogyan valósítja meg az iskola és az élet kapcsolatának elvét?
9. Milyen lehetőségeket nyújt a tanterv / tankönyv / a honvédelmi nevelés témakörében / Osztályonként /.

A kérdésekre adott válaszokat a megadott rendben külön ív papíron kérem. A kérdőívet a válaszokkal együtt szíveskedjék visszaküldeni.

Az iskola megnevezése

A kérdőív kitöltője melyik osztályban milyen tárgyakat tanít

.

VIII.

K₄ KÉRDŐÍV

A történelem és a földrajz szakos tanárok számára

1. Saját szaktárgyai szempontjából milyen pozitívumai vannak az új tantervnek / tankönyvnek / a régivel szemben, különös tekintettel a szocialista hazafiságra és a proletár nemzetköziségre való nevelésre?
2. A tanterv / a tankönyvek / mely témái használhatók fel a legeredményesebben az ilyenirányú nevelésre? / évfolyamonként vázlatosan felsorolva./
3. Milyen módszereket és eszközöket alkalmaz a szocialista hazafiságra és a proletár internacionalizmusra neveléssel kapcsolatban? Vázlatosan ismertesse, hogy az alkalmazott módszerek és eszközök a tananyag mely részeinél bizonyultak a leghatékonyabbnak?
4. Az oktatás során mely témák feldolgozásánál használt fel regionális irodalmat, illetve regionális elemeket?
5. A történelem - földrajz - órákon a szocialista hazafiságra és proletár nemzetköziségre neveléssel kapcsolatban mely témák érdeklik a legjobban a tanulókat?
6. Eddigi tapasztalatai alapján miben látja a tanulók helyes viszonyát saját hazájuk és a szocialista tábor többi országaihoz és miben látja a problémát?
7. Történelem - földrajz - órákon hogyan valósítja meg az iskola és az élet kapcsolatának elvét?